

Litteraturen som konstform i Dalarna

- En kartläggning av nuläget

ARBETSMATERIAL

Utredning av Ylva Sellin Isaksson, på uppdrag
av Kultur- och bildningsförvaltningen,
Landstinget Dalarna 2017

[LD17/00392](#)

Litteraturen som konstform i Dalarna

- En kartläggning av nuläget

Utredning av Ylva Sellin Isaksson, på uppdrag av Kultur- och bildningsförvaltningen, Landstinget Dalarna 2017.

Innehållsförteckning

Förord	2
Malin Lagergren, chef för Kultur- och bildningsförvaltningen, Landstinget Dalarna	
1. Inledning	3
1.1. Bakgrund	3
1.2. Uppdrag	3
1.3. Tillvägagångssätt	4
1.4. Begrepp	5
2. Litteratur- och läsfrämjande i <i>Visa vägen</i> <i>- Dalarnas kultur- och bildningsplan 2016-2018</i>	8
3. Litteraturens Hus i Dalarna	12
4. Några litterära utredningar i Sverige	14
5. Kartläggning av litteraturen i Dalarna	20
5.1. Dalarnas ordkonstnärer	20
5.2. Bokförlag och bokhandlare	37
5.3. Litterära sällskap och andra litterära arrangörer	40
5.4. Bibliotek	47
5.5. Studieförbund, folkhögskolor och Högskolan Dalarna	61
6. Några litterära aktiviteter i Dalarna	67
7. Sammanfattning	69
8. Referenser och förteckningar	73
9. Bilagor	78
9.1. Enkät- och intervjufrågor	78
9.2. Sammanställning av <i>Litteraturen i Dalarna</i> – konferens den 17 februari 2017 i Borlänge	81

Förord

Förordet av Malin Lagergren, chef för Kultur- och bildningsförvaltningen, Landstinget Dalarna, tillkommer efter konferensen *Litteraturen i Dalarna* - 17 februari 2017 i Borlänge – tillsammans med sammanställningen av konferensen: kapitel 9.

1. Inledning

1.1. Bakgrund

2010 beslutade riksdagen att regionalisera kulturpolitiken genom kultursamverkansmodellen. Den har inneburit att län och regioner fått större handlingsutrymme att självständigt fördela statliga kulturmedel. Målet är att föra kulturen närmare medborgarna. År 2015 har litteratur och läsfrämjande verksamhet lyfts in i kultursamverkansmodellen som ett åttonde område. Ingen extra statlig finansiering har kommit med uppdraget.

Kartläggningar av litteraturen som konstform är ett aktuellt arbete som genomförs runt om i hela Sverige under 2010-talet. Inventeringar av litteraturen och dess aktörer i länet eller regionen syftar generellt till att ligga till grund för diskussion om åtgärder som kan främja litteraturen i Sverige.

1.2. Uppdrag

Denna kartläggning har till syfte att redovisa nuläget för litteraturen i Dalarna, dess litterära aktörer samt styrkor och utmaningar. Anledningen till att kartläggningen genomförts är att Landstinget Dalarna ska skapa en regional strategi för litteraturområdet och för det behövs ett underlag, en kunskapsöversikt.

Inom samverkansmodellens nya område litteratur och läsfrämjande verkar flera aktörer i Dalarna. I *Visa vägen - Dalarnas kultur- och bildningsplan 2016-2018*, som är beslutad av Landstingsfullmäktige, pekas litteraturen ut som ett övergripande insatsområde. Läs mer på www.ltdalarna.se/kulturbildningsplan.

Kartläggande rapport och konferens

Utredningen av den litterära världen i Dalarna ska resultera i en kartläggande rapport och en slutkonferens med länets litteraturaktörer, den 17 februari 2017. Syftet med konferensen är

- att lära om nuläget för litteraturen i Dalarna
- att stimulera till litterära nätverk
- att diskutera utifrån kartläggningen vad som behövs för att utveckla litteraturområdet i Dalarna och blicka framåt

Kultursamverkansmodellen betonar vikten av dialog. Kartläggningen av litteraturen som konstform i Dalarna är framtagen i dialog med aktörerna i den litterära världen. Den blir även ett gemensamt kunskapsunderlag att utgå ifrån vid den fördjupade dialogen på konferensen *Litteraturen i Dalarna*. Resultatet från konferensen redovisas och biläggs rapporten.

1.3. Tillvägagångssätt

Projektledare, styrgrupp och koordinators

Ylva Sellin Isaksson har, på uppdrag av landstinget Dalarnas kultur- och bildningsförvaltning, under hösten 2016 och vintern 2017 arbetat som projektledare med *Litteraturen som konstform i Dalarna*, på Länsbibliotek Dalarna. Arbetet har haft till syfte att resultera i en kunskapsöversikt.

Projektet *Litteraturen som konstform i Dalarna* har haft en styrgrupp bestående av Malin Lagergren, Landstinget Dalarnas kultur- och bildningschef, Maria Törnfeldt, chef för Länsbibliotek Dalarna och Karin Örjes, avdelningschef på Studieförbundet Vuxenskolan Dalarna samt ordförande för Dalarnas bildningsförbund.

Projektets koordinators har varit Erik Arrhén, samverkansstrateg på Kultur- och bildningsförvaltningen, Landstinget Dalarna, samt Birgitta Winlöf, bibliotekskonsulent på Länsbibliotek Dalarna.

Referensgrupp

Projektet har även haft en referensgrupp, bestående av Torbjörn Lundgren, författare och Sveriges författarförbunds ombud i Dalarna, William C Woxlin, dramatiker och ordförande i Dalarnas författarförbund, Cecilia Ekebjär, kulturchef MittMedia, Bo G Jansson, författare och professor emeritus på Litteraturvetenskapliga institutionen på Högskolan Dalarna, David Gray, lektor och filosofie doktor på Institutionen för engelsk litteratur på Högskolan Dalarna, Helena Kåks, kursledare på Studieförbundet Vuxenskolan och representant för Dalarnas bildningsförbund, samt Liselotte Stöby Ingvarsson, kultur- och fritidschef i Gagnef, som representerade kommunal litteratur- och biblioteksverksamhet i länet.

Enkäter och intervjuer

Tre enkäter har skickats ut till aktörer inom det litterära landskapet i Dalarna. Den första enkäten skickades ut till alla medlemmarna i Sveriges författarförbund med kopplingar till Dalarna och medlemmarna i Dalarnas författarförbund. Den andra enkäten skickades ut till Dalarnas bokförlag, bokhandlare, litterära sällskap och andra litteraturarrangörer i Dalarna. Den tredje enkäten skickades ut till sju folkhögskolor och de tio studieförbund som har kulturverksamhet i Dalarna.

Intervjuer har genomförts med samtliga Dalarnas 15 kommunala bibliotekschefer (eller motsvarande) och cheferna för Länsbibliotek Dalarna, Högskolan Dalarnas bibliotek, Falu lasarettets bibliotek och Dalateatern samt ordförande för Litteraturens Hus i Dalarna. Intervjuer har även gjort med referensgruppens medlemmar, dvs representanter för de två författarförbunden, Högskolan Dalarna, Dalarnas bildningsförbund, media och kommunal litteraturverksamhet i länet. Dessutom har intervjuer genomförts med unga, ännu icke etablerade ordkonstnärer i Dalarna.

Enkäterna och intervjufrågorna ser lite olika ut men har alla för avsikt att kartlägga litteraturen som konstform i Dalarna idag: vilka aktörerna och verksamheterna är samt vilka möjligheter och hinder, samarbeten och resurser, som finns eller upplevs. Samtliga enkäter och intervjuer avslutas med dels en fråga om Litteraturens Hus i Dalarna och dels en fråga om vad de olika litterära aktörerna, som svarat i kartläggningen, själva kan bidra med för att stärka litteraturen som konstform i Dalarna. Frågan om Litteraturens Hus i Dalarna lämnar det kartläggande anslaget och har för avsikt att öppna upp för nya tankar, visioner och samarbetsmöjligheter: *Vad skulle du önska att Litteraturens Hus i Dalarna utvecklades till, rent konkret?* Enkät- och intervjufrågorna finns samlade under kapitel 9.

Andra kartläggningar och utredningar

Flertalet kartläggningar och utredningar av litteraturen som konstform har gjorts under 2010-talet, och några till är i nuläget under arbete, runt om i Sverige. Inför arbetet med Dalarnas kartläggning har kunskaper och lärdomar tagits från Norrbotten, Östergötland, Jämtland Härjedalen, Skåne, Blekinge och Kronoberg, Sörmland samt Uppsala. Den nationella litteraturutredningen *Läsandets kultur* (SOU 2012:65) är också en viktig källa.

Avgränsningar

Syftet med denna kartläggning är att ge en bild av nuläget för litteraturen som konstform i Dalarna, inte att sammanställa förslag på åtgärder. Den avslutande konferensen inbjuder däremot till samtal om utvecklingen av och visioner kring litteraturen som konstform i Dalarna. Syftet är att kartlägga Dalarnas litterära aktörer - producenter och förmedlare - men inte mottagarna, det vill säga läsarna.

Förlagsverksamheten i Dalarna är inte helt lätt att ge en tydlig bild av eftersom det är en omfattande och svårgripbar värld i sig, med såväl tidnings- som tidskrifts- och bokutgivning. Denna litteraturkartläggning lyfter främst fram affärsmässig och traditionell bokförlagsverksamhet med kontinuerlig utgivning, förlagd i Dalarna.

Den digitala världen är också viktig för de som vill offentliggöra sina texter idag. Det är exempelvis lätt att publicera sig direkt i olika sociala medier, att helt undvika pappersformatet och ändå etablera sig. Det är även lätt att trycka upp sina litterära verk som sk beställtryck (engelska: *print on demand* eller *books on demand*) på nätet, utan att gå via traditionella förlag. Detta rymmer inte kartläggningen.

Kartläggningen av litteraturen som konstform i Dalarna omfattar folkhögskolorna och Högskolan Dalarna, men inte grund- och gymnasieskolornas omfattande litteratur- och läsfrämjande verksamhet i länet. Inte heller SISU Idrottsutbildarna Dalarnas läsfrämjandeprojekt. Den viktiga frågan om exilförfattarskap i Dalarna kräver sin egen kartläggning och det stora området läsfrämjande berörs här bara delvis.

Svaren på intervjuerna och enkäterna redovisas genom korta resuméer under varje fråga samt i den slutliga, övergripande sammanfattningen. Tanken har varit att lyfta fram många röster, men alla svar på alla frågor står inte i kartläggningen. Ordkonstnärerna har fått extra mycket plats, men inte heller alla deras svar är redovisade, på annat sätt än i sammanfattningarna. Vid vissa frågor svarar, exempelvis bibliotekscheferna, på samma sätt som varandra och då har endast en variant av samma svar redovisats. Skribenten ber slutligen om överseende med att exempelvis intervjusvaren filtrerats genom frågeställarens tolkningar.

1.4. Begrepp

Formuleringen **Litteraturen som konstform** syftar till att litteraturen är en kulturyttring som kräver kunskap och färdighet och även är en sorts estetisk, kreativ verksamhet. Litteratur är en egen konstform. Den är språk- och kulturbärande samt bildar förutsättningar för demokrati och yttrandefrihet.

Litteraturfrämjande innebär kortfattat, enligt Statens kulturråds distinktion,

att synliggöra litteratur och litterära upphovspersoner, exempelvis via författarsamtal, uppläsningar eller workshops. Det kan också innebära informationsspridning som stärker och gynnar litteraturen som konstform, till exempel genom att stödja och förbättra förutsättningar för bokutgivning och verksamma litterära upphovspersoner.¹

Läsfrämjande innebär

att arbeta för att få fler personer att ta del av litteratur, samt för de som redan tar del av litteratur att öka bredden och mängden av den litteratur de tar del av. Med andra ord ta bort hinder för läsning, bredda en repertoar och stärka läsarens självförtroende och läsaridentitet.²

¹⁻² www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Lasframjande-insatser

Litteraturfrämjande handlar med andra ord om att stärka aktörerna i det litterära systemet medan läsfrämjande handlar om att stärka relationen mellan litteraturen och publiken. Statens kulturråd betonar litteraturen som konstform, i definitionen av litteraturfrämjande.

I denna kartläggning betecknar **ordkonstnärer** utövare av olika litterära aktiviteter. Ordkonstnär är ett övergripande ord för skönlitterära författare, poeter, dramatiker, estradpoeter, översättare, litterära illustratörer, e-poeter och liknande.

Den litterära världen innefattar många aktörer: professionella utövare, amatörer, mottagare och förmedlare, tex bokhandlare och förlag. Denna kartläggning har till syfte att beskriva dessa aktörer i Dalarna, med undantag av mottagarna, det vill säga läsarna och publiken.

Kartläggningen hänvisar till **Dalarnas läns kulturinstitutioner**. Landstinget Dalarnas egna kulturverksamheter är Enheten Scen Dans Konst som samlar konsulenterna inom Länskonst Dalarna, Dans i Dalarna och Riksteatern Dalarna. På enheten finns även Landstingets Konstarkiv, som ansvarar för den konstnärliga utsmyckningen av landstingets lokaler, samt Mentalvårdsmuseet - psykiatrihistoriskt museum i Säter med filialen Gruvhospitalet i Falun.

Länsbibliotek Dalarna har verksamhet för stöd och samarbete med länets kommunala biblioteksverksamheter. Film i Dalarna, slutligen, är ett resurscentrum med uppdrag att utveckla och stödja filmkulturell verksamhet i länet.

Dessutom finns det stiftelser med Landstinget Dalarna som huvudman. Landstinget är ensam stiftare för stiftelserna Musik i Dalarna och Dalateatern. Dalarnas museum är en stiftelse mellan Landstinget Dalarna och Dalarnas fornminnes- och hembygdsförbund. Dalarnas museum har ansvar för kulturarvsfrågor och konst. Samtliga tre stiftelser har statsbidrag samt anslag från landstinget.

Sedan finns det även andra stiftelser, verksamheter och föreningar knutna till landstinget. Folkmusikens Hus, Dalarnas folkrörelsearkiv, Arkivcentrum Dalarna och Dalarnas hemslöjdsförbund samt - from 2013 - Avesta Art är externa verksamheter med ett regionalt uppdrag som får bidrag från kultur- och bildningsnämnden, Landstinget Dalarna.

Folkbildningen betecknar verksamhet inom folkhögskolor och studieförbund. Folkbildning är ett samlingsbegrepp för det fria bildningsarbetet.

Slutligen nämns begreppet **skapande skola** på flera ställen i kartläggningen. *Skapande skola* är kulturprojektmedel från Statens kulturråd. De flesta kommunerna i Dalarna söker numera dessa - för

extra kulturverksamhet i grundskolan. Målet med *skapande skola* är att eleverna ska få tillgång till kulturens alla uttrycksformer och att deras möjligheter till eget skapande ska öka, i samverkan med det professionella kulturlivet. *Skapande skola*-medel går till grundskolans årskurs F-9, förberedelseklass och sarskola. Kommunerna väljer själva fördelningen av bidraget till kulturens olika uttrycksformer. Många väljer litteratur, men med fokus på läsfrämjande framför allt. Flera av länets bibliotek är inblandade i kommunala *skapande skola*-projekt, i samarbete med grundskolan. Några av ordkonstnärerna i Dalarna uppger också att de arbetar med *skapande skola*-projekt. Läs mer på www.kulturradet.se/bidrag/Skapande-skola

2. Litteratur- och läsfrämjande i *Visa vägen - Dalarnas kultur- och bildningsplan 2016-2018*

Alla i Sverige ska ges möjlighet att utveckla en god läsförmåga och ha tillgång till litteratur av hög kvalitet. Det är utgångsläget i de nationella mål för litteratur och läsfrämjande som regeringen har beslutat om. Kartläggningen av litteraturen som konstform i Dalarna ligger i linje med den nya svenska bibliotekslagen (2013:801) och med det faktum att litteratur- och läsfrämjande verksamhet lyfts in i kultursamverkansmodellen som ett åttonde område 2015. Kultursamverkansmodellen innebär samtidigt att län och regioner får större handlingsutrymme att självständigt fördela statliga kulturmedel.

Litteratur- och läsfrämjande verksamhet finns med som ett av kulturverksamheternas prioriterade områden i *Visa vägen - Dalarnas kultur- och bildningsplan 2016-2018*:

Litteratur

Konstformen litteratur är en konstart som saknar en institution och regional strategi i länet. Biblioteken förmedlar givetvis litteratur men har ett bredare uppdrag och arbetar inte renodlat med litteraturen som konstform. Att fokusera på kulturskaparnas villkor är ett viktigt perspektiv. Ett annat är litteraturens värde i sig och det skrivna ordets starka koppling till bildning och demokrati. Ett tredje är frågan om mångfald och bredd i litteraturen.

Aktörer på litteraturområdet i Dalarna

Många olika aktörer finns på litteraturområdet. På den producerande sidan finns författare, översättare, illustratörer, bokförlag, tryckerier och institutioner med bokutgivning. Sveriges Författarförbund organiserar professionella författare och översättare i hela riket. De har ett fyrtiotal medlemmar och ett regionombud i Dalarna. Dalarnas författarförbund är en ideell förening som främst organiserar amatörer verksamma i Dalarna. På den distribuerande sidan finns bland annat bokhandel och bibliotek. På den främjande och förmedlande sidan finns litterära sällskap, kulturredaktioner, högskola, bibliotek, folkbildning, bokhandel, bokcaféer och antikvariat m fl.

Lyfta fram Dalarnas författarskap

Länsbibliotek Dalarna arbetar idag med litteraturen framförallt ur ett regionalt perspektiv och har i uppdrag att sprida kunskap om dalaförfattare och de miljöer som lyfter fram deras liv och verk. Länsbiblioteket driver webbplatsen dalalitteraturen.se som är en samlingsplats för litteratur från Dalarna. Webbplatsen har också kanaler i sociala medier under samma namn. Här samlas författare med dalaanknytning och presenteras litterära platser runt om i Dalarna. Sedan 2005 medverkar Länsbiblioteket med en monter på Bok & Biblioteksmässan i Göteborg då författarskap från Dalarna lyfts fram och presenteras.

Fristadsförfattare

Efter beslut i landstingsfullmäktige om medlemskap i Icorn har Dalarna blivit en fristad för konstnärlig yttrandefrihet. Under åren 2014-16 är Dalarna fristad för en bildjournalist.

Utmaningar

Litteraturområdet saknar en kartläggning och strategisk plan i Dalarna. Med det nya uppdraget att strategiskt stödja litteraturen som konstform, är det första steget att ställa en mängd frågor: Vad behöver utvecklas för att Dalarna ska vara en gynnsam plats att bedriva, motta och möta konstnärlig verksamhet när det gäller det litterära området?

Prioriteringar 2016-2018

- Landstinget Dalarna ska skapa en regional strategi för litteraturområdet.
- Landstinget Dalarna ska sprida och främja idén med fristadsförfattare till dalakommunerna.
- Länsbibliotek Dalarna genomför förnyelse av webbplatsen dalalitteraturen.se i samarbete med författare, kommunbibliotek och Högskolan Dalarna. I samband med detta kartläggs och synliggörs exilförfattarskap i Dalarna.
- Länsbibliotek Dalarna gör i samarbete med bland andra Ludvika kommun en inventering av idéer om och förutsättningar för ett litteraturens hus i Dalarna.

www.ltdalarna.se/kulturbildningsplan

Några remissvar på kultur- och bildningsplanen avseende litteratur

KLYS remissvar

KLYS är de professionella kulturskaparnas samarbetsorganisation. Sveriges författarförbund är exempelvis medlem. KLYS främsta syfte är att samordna yrkesverksamma upphovspersoners och utövande konstnärers intressen. Arbetet sker i första hand på nationell nivå, men i och med kulturpolitikens regionalisering och införandet av den så kallade samverkansmodellen arbetar KLYS numera i allt större utsträckning på regional nivå. Förutom nationellt och regionalt arbete verkar KLYS även internationellt i såväl nordiska, europeiska som globala samarbeten och nätverk.

KLYS lämnade bland annat följande yttrande till remissutgåvan av *Visa vägen - Dalarnas kultur- och bildningsplan 2016-2018*:

Det är värdefullt att litteraturen har fått en egen rubrik och ett eget avsnitt i kulturplanen. (---) Ett övergripande problem på litteraturområdet är att det saknas institutioner och regional strategi i länet. KLYS efterlyser därför satsningar på området, t ex ett Litteraturens hus.

Ulrika Källén: *KLYS synpunkter på Dalarnas regionala kultur- och bildningsplan 2016-2018*, 18 september 2015, s 6-8.

Sveriges författarförbunds remissvar

Medlemmarna i Sveriges författarförbund som är bosatta i, eller har anknytning till, Dalarna är idag 35 stycken, varav ca hälften är kvinnor. Medelåldern är drygt 50 år. Sveriges Författarförbund är en

facklig organisation för professionella författare - inklusive författare av barn- och ungdomslitteratur, författare som arbetar som bokillustratörer och faktalitteratur - samt litterära översättare. Sveriges författarförbund har funnits sedan 1893 och arbetar nationellt med ekonomiska, juridiska och sociala frågor som rör det litterära yrkesutövandet.

Sveriges författarförbund ger ut tidskriften *Författaren* samt erbjuder sina medlemmar - på nationell nivå - kurser, seminarier, information, författarboenden och tex rabatter på bok- och biblioteksmässan i Göteborg mm. Regionombuden träffas kontinuerligt. Sveriges författarförbund har inga regionala arrangemang i Dalarna.

Grunden för medlemskap i föreningen är att man har publicerat ett omfång av två verk eller två översättningar som håller en viss kvalitet. Då kan man ansöka om att bli medlem i Sveriges författarförbund. Författarförbundets invalsnämnd – eller tex Översättarsektionens styrelse när det gäller översättningar – ger efter granskning en rekommendation till förbundsstyrelsen som fattar beslut om inval eller avslag.

I Sveriges författarförbunds yttrande till remissutgåvan av *Visa vägen - Dalarnas kultur- och bildningsplan 2016-2018* betonades skillnaderna mellan de två författarförbunden som är aktiva i Dalarna:

Sveriges Författarförbund organiserar professionella författare och översättare i hela riket. De har ett fyrtiotal medlemmar och ett regionombud i Dalarna. Dalarnas författarförbund är en ideell förening som främst organiserar amatörer verksamma i Dalarna. De vill främja intresset för det skrivna ordet och för berättandet och som också publicerar tidskriften *Dalapennan* samt antologier med bidrag från medlemmarna.

Torbjörn Lundgren: *Svar från SFF:s regionsombud, på remissen om Kultur- och bildningsplan för Dalarna 2016 -18*. 15 september 2015.

Dalarnas författarförbunds remissvar

Dalarnas författarförbund har sammanlagt ca 95 medlemmar (inklusive föreningar, bibliotek etc), varav 60 är kvinnor och 24 män. Förbundet för inget register över sina medlemmars ålder, men medelåldern är relativt hög, uppger ordförande William C Woxlin. Dalarnas Författarförbund är en ideell förening öppen för alla. Ändamålet är att främja medlemmars och allmänhetens intresse för det skrivna ordet och för berättandet och öka olika litterära formers attraktionskraft genom kreativt samarbete med andra konstformer.

Förbundet samarbetar flitigt, exempelvis med utvalda gymnasier runt om i Dalarna kring en årligen återkommande novelltävling. Senast var det Kristine, Falu Fri, Haga och Soltorgsgymnasiet som medverkade. Dalarnas författarförbund har arrangerat tävlingen i ca 5 år och delar även ut en prissumma till tre pristagare. Novellerna publiceras på förbundets hemsida och i medlemstidningen Dalapennan.

Dalarnas författarförbund arrangerar även egna litterära program, som diktkaféer, och deltar i andra litterära arrangemang, som bokmässor och litteraturdagar runt om i Dalarna. Författarförbundet har även kontinuerligt gett ut diktsamlingar, antologier och medlemskrifter sedan starten 1961.

Dalarnas författarförbunds yttrande till remissutgåvan av *Visa vägen - Dalarnas kultur- och bildningsplan 2016-2018*:

Det är med glädje Dalarnas författarförbund (DFF) konstaterar att vi beretts tillfälle att yttra oss, och kan allmänt sett säga att det synes oss som att remissutgåvan är både uttömmande och väl genomarbetad. Mer detaljerat avser vi främst att yttra oss om den del som explicit berör DFF och närliggande områden.

När det gäller DFF:s verksamhet är den riktigt, men dock till viss del knapphändigt beskriven. Vi konstaterar exempelvis att Läs- och litteraturfrämjandets verksamhet till viss del sammanfaller med vår. Även DFF verkar för att fånga upp intresset vad gäller det egna skrivandet och berättandet för unga, detta sker exempelvis genom de nu under många år återkommande novelltävlingarna för gymnasieungdomar inom Dalarna. Hitintills har gymnasier i Borlänge och Falun deltagit, gymnasier i andra kommuner kommer även att delta.

Vi vill även lyfta ett par frågor utöver de som vi sett särskilt behandlats i remissen. En gäller ett önskemål om att våra författare inom DFF ska kunna representeras med sina verk, åtminstone vid varje kommuns huvudbibliotek och därmed vara lätt tillgängliga. Givetvis kan detta främst gälla nyutkomna böcker, men vår förhoppning är landstinget ska kunna verka för detta genom att stödja kommunerna. DFF vill även peka på möjligheten att stödja våra skribenter genom att anordna författarpresentationer för Dalarnas författare.

Den andra frågan avser möjligheten till kultur för människor med olika typer av handikapp – både vad gäller att själva utöva och att del av. Detta bör enligt vår mening särskilt uppmärksammas på olika sätt (som tillgänglighet, uppmuntran via stipendier mm). Här kanske vårt landsting kan bli en god förebild!

Eva Lundqvist: Yttrande från Dalarnas författarförbund (DFF) rörande remissutgåvan av Dalarnas regionala kultur- och bildningsplan 2016-2018. 15 september 2015.

3. Litteraturens Hus i Dalarna

I kartläggningen av litteraturen som konstform ingår en fråga om Litteraturens Hus i Dalarna, om vad länets litterära aktörer önskar att verksamheten utvecklas till, rent konkret. Frågan särskiljer sig lite från de andra frågorna eftersom den lämnar det kartläggande anslaget och blir framåtblickande. Frågan är tänkt att stimulera till nya tankar kring litteraturen som konstform och nätverksbyggande i länet. Litteraturhusens verksamheter och utveckling ser olika ut runt om i Sverige och Europa och formas utifrån lokala visioner, behov och ekonomiska förutsättningar.

Litteraturhus är mötesplatser kring den samtida litteraturen. Europas första internationella litteraturhus öppnades i Berlin i mitten av 1980-talet och idén har därefter spridit sig. De europeiska litteraturhusen drivs många gånger av ideella föreningar och arbetar med en mångfald av aktiviteter kring litteratur, som författaruppläsningar, föredrag, utställningar och utbildning. Vissa litteraturhus har även bokhandel, bibliotek och café. Litteraturhuset i Oslo är i dagsläget Europas största - 3 500 m²- och det mest välbesökta, med ca 250 000 besökare om året. Källa: www.litteraturhuset.no.

Flera litteraturhus har startat upp runt om i Sverige under 2010-talet, Göteborgs Litteraturhus öppnade exempelvis 2013. På andra platser i landet bedrivs opinionsbildning för att starta upp litteraturhus. Litteraturhusen kan emellertid se olika ut och arbeta på varierande sätt.

Många gånger fungerar de som regionala sambandscentraler för litteratur. Det kan vara länsbibliotek, eller motsvarande organisationer med regionalt perspektiv, som står för verksamheten. Andra gånger drivs litteraturhusen i kommunal regi eller i föreningsform, och då ofta i mindre omfattning. De norska litteraturhusen i Oslo och Fredrikstad är stiftelser som dels får offentligt stöd och dels har sponsorer.

Vissa litteraturhus finns bara som informationscentraler och litteraturportaler på nätet, medan några har egna hus och andra är inhysta i redan befintliga kulturhus, som kommunala bibliotek. Vissa litteraturhus har ett länsövergripande uppdrag för litteraturen i stort, andra har nischat in sig på exempelvis litteratur för barn och unga (som Litteraturhuset Trampolin i Sandviken) eller specifika författare (som Litteraturhuset i Nynäshamn, vilket lyfter fram författarna Ivar Lo-Johansson, Moa Martinson och Harry Martinson).

Den ideella föreningen Litteraturens Hus i Dalarna bildades så sent som våren 2016. I programförklaringen på föreningens hemsida står det att "Litteraturens Hus i Dalarna ska verka för litteraturen som konstform, för dess utveckling och förnyelse". Det står vidare att föreningen "ska vara ett forum för att stärka litteraturens ställning och initiera debatt kring litteraturens frågor i vår tid". Litteraturens Hus i Dalarna arbetar i nuläget med fokus på att bygga upp föreningen och dess verksamhet samt för att verka i hela länet.

Redan vid bildandet av föreningen Litteraturens Hus i Dalarna fanns emellertid med ett förslag från Ludvika kommun om att inhysa föreningen i Brunnsviks gamla anrika Bokstuga, en bibliotekslokal som stått tom sedan folkhögskoleverksamheten flyttade ut. Tanken är att Litteraturens Hus i Dalarna då även skulle kunna samverka kring litterär verksamhet i Bokstugan tillsammans med tex författare och litterära sällskap från södra Dalarna, som Dan Andersson Sällskapet, Werner Aspenström Sällskapet, Olle Svensson Sällskapet och Johan-Olov Sällskapet.

I föreningens programförklaring står det att "Litteraturens Hus i Dalarna ska verka i hela länet. Tanken är att föreningen ska ha sitt säte på Brunnsvik. Lokalerna i Brunnsvik kan erbjudas till studiecirkel och kursverksamhet som rör litteraturområdet, debatter, seminarier, läsningar,

arbetsmöjligheter för författare och översättare, fristadsförfattare, förlagsverksamhet och annat som angår litteraturområdet.” Källa: www.litteraturenshus.se.

Brunnsviks folkhögskola grundades redan 1906. Lokalerna i byn Brunnsvik, vid sjön Väsman, i Ludvika kommun, är symbolladdade. Brunnsviks folkhögskola tillkom för att ge medborgerlig bildning åt traktens unga människor. Den fick stöd av arbetarrörelsens organisationer, som ansåg det viktigt att bilda och utbilda arbetare. Den gamla anläggningen i Ludvika ses av många som en viktig symbolbyggnad för den svenska arbetarrörelsen. Brunnsviks folkhögskola är Sveriges äldsta folkrörelsedrivna folkhögskola, men inför läsåret 2013/2014 flyttade själva verksamheten till Borlänge.

Brunnsvik hade Sveriges största folkhögskolebibliotek i den anrika Bokstugan fram till flytten 2013. Därefter packades biblioteket, med bland annat en stor samling arbetarlitteratur, ner i kartonger och skänktes till Ludvika kommun. Sedan 2015 äger Ludvika kommunfastigheter AB den gamla anläggningen, som tidigare var Brunnsviks folkhögskola i Ludvika. Fastigheten ägs via ett dotterbolag som heter Stora Brunnsvik AB. Planer finns att fylla lokalerna med nya verksamheter, som olika slags boenden, företag – och kulturverksamheter.

I *Biblioteksplan för biblioteksverksamheter inom Landstinget Dalarna 2016-2018* står det att Länsbibliotek Dalarna ska bidra till arbetet med att lyfta litteraturen som konstform i länet genom att exempelvis ”i samarbete med bland andra Ludvika kommun inventera idéer om och förutsättningar för ett litteraturens hus i Dalarna”. Läs mer på: lansbibliotekdalarna.se

4. Några litterära utredningar i Sverige

Flertalet litteraturkartläggningar, rapporter och utredningar har genomförts under 2010-talet - och genomförs i nuläget - runt om i landets län och regioner. Dessa ser emellertid olika ut utifrån olika uppdrag och förutsättningar. Somliga fokuserar exempelvis på författarnas levnadsvillkor, andra på läsfrämjande. Somliga utgår från stora regioner med flera städer, andra från mindre län med glesbygdsperspektiv. De allra flesta utredningarna avslutas med utvecklingsförslag inom litteraturen i det aktuella området. Det handlar om att förstärka litteraturen på olika sätt, ofta genom förslag om att utveckla professionella litteraturkonsulenttjänster, litteraturhus och mötesplatser, litteraturprogramverksamhet samt samverkan på regional nivå.

Som referensmaterial för Dalarnas arbete har följande kartläggningar varit: Norrbotten, Östergötland, Jämtland Härjedalen, Skåne, Blekinge och Kronoberg, Sörmland samt Uppsala. Den nationella litteraturutredningen *Läsandets kultur* är också en viktig kunskapskälla. I nedanstående sammanställning lyfts olika intressanta aspekter och några konkreta resultat fram avseende arbetet med att kartlägga litteraturen i Sverige.

Läsandets kultur

Den nationella litteraturutredningen *Läsandets kultur* (SOU 2012:65) konstaterar att litteraturens ställning i Sverige på många sätt är bra. Läsvanorna hos befolkningen ligger på en hög nivå, det ges ut fler böcker än någonsin och Sverige har exportframgångar trots landets begränsade språkområde.

Men skillnaderna och klyftorna ökar mellan de som läser och de som inte gör det: "kvinnor läser mer än män, flickor mer än pojkar och högutbildade mer än lågutbildade." Den unga generationens minskande läsande och läsförståelse är särskilt allvarligt.

Avseende läsfrämjande verksamhet föreslår utredningen därför ett Läslyft för Sverige med följande tre mål:

- Barns och ungas lust och motivation till läsande ska öka mätbart med idag, särskilt i grundskolans tidiga klasser.
- Fler barn och unga ska regelbundet ta del av skön- och facklitteratur.
- Kunskapen om läsningens betydelse för utbildning och delaktighet ska öka bland de grupper som i dag läser i liten utsträckning.

När det gäller upphovsmännens villkor konstateras att författarkollektivet präglas av en så kallad "stjärneekonomi", vilket betyder att det stora flertalet lever med mycket låga inkomster, relativt få med medelinkomster och ett fåtal med mycket höga inkomster. De flesta har sin försörjning på annat håll, genom stipendier, priser och författarfondens ersättningar. Utredningen föreslår därför att regleringen av bibliotekersättning bör förenklas samt att förhandlingsordningen förändras genom ny överenskommelse mellan parterna.

Utredningen konstaterar vidare att förlagsledet utmärks av en ökad polarisering mellan ett fåtal större koncerner och en mängd små aktörer. En trend som förstärkts under de senaste åren är att de stora förlagen också alltmer dominerar hela återförsäljningsledet: nätbokhandeln, bokklubbar och försäljningen till dagligvaruhandeln. Utredningen uppmanar därför regeringen att noga följa utvecklingen samt se över konkurrenslagstiftningen för att motverka maktkoncentration och vertikal integration.

Den fysiska bokhandeln får allt svårare att hävda sig gentemot nätbokhandeln och dagligvaruhandeln som med sina stora volymer kan pressa priserna på bästsäljare och erbjuda ett större utbud. Utredningen anser att bokhandeln har stor potential att vidareutvecklas även som litterära mötesplatser och föreslår att det fortsatt avsätts medel för litterära evenemang och andra innovativa idéer som kan utveckla bokhandeln.

Sverige har aldrig haft en större utgivning än i dag. Det betyder dock inte att all sorts litteratur ökar på samma sätt. Svagast utveckling har dramatiken, viss översatt utländsk skönlitteratur för både barn och vuxna samt böcker på minoritetsspråken. Det finns en tendens att den kvalificerade litteraturen flyttar från de stora förlagen till de mindre som har mindre resurser att marknadsföra och distribuera verken.

Utredningen understryker därför att det statliga utgivningsstödet som premierar kvalitativ förlagsverksamhet bör behållas. Dessutom bör det införas ett tak för det enskilda företaget i syfte att få mer medel över till de mindre aktörerna som bättre behöver ekonomiskt stöd, enligt den sk Robin Hood-principen.

Dessutom betonar utredningen vikten av ett fortsatt statligt stöd för digital utgivning och lokal samordning för gemensam upphandling, som ger biblioteken bra villkor. Kungliga biblioteket ges uppdrag att möjliggöra för externa distributörer att tillhandahålla e-litteratur via den nationella katalogen Libris.

Tidskriftsmarknaden och kulturtidskrifternas betydelse för mångfald, kvalitet och det offentliga samtalet betonas i utredningen. De har också stor betydelse för författarkollektivet som ges möjlighet till försörjning genom kortare uppdrag. Det förutsatt att tidskrifterna har ekonomi att betala för fördjupande artiklar. Kulturrådets produktionsstöd är en avgörande inkomst för många kulturtidskrifter. Utredningen föreslår därför att kulturrådets produktionsstöd förstärks.

Utredningen betonar slutligen vikten av internationellt utbyte på litteraturområdet. De internationella aktiviteterna när det gäller författarutbyten, översättningar, import och export bör ökas. Därför bör även stödet till översättningar, produktionsstöd, utbyten och översättarseminarier förstärkas, enligt litteraturutredningen *Läsandets kultur*.

Norrbotten

Norrbottens län var ett av de första som gjorde en omfattande kartläggning av sitt områdes litteraturliv: *Litteraturens villkor i Norrbotten – en kartläggning, 2011-2012*. Kartläggningen resulterade bland annat i att det 2015 startades ett *Resurscentrum för litteratur* i Luleå. Syftet var att lyfta litteraturen som konstform.

Resurscentrum för litteratur ger exempelvis råd och stöd till författare, förlag, skribenter, litterära översättare och andra som arbetar med litteratur i Norrbotten. Rådgivning erbjuds inom exempelvis finansiering, marknadsföring, skrivande, samverkan och e-böcker. *Resurscentrum för litteratur* anordnar också nätverksträffar och utbildningar. Ett särskilt fokusområde är norrbottnenslitteratur på nationella minoritetsspråk och urfolksspråk. *Resurscentrum för litteratur* finansieras av Norrbottens läns landsting och Kulturrådet. Läs mer på: www.resurscentrumforlitteratur.se

Östergötland

I *Litteraturens villkor i Östergötland – ett kunskapsunderlag (2014)* konstateras att det, generellt sett, talas allt för sällan om litteraturens och författarnas villkor. Kanske borde den sortens samtal och

diskussioner föras mer på bibliotek, i föreningslokaler och på liknande platser? Enkätsvaren i Östergötlands kartläggning visar att många "vanliga människor" är mycket intresserade och engagerade i litteraturfrågor.

Litteraturen idag går att få tag på överallt och i många olika format. Fler läser mer. Utbudet är stort, lättillgängligt och relativt billigt. Inspiration kan hämtas i det växande litteraturutbudet i radio och tv, i program som Lundströms bokradio, Babel, Kobra och Go'kvälls tv-soffa. "Bokbranschen är i kris – men inte läsandet".

Det är mycket fokus på läsfrämjande generellt i rapporten från Östergötland. Det konstateras exempelvis att "läsning är en klassfråga." Vuxna som läser själva och för sina barn hemma ger sina barn goda läsvanor. Barn från hem utan läsvanor har en längre väg att gå. Läsandets kultur bör spridas i utsatta områden.

Mötesplatser och arenor betonas, att sociala träffpunkter är viktiga i ett modernt samhälle. Bibliotek, museer och kaféer är exempel på sådana ställen. Frågan om ett östgötskt litteraturcentrum delar intervjugruppen och enkätsvaren i tre delar: de som vill ha ett eget hus för litteraturen, de som tycker att det kan inrymmas i ett av de större biblioteken i Östergötland och de som vill se en virtuell mötesplats. Det viktiga för alla är emellertid innehållet: tillgången till bra information, råd och stöd till skrivande, mentorskap, tävlingar, workshops, författarsamtal och en öppen scen mm.

Det konstateras vidare i rapporten att det folkligaste en samhällsmedborgare kan göra idag är att vara på sociala medier. Vi lever i en övergångsperiod - en tid av både och, inte antingen eller:

Vi bloggar, delar och lägger ut till världen att beskåda – vi läser och skriver, skapar vårt eget universum och vänder oss inåt. Vi sköter alla våra ärenden vid datorn, vi roar oss och umgås där också, men vi kommer att sakna mänskliga fysiska kontakter, vi vill ha både och. Vi kommer att längta efter att gå till mötesplatsen, delta i cirklar, workshops och samtal, se levande författare läsa högt på en scen, agera själva!

Många av de tillfrågade anser att litteraturen å ena sidan har en stark ställning, att litteraturen fortfarande har hög status, men att å andra sidan konkurrerande medier, den skärmskulturen, är på väg att ta över. Det köps och läses böcker nu mer än någonsin. Orosmolnet är den yngsta generationen, de under 20 år som inte läser.

Litteraturen har en stark ställning med tanke på att det exempelvis finns ett stort utbud av litteratur som är mycket lättillgängligt. Människor läser mycket generellt. Det finns ett utbrett intresse för läsande och skrivande. Program i radio och tv, bokcirklar och författarbesök på bibliotek mm inspirerar till vidare läsning. Samhället cirkulerar alltjämt kring det tryckta ordet.

Jämtland Härjedalen

Syftet med kartläggningen i Jämtland Härjedalen (*Litteraturens och författarnas villkor i Jämtland Härjedalen – En kartläggning*, 2015) var att sammanställa regionens litterära aktörer. Ett annat syfte var att undersöka vilken typ av stöd som efterfrågas och hur litteraturens ställning i stort skulle kunna stärkas i regionen. Enkätsvaren visade tydligt att det fanns ett tydligt behov av ökad synlighet och mer stöd från kulturinstitutioner och publik, dvs läsare.

Författarna behövde få veta att de är viktiga för regionen, att deras arbete har ett värde genom att det synliggörs och att de användes som en resurs i högre grad. Såväl författare som förläggare

önskade att biblioteken i regionen vore mer aktiva när det gäller att bjuda in regionala författare till författarbesök samt att presentera deras böcker både fysiskt och virtuellt. Det betonades att regelbundet betalda framträdanden, arvoderade enligt Sveriges författarförbunds rekommendationer, var av största vikt för att författare ska kunna arbeta och leva i Jämtland Härjedalen.

Bibliotekens enkätsvar visade på behov av ökade anslag till programverksamhet för att kunna erbjuda skälig ersättning till författare, vilket skulle kunna möjliggöra fler offentliga författarbesök. Utredningen föreslår bland annat att biblioteken borde samarbeta mer, kring exempelvis författarturnéer. Den föreslår vidare att skolorna borde använda sig mer av de författare som finns i regionen, genom att mer aktivt söka Statens kulturråds *Skapande skola*-pengar för detta ändamål. Fler författare utifrån skulle också behöva engageras för fortbildningar av medlemmarna i regionens författarnätverk.

Utredningen konstaterar avslutningsvis att litteraturen haft en ganska undanskymd roll i Jämtland Härjedalens region. Litteraturen som konstform har i hög grad burits upp av ideella krafter. En satsning på professionellt och långsiktigt arbete krävs för en bra utveckling. Utredningen konstaterar exempelvis att regionen behöver en litteraturkonsulent som arbetar med litterära arrangemang och stöd till författare, en fysisk mötesplats för litteraturen och dess aktörer (exempelvis ett resurscentrum eller litteraturhus) samt att det inrättas fler stipendier och priser.

Skåne

En inventering av konstområdet litteratur i Skåne (2015) syftade till att öka kunskapen om den litterära infrastrukturen i Skåne och att i förlängningen verka för en positiv utveckling för författare, litterära scener och arrangörer samt en mångfald inom det litterära området i region Skåne.

Den skånska inventeringen fokuserar, i större utsträckning än Dalarnas kartläggning, på förutsättningarna för professionella författare utgivna på traditionella bokförlag. Skåne och Dalarna är svåra att jämföra då de har helt olika grundförutsättningar, inte minst inom litteraturområdet. Skåne har exempelvis många fler invånare och innefattar även det internationella storstadsområdet Malmö-Lund-Köpenhamn. Där finns i långt högre grad yrkesverksamma författare, litterära evenemang och traditionella bokförlag.

Mycket positivt utvecklingsarbete har gjorts inom litteraturen i Skåne. Exempelvis har Malmö stadsbibliotek utvecklat en författarscen med såväl inhemska som internationella författarbesök som systematiskt filmats under en längre tid. Såväl de fysiska träffarna som de inspelade programmen har nått en stor, återkommande och delvis ny publik.

Blekinge och Kronoberg

Litteratur och litteraturskapande i Blekinge och Kronoberg – Kartläggning av nuläget. Förslag på hur regionen kan stötta litteraturen som konstform (2016) konstaterade att det finns gott om litteraturskapare i området. Många skriver, men flertalet gör sig inte några större pengar på det. En stor grupp av skrivarna vill ha mer tid att skapa och ökade möjligheter att kunna leva på sitt skrivande. Önskvärt är också att ungas skrivande uppmuntras mer och att blivande författare får möjlighet att utvecklas.

Kartläggningen konstaterar att det finns en fungerande infrastruktur kring litteraturen och litteraturskapandet, som exempelvis bibliotek, skrivartutbildning på masternivå, festivaler och

skrivfrämjande insatser. Det finns litterära sällskap och skrivarklubbar, bokmässor och en fristadsförfattare.

Det saknas däremot en instans som har överblick över hela det litteraturskapande området i Blekinge och Kronoberg. Utredningen konstaterar att om regionen ska stötta litteraturen som konstform behövs en helhetsbild. Det litterära konstområdets informationsarbete, samarbeten och stödsatser mm behöver samordnas, för att underlätta en positiv utveckling av litteraturen som konstform i Blekinge och Kronoberg.

Sörmland

Syftet med *Litteraturen i Sörmland - En kartläggning* (2016) var att göra en kartläggning av litterära aktörer i Sörmland som grund för en diskussion om åtgärder för att främja litteraturen i länet. Bakgrunden är att litteratur och läsfrämjande 2015 blev en del av kultursamverkansmodellen. Som följd därav fördes litteratur och läsfrämjande också in som ett utvecklingsområde i Sörmlands kulturplan 2015 – 2017.

Kartläggningen konstaterar att det inte finns någon organisation inom länet som har som sin främsta uppgift att främja litteraturen. På det sättet skiljer sig litteraturområdet från andra kulturområden. Länsbiblioteket har visserligen i uppgift att främja litteraturen som en av sina uppgifter, men länsbiblioteket har därutöver ett stort antal andra omfattande uppgifter som överskuggar det litteraturfrämjande arbetet.

Folkbiblioteken fungerar som viktiga arenor för litteraturförmedling, men även allt mer som samhälls- och informationscentraler. Den läsfrämjande verksamheten har en avsevärt starkare ställning än den litteraturfrämjande. Det litteraturfrämjande uppdraget finns många gånger inte ens definierat i kommunala biblioteksplaner.

Folkbibliotekens läs- och litteraturfrämjande verksamheten fokuserar främst på barn och unga. Den litteraturfrämjande verksamheten, för i synnerhet vuxna, uppfattas ofta inte på samma sätt, som en naturlig del av folkbibliotekens uppgifter. Samspelet med andra aktörer i det litterära systemet är dessutom ofta begränsat.

Programbudgetarna är ofta små, vilket medför att många folkbibliotek inte har möjlighet att arvoda enligt Sveriges författarförbunds rekommendationer. Små folkbibliotek tar dessutom av hävd sällan entré vid programverksamhet. Lokala och regionala författare (och även andra kulturarbetare) ställer därför ofta upp utan ersättning vid biblioteksprogram på mindre folkbibliotek.

Små folkbiblioteks programverksamhet beror också på personalens kompetens – och utrymme i tjänsterna - att själva bedriva verksamheten. Detta eftersom det sällan finns budget för att köpa in tjänster, som exempelvis litterär eller annan kulturkompetens och projektkunskap.

Kartläggningen föreslår därför avslutningsvis att landstinget Sörmland, som en del av sin verksamhet inom kulturområdet, inrättar ett Litteraturhus Sörmland för att främja utvecklingen av litteraturen som konstform i länet.

Uppsala

Om författares villkor i Uppsala län – ett kunskapsunderlag (2016) fokuserar, likt Skånes inventering, på de professionella författarna i området. Kunskapsunderlaget konstaterar att litteraturen som konstform tidigare varit mindre uppmärksammat än övriga konstområden, både i Uppsala län och i

landet som helhet. I och med införandet av kultursamverkansmodellen har en förändring skett, och i den regionala kulturplanen lyfts litteraturen fram som ett eget konstområde.

De professionella kulturskaparnas villkor överlag pekas ut som ett område för särskilda satsningar. En del i den satsningen är att inledningsvis inventera länets professionella kulturskapare och deras verksamhet. Uppsalas utredning har till syfte att ligga till grund för vidare insatser för litteraturen och författarna i länet. Uppsalas regionala kulturplan betonar vikten av dialog och samverkan för att nå utveckling.

Länsbibliotek Uppsala har gjort en utökad litteratursatsning, med start hösten 2014 och vidare under kulturplaneperioden 2015–2018. Det är den sk Litteraturkarusellen. Författarutredningen ingår i denna satsning. För att den utökade litteratursatsningen i Uppsala län ska kunna nå ut till allmänheten står den på fyra ben: bibliotekspersonal och bibliotek, de professionella författarna, civilsamhälle och folkbildning samt bokbranschen i vid mening. Genom Litteraturkarusellen kan allmänhet och professionella författare mötas på folkbibliotek i länets alla kommuner. Författarbesöken är subventionerade av både Region Uppsala och Kulturrådet och medfinansierade av kommunerna. I samband med författarbesöken arrangeras också olika aktiviteter som till exempel skriververkstäder. Läs mer på www.lul.se/sv/Kultur/Lansbibliotek-Uppsala

Utredningen konstaterar att det i Uppsala finns en stark litterär tradition. Både nu och tidigare har många författare valt att leva och verka i länet. Nio av tio av länets författare bor i själva Uppsala, vilket gör den till en av landets författartätaste kommuner. Trots traditionen och författartätheten upplevs emellertid Uppsalas identitet som författarlän som förhållandevis svag.

Uppsalas utredning konstaterar avslutningsvis att litteraturen är ett starkt område och en utmanande och samtidigt fullt genomförbar möjlighet till profilering av länet. Basen – dvs. författarna, läsarna, institutionerna och traditionen – finns redan, men behöver förstärkas, tillgängliggöras, synliggöras och kompletteras. Länets vision är att Uppsala år 2025 är en stark kulturregion med internationell lyskraft. Uppsala län ska vara ett kreativt kraftcentrum där ett dynamiskt kulturliv - präglad av mod, bildning och nytänkande - ger Uppsala läns samtid och rika historia en levande gestaltning.

5. Kartläggning av litteraturen i Dalarna

Kartläggningen av litteraturen som konstform i Dalarna har till syfte att ge en bild av nuläget för länets litteraturliv. Dalarna är ett utpräglat kulturlän, men fortfarande kan bilden av Dalarna sägas vara präglad av knätofs, kurbits och fioler. Länet och landskapet har ett rikt kulturarv som satt sin stämpel på hela den svenska självbilden, där Dalarna är dess hjärta. Det är stort, men litteraturen har inte varit en del av denna kulturhistoriska profil. Litterära storheter har emellertid inte saknats i Dalarna, varken förr eller nu.

Listan kan göras lång på kända dalaförfattare från förr: Ottilia Adelborg, Dan Andersson, Werner Aspenström, Annalisa Forssberger, Karl-Erik Forsslund, Barbro Gummerus, Teddy Gummerus, Hans-Eric Hellberg, Johan-Olov Johansson, Bengt Emil Johnson, Erik Axel Karlfeldt, Martin Koch, Eva Norberg, Nils Parling, Olle Svensson, Johan Olof Wallin med flera. Även storheter som Selma Lagerlöf och Carl von Linné hade starka och långvariga anknytningar till Dalarna och kan delvis räknas till dalaförfattarna.

Listan på kända och etablerade nutida dalaförfattare kan också göras lång: Täpp Lars Arnesson, Anders Björkelid, Rolf Christerson, Stewe Claesson, Maj Fagerberg, Bisse Falk, Göran Greider, Elvira Birgitta Holm, Bo G Jansson, Lena Kallenberg, Björn af Kleen, Marika King, Birgitta Lillpers, Lotta Lotass, Torbjörn Lundgren, Tony Samuelsson, Aino Trosell, Boel Werner, Erik Yvell med flera. Även idag har många författare starka och långvariga anknytningar till kulturlänet Dalarna.

dalalitteraturen.se är en överskådlig hemsida med Dalarnas författare och litterära smultronställen, sammanställd av Länsbibliotek Dalarna. Här finns både dåtida och nutida professionella författare listade. För att medverka på hemsidan krävs att man uppfyller kriterierna för en dalaförfattare. Enligt dalalitteraturen.se definieras en dalaförfattare som någon som är född och uppvuxen i Dalarna, eller har en varaktig anknytning till länet, har fått minst en bok publicerad, ett verk skrivet i skönlitterär anda och med god språklig och konstnärlig kvalitet samt har en litterär ambition med sitt skrivande. Läs mer på: <http://dalalitteraturen.se>

5.1. Dalarnas ordkonstnärer

För Dalarnas litteraturkartläggning har en enkät skickats ut till de 95 medlemmarna i Dalarnas författarförbund samt de 35 dalamedlemmarna i Sveriges författarförbund. 26 personer svarade på enkäten. Medverkande ordkonstnärer finns listade i kartläggningens kapitel 8.

Dessutom har det genomförts intervjuer med de etablerade ordkonstnärerna Torbjörn Lundgren (Sveriges Författarförbund), William C Woxlin (Dalarnas författarförbund) och Bo G Jansson (Litteraturvetenskapliga institutionen på Högskolan Dalarna) samt de unga ordkonstnärerna Hanna Danielsson, Emma Sjölander och Backolars Johan Hermansson.

Fråga 1-3. Vem är du? Har du vuxit upp i Dalarna, flyttat hit eller härifrån? Hur tycker du det fungerar - möjligheter och hinder - att vara ordkonstnär i Dalarna?

Enkäten till Dalarnas ordkonstnärer inleds med att de ombeds presentera sig och sitt litterära skapande. Svaren visar på att det finns en bredd av olika slags ordkonstnärer i Dalarna. Det finns proffs och amatörer, översättare och författare som även arbetar som bokillustratörer. De finns

spridda över i stort sett hela länet, med en liten övervikt på Falun och Gagnef. Ungefär hälften har vuxit upp i Dalarna och hälften har flyttat hit. Här finns många olika litterära genrer representerade, såväl barn- och ungdomsböcker, fantasy, facklitteratur, estrad- och e-poeter och författare som verkar inom många olika litterära genrer.

Dalarnas ordkonstnärer anser generellt att kulturarrangörerna, exempelvis biblioteken, inte ordnar tillräckligt många litteraturprogram med dalaförfattare. De upplever det som att intresset för litteratur, uppdragen och arrangörernas budgetar har minskat successivt sedan 1980-talet. Några anser att avståndet till Stockholm är ett problem, att det är där de litterära kontakterna och mötesplatserna finns. Andra har sina kontakter och nätverk på internet och ser sig inte som dalaförfattare, utan arbetar över hela landet. Åter andra anser att det fungerar bra att vara ordkonstnär i Dalarna.

- Jag publicerade min första bok - hästboken "Det som aldrig skulle hända" - våren 2016. Det var genom ett projekt på Smedbergsskolan i Vansbro för årskurs 6. Det var min lärare Linus Bornlöf som drog igång en tävling, att alla skulle skriva en bok, och vinsten var att bli publicerad. Nu finns boken på Vansbro bibliotek. Det är roligt. Jag har flera nya bokprojekt på gång.
- Jag tryckte själv upp och publicerade min novellsamling *Mitt jävla universum* 2015. 2016 vann jag i en ny novelltävling på gymnasiet. Priset var att bli publicerad i en antologi. Jag har vunnit flera priser i novelltävlingar i Dalarna, bland annat i den som Dalarnas författarförbund ordnar. Jag har även skrivit artiklar i Falukuriren och i nättidningen Nyhetsbyn. Jag läser på Humanistisk linje med kulturinriktning på Falu Fri gymnasiet. Där skriver jag mycket också.
- Man måste vara säker på vad man vill. Jag vill verkligen etablera mig som författare i framtiden. Jag har gott om författarvänner som läser och ger respons. De finns över hela landet och på nätet. Dalarna är inte så betydelsefullt i det sammanhanget. Jag publicerar mig främst på nätet, än så länge.
- För mig har det fungerat bra. En lugn miljö efter min återflytt 1989 då jag stannade i arton år. Under min uppväxt i Dalarna var det däremot otänkbart att någon alls, och allra minst jag, skulle bli författare. Men när jag väl var etablerad var det en lisa att kunna flytta tillbaka. Jag saknade aldrig författarvärlden i Stockholm som så många säger sig inte kunna leva utan.
- Eftersom Dalarna är ett så självgott landskap (min morfar föddes i Rättvik så jag har rätt att säga så) – och detta gäller nog allt kulturskapande i regionen – så är det svårt att bli uppmärksammanad om man sysslar med sådant som inte utspelar sig i Dalarna eller inte tar upp dalarelaterade frågeställningar.
Dessutom har jag intrycket att litteraturen är lägre värderad som konstform i Dalarna än t.ex. fiolspel och annat som mer tydligt har rötterna i trakten. Båda punkterna gäller både medier, publik och stipendienämnder. Det ligger en kurbitschauvinistisk filt över landskapet.
- Det enda jag upplever som hinder är att Stockholm är långt bort - där finns Översättarcentrum och SFF (Sveriges författarförbund, reds anm), bland annat.
- Är mer nationell och specialiserad i mina publikationer förutom en del regionala uppdrag.

- Det är i Stockholm de flesta kontakterna finns till det jag skriver om. Men under 1990-talet (innan jag flyttade hit) var jag mycket ute och föreläste, inte minst i Dalarna. Idag är det mycket ovanligt.
- Det är svårt med långa avstånd till alla mässor ute i landet, och man måste prioritera. Jag väljer Bokmässan i Göteborg där jag deltar varje höst sedan 20 år. Var också med på fantasymässan *Andra Världar 2016* i Mora nu sist.
- Det fungerar bra. Eftersom hela den västerländska kulturen, musik, konst och litteratur hela tiden stått nära i nära kontakt med kyrkan är det i dessa kretsar som kultur främst odlas.
- Det är inte lätt. Tidningarna tar inte emot skönlitterära bidrag. Något intresse från kommunen finns inte.
- Min upplevelse är att enda fördelen är lägre boendekostnader än i Stockholm, där min bransch finns. Jag går miste om det mesta i fråga om möjligheter att synas, så väl som att delta i möten, träffar, kurser etc. Detta kompenseras inte av att jag på något sätt får någon uppmärksamhet lokalt.
- Svårigheten är som alltid att nå ut till den läsande allmänheten i landet när man inte är ett känt namn. Här i Dalarna finns ju Dalarnas författarförbund och stundom ordnas lokala bokmässor. Att vara ordkonstnär i Dalarna medför sannolikt varken specifika möjligheter eller hinder.
- Jag kom 1987. Då var det mycket positivt. Det har blivit lite stramare nu. Kulturnämnder vill helst ha de stora megaförfattarna. De har liksom alla samhällsfunktioner dålig ekonomi. De har ej råd att annonsera såsom förr.
- Jag har ju nischat in mig på ett ämnesområde som hör till Dalarna, så därigenom känner jag att intresset för mina böcker oftast är större i Dalarna än på andra ställen.
- Jämfört med Uppland, där jag bott tidigare, är klimatet bättre för litteraturen i Dalarna. Tidningen Dala-Demokraten betyder mycket, där finns utrymme för debatt om litteratur och böcker. Naturligtvis önskar jag att bli använd i högre grad som föreläsare i biblioteks och litterära sammanhang, men jag har haft flera engagemang i Dalarna. Dock inte på särskilt många bibliotek. Man skulle önska sig att kommunerna och biblioteken inte gick över ån efter vatten, utan upptäckte att de har många kompetenta författare inom länet.
- Svårigheten är som alltid nå ut till läsarna. Tidningarna skär ner på recensionsverksamheten, även om DD håller fanan högt. Biblioteken är inte särskilt aktiva med att ordna författaraftnar med lokala författare, man får stöta på själv.
- Jag tycker det är svårt att över huvud taget att bo i Dalarna. Man håller väldigt hårt på sitt eget här. Men med skrivande kan man verka precis var som helst ifrån.

- Tack vare goda kontakter med DFF (Dalarnas författarförbund, reds anm), Svenska journalistförbundet och nätverk från tiden som journalist tycker jag att det finns fler möjligheter än hinder att bli publicerad.
- Jag har gjort det mesta arbetet på egen hand. En del böcker har dock tryckts på tryckerier. Men jag har t o m framställt vissa böcker själv. Självlärd vad gäller detta arbete. T ex layout, marknadsföring etc. Har också delat med mig av kunskaper jag förvärvat via Dalarnas Författarförbund.
- Bor egentligen inte i Dalarna utan en dryg mil från gränsen. Men i Gästrikland har vi ingen författarförening, så jag gick med i Dalarnas. (---) Har ingen uppfattning vad gäller att vara ordkonstnär lokalt. Det är i stort det blir svårare och svårare. Allt fler läser inte böcker. Allt fler läser bara på mobilen (---).
- Jag sitter ju och skriver för mig själv, så jag har väl inget direkt hinder, även om det så klart inte finns några stora förlag i Falun. Jag bodde tidigare i Uppsala och innan dess bodde jag ungefär 11 år i Umeå, där jag hade ett stort kreativt nätverk av konstnärer, illustratörer, filmare, musiker och författare.
- Där märker jag en stor skillnad faktiskt, för här i Falun tycker jag att det är riktigt svårt att komma i kontakt med andra kreatörer. Jag kan önska att det fanns en naturlig plats för oss som är vuxna att träffas. I Umeå finns en inkubator som heter "Krenova" (se: www.krenova.se), som i alla fall för mig skapade många intressanta möten och främjande samarbeten mellan olika konstformer.

Fråga 4. Hur ser du på den litterära världen i Dalarna idag?

Ordkonstnärerna anser generellt att kulturklimatet i Dalarna är tillbakablickande och har för mycket fokus på det kulturhistoriska arvet. Den nutida dalalitteraturen har hamnat i skymundan och litteraturdebatten är svag, anser många. Flertalet ordkonstnärer är dock positiva till det som ändå händer, som starten av Litteraturens Hus i Dalarna, biblioteken och andra kulturarrangörers författarprogram, litteraturprojekt och små bokmässor mm. Många anser att det är positivt att litteraturen äntligen börjar lyftas fram i Dalarna igen nu, exempelvis genom att landstinget lyft upp litteraturen på dagordningen och denna kartläggning.

- Skolan, lärarna och Vansbro bibliotek är viktiga för mitt skrivande. Jag läser mycket, främst hästböcker, men får mycket inspiration från film också. Och mamma. Hon tycker också om att skriva. Min favoritförfattare är Bengt Nilsson. Han har varit här på författarbesök på skolan och vi har haft lektioner med honom. Han har skrivit en spännande bok som heter "Björn". Den utspelar sig här i Västerdalarna. Det är kul.
- Lärarna på Falu Fri gymnasiet är viktiga för mitt skrivande. Falu stadsbibliotek brukar jag sitta i, när jag skriver. Falun är en bra stad att vara författare i.
- Hulåns föreläsningförening här i Vansbro är jättebra! Och biblioteken. Och Läsfestivalen!
- Utan att direkt ha på fötterna uppfattar jag Dalarna mer som ett musikens, och möjligen bildkonstens, landskap.

- Jag tror inte att man kan tala om en sådan. Den smala litteraturen flyttar liksom någon annanstans, existerar i en sfär utanför Dalarna.
- Det är mycket tillbakablickande och blir något kvävande.
- Samarbetade tidigare med Krister Gidlund som genom sitt förlags profil verkligen lyfte Dalarna. Trots att förlaget finns kvar efter Kristers bortgång saknas en Dalaprofil. Ingen har fyllt tomrummet!
- Som i landet i övrigt har litteraturen kommit på undantag. Det saknas en aktiv blomstrande litteraturkritik och analys. Dagstidningarna har blivit färre och kultursidorna därmed färre. Samtidigt är det samtal om litteraturen som gör att det går att leva på att skriva. Folk måste få reda på vilken litteratur som finns.
- Den är mycket koncentrerad till Falun - Borlänge kommuner när det gäller event och sammankomster.
- Mycket är tillbakablickar. Det gamla gör att nya kreatörer skymms av de gamla. Det ska vara som det alltid har varit.
- Nån sån finns väl inte!
- Många skriver, färre publiceras och ännu färre författare blir lästa.
- Jag kan inte yttra mig om annat än kommunen där jag bor. Har tillsammans med några författare tagit initiativ till ett arrangemang som vi kallar "Månadens lokala författare". Bibliotekets personal har varit tjurig tycker jag. De verkar tycka att vi klampar in och kräver en massa. Ändå får vi inte ett öre i ersättning för våra framträdanden. De har också varit mycket motigt att få ha rikligt med affischer så att arrangemanget uppmärksammas. Men just nu, efter ett års tjurighet har det blivit bättre.
- Det litterära arvet efter Dan Andersson, Selma Lagerlöf och EA Karlfeldt dominerar genom ffa sommarverksamhet. Ett samlat intryck av de författare som ingår i SFF (Sveriges författarförbund, reds anm) är obefintligt. DFF (Dalarnas författarförbund, reds anm) har en begränsad räckvidd. Det faktum att uppburna författare som Birgitta Lillpers och Lotta Lotass uppmärksammas mer, tolkar jag som att den traditionalism som präglar länet också påverkar de litterära värderingarna, dvs skapar "den litterära världen i Dalarna".
- Det är roligt att det anordnas bokmässor, att denna undersökning görs och att man är på gång att starta Litteraturens Hus. För jag tror att det behövs slås ett slag för litteraturen. Författarna i Dalarna är nog tyvärr många gånger inte så kända utanför Dalarna. Det lokala har svårt att synas på den nationella och internationella marknaden.
- Ingen åsikt, egentligen. Här finns några väldigt bra författare, andra som harvar på lite längre ner på skalan.
- Jag har sett ett stort intresse hos många ungdomar för att skriva.

- Det finns ju uppenbarligen intresse för den. Dels finns Dalarnas författarförbund, dels har ju Länsmuseum intresse av den litterära världen. Det är ju positivt.
- Jag är mycket glad att Dalarnas Författarförbund finns, men jag hade verkligen önskat att det fanns andra aktörer och framförallt mötesplatser att träffa andra kreativa människor. Personligen går jag och funderar om jag kanske själv ska dra igång någon skrivkurs eller skrivgrupp, för att förhoppningsvis träffa andra som delar mitt intresse.
- Vi i Dalarnas författarförbund ordnar olika slags litterära arrangemang och träffar, ger ut tidningen Dalpennan och antologier samt har en bra hemsida. Vi brukar medverka bla på bokmässan i Falun.
- Den litteraturvetenskapliga forskningen som jag arbetar med är universell, inte dalabunden, men jag har tidigare skrivit med dalaperspektiv, bla boken om Fet-Mats (2008). Det är viktigt att värna dalalitteraturen.
Jag har nu precis kommit ut med en ny e-bok: "Millennieskiftets svenska roman och novell" (2016). Det är en beskrivning av de mest karakteristiska dragen i den svenskspråkiga romanen och novellen från de senaste decennierna, från tiden runt millennieskiftet. Den svenska berättande prosan idag utmärks av en inriktning mot mest bara här och nu, inte fördjupade historiebaserade beskrivningar eller framåtblickande utopier.
Den postmoderna kulturen är gränsöverskridande, exempelvis blandas sk finkultur med populärkultur, olika medier blandas och det är internationellt, inte nationellt och än mindre lokalt bundet. Dagens skärmkultur har en muntlig profil som leder tillbaka till traditionell berättarkultur. Litteraturbegreppet vidgas. Det är intressant. Litteraturbegreppet behöver problematiseras.

Fråga 5. Vilken betydelse har kontakter med andra ordkonstnärer i Dalarna?

Många ordkonstnärer anser att det saknas fysiska mötesplatser för litteraturintresserade i Dalarna. Kreativa träffar, debatter och andra litteraturforum i Dalarna efterfrågas av många. Andra ordkonstnärer har sina mötesplatser på nätet och ser inte samma behov.

- Jag brukar ha skrivutmaningar med mina kompisar och så är jag med i en bokcirkel. Då träffas vi och pratar vi mycket om böcker och skrivande. Det är bra. Vi har samma intresse.
- Jag tänker inte Dalarna. Mina kontakter finns över hela Sverige och på sociala medier. Vi träffas i verkligheten med jämna mellanrum runt om i landet, tex i Stockholm eller på bokmässan i Göteborg. Den är viktig!
- Bra, i den minimala mån de nu existerar (och att de alls gör det beror uteslutande på Erik Yvell).
- Mest på ideell basis. Mindre, eller knappast något, organiserat på professionell bas.
- Veldig stor betydelse, och det märktes utomordentligt väl under fantasy-mässan i Mora. Jag har nu efter många år direktkontakt med flera kolleger som skriver inom min genre.

- Stor betydelse. Men vi saknar en person som Teddy Gummerus. De flesta arbetar för sig själva.
- Det är förstås trevligt när det händer. Träffarna som Teddy Gummerus mfl ordnade förr, var givande.
- Intressant att ibland träffa andra skribenter och särskilt en lokal skrivargrupp har haft betydelse för ett par av mina diktsamlingar.
- Det är inspirerande och jag känner egentligen ett behov av fler möten som kan ge en drivkraft framåt i det fortsatta författandet.
- Författaryrket är ensamt, det finns behov av att träffa kollegor i liknande situation och diskutera gemensamma frågor. Det kan också väcka idéer om gemensamma projekt.
- Stor betydelse Vi är några som försöker stötta varandra i skrivandet, i vänskap och arbetsgemenskap.
- Jag har kontakter på nätet när det gäller skrivandet, och de bor utanför Dalarna.
- Personligen tycker jag att det är otroligt givande för mitt eget skrivande att få diskutera mina egna texter och skrivande i allmänhet. Dessutom känner jag mig ibland ensam när jag sitter hemma och skriver, så jag skulle uppskatta en möjlighet att träffa andra skrivande personer.
- Dalarnas författarförbund fungerar som en viktig mötesplats för litteraturintresserade i Dalarna.
- Det är viktigt. Jag är tex med i styrelsen för Litteraturens Hus i Dalarna. Litterära sällskap är också viktiga. Och författarförbunden. Det vore bra om man även kunde hitta skribenterna bland dagens flyktingar.

Fråga 6. Spelar Dalarnas länskulturstiftelser någon roll för dig?

Vissa ordkonstnärer är osäkra på vad som menas med Dalarnas länskulturstiftelser och vilka dessa är. Andra är osäkra på länskulturstiftelsernas verksamhetsområden och funktioner. Många anser att länskulturstiftelserna - och vad de kan erbjuda - borde vara mer synligt för länets kulturarbetare. Åter andra är väl insatta i vilka resurser Dalarnas länskulturstiftelser kan vara för länets ordkonstnärer och har ett bra och etablerat samarbete.

- Under nästan trettio år har jag då och då försökt närma mig Dalateatern, erbjudit pjäser, föreslagit dramatiseringar. Det har aldrig funkat. Noll kontakt. Heller aldrig någonsin något kontaktförsök i motsatta riktningen. Noll intresse och jag förstår inte varför. (---) Jag vill inte låta bitter. Jag är mest förvånad. Jag är ju en etablerad dramatiker, hur många finns det i Dalarna, som dessutom hämtar sitt mesta material ur landskapet. På min cv finns ett tiotal uppsatta pjäser. I det här fallet gäller verkligen att man inte kan bli profet i sitt eget land.
Dalarnas museum har däremot bjudit in mig flera gånger att föreläsa om mina dala-anknutna böcker. Dalarnas samtliga kommunala bibliotek har också

alla visat intresse, haft fina lånesiffror på mina böcker samt regelbundet inbjudit mig att ha författaraftnar när nya böcker kommit ut. De har även initierat läsecirklar kring mina romaner. Slutligen har jag haft äran att framträda i Dalamontern på Bokmässan alla gånger som montern har funnits. Tyvärr hade Dalarna ingen monter i år (2016).

- Länsbiblioteket och biblioteken är väldigt viktiga.
- Förutom att ett par av länets bibliotek vid tre fyra tillfällen – under snart femton år – har bett mig komma dit och prata har jag inte märkt av dem.
- De skulle kunna spela en större och mer spännande roll vad gäller dagens levande kulturliv.
- Vara en samhällets röst för den litterära genren! Alltså en stor betydelse!!
- Biblioteken är naturligtvis viktiga, men de har idag så många andra uppdrag vid sidan av litteraturen.
- För mig som författare - ingenting. För arrangörer - kanske. Folk som jobbar med projekt - ja det gör det nog.
- Kyrkan, bibliotek och pensionärsorganisationer är de enda som är intresserade av kultur.
- ABF har hjälpt oss med annonskostnader och bidrag.
- I allmänhet JA, för mig personligen NJA, men nu har jag i alla fall äntligen tagits upp bland författarna på länsbibliotekets webbsida Dalalitteraturen.
- Jag är för oinsatt i hur länskulturinstitutionerna samverkar. Biblioteken är självklara aktörer gentemot litteraturen.
- Ja, för min del har Dalarnas Museum, Rättviks Bildarkiv och Rättviks och Leksands Kulturhus haft stor betydelse.
- Svårt att säga. T ex hade inte Dalarna någon monter vid bokmässan i år. Synd nog. Vi får se vad Litteraturens hus kan komma att innebära, men som alltid hänger det på eldsjälar.
- Jag förstår inte frågan. Men jag tycker att väldigt mycket är centraliserat till Dalarnas stororter om det är något speciellt som händer. Dessutom kostar föreställningar väldigt mycket pengar, och är inget för oss som har dålig ekonomi pga sjukdom/handikapp.
Samhället har blivit allt hårdare, och då tror jag att det är ännu viktigare att kulturen är en motvikt. Men jag undrar vem man vänder sig mot? Biblioteken är fantastiska, och borde kunna bli ännu större mötesplatser för alla.
- DFF (Dalarnas Författarförbund, reds anm), SJF (Sveriges Journalistförbund, reds anm) och Biblioteken har betydelse.

- Ja, som arrangör av kulturevenemang t ex litterära dagar, bokmässor.
- Om den är regional eller något annat vet jag inte. Men Dalarna är något helt fantastiskt, som ger inspiration till allt möjligt skapande.
- Med hänsyn till den ökande turismen är väl det kulturella utbudet i Dalarna en av anledningarna och en av förutsättningarna. Ta bara den imponerande utveckling som Falu Gruva har genomgått sen Anna Björkman har tillträtt.
- Dalarnas författarförbund samarbetar mycket med många olika och skulle gärna vilja samarbeta mer, exempelvis med Dalateatern. Vi samarbetar med gymnasier i Dalarna i en årlig novelltävling. Det är viktigt att satsa på Dalarnas ungdomar!
- Jag och Högskolan Dalarna har samarbetat mycket med dom, exempelvis med Dalateatern och Länsbibliotek Dalarna. Det är viktigt.

Fråga 7. Har stipendier och priser i Dalarna någon särskilt betydelse?

Många ordkonstnärer svarar bara *nej* eller *vet inte* på denna fråga. Kunskap saknas ofta om vad som finns. De som är mer insatta upplever det som att regionala stipendier och priser inte går till litterära kreatörer i Dalarna, utan till andra kulturarbetare främst. Vissa har sökt och erhållit stipendier och priser från andra håll än Dalarna.

- Att vara författare är att vara ensam och ibland få vänta i årtal på respons. Så stipendier och priser har varit avgörande. I synnerhet under mina första tjugo år som författare, dels som bekräftelse, att jag var på rätt väg, dels ekonomiskt - icke oväsentligt, ett stipendium ger andrum och skrivtid.
- Jag uppfattar inte att författare får kulturstipendierna här.
- Självklart.
- Inte för mig som fackboksförfattare - som sådana vi får ytterst sällan priser eller stipendier, men kan i gengäld söka olika bidrag.
- Som jag förstår det så finns det två stipendier för vuxna, som ska delas med verksamma inom många olika kulturområden. Det blir då ganska litet utrymme för litteraturen.
- Inte mycket för en som mig som inte skriver uteslutande för vuxna. Barn och ungdomslitteratur såväl som fantasygenren för både vuxna och barn är fortfarande inte riktigt "kosher", och det märks.
- De är mycket inspirerande och hjälper en att ta nya tag och fullfölja idéer.
- Jag har sökt från Landstinget, men det var några år sedan nu. När det gäller stipendier tycker jag nu jag har det så väl förspänt, att jag inte söker några, bättre de pengarna går till andra som behöver dem bättre.

- Landstingets stipendier och priser går enbart till projekt eller till säkra stjärnor. Hopplöst tycker jag. Sätters Kommun delar varje år ut ett kulturpris. Det är mer lättillgängligt. Även vissa studieförbund har kulturpriser. Betydelsefullt för individen.
- De har säkert en betydelse särskilt för debutanter och de som är i början av ett författarskap. Då behöver man ofta mer ekonomiskt stöd och uppmuntran.
- Jag har sökt några gånger, men inte beviljats. Men bra att det finns sådana stipendier att söka.
- För den som får det, självfallet. Ett pris stärker självförtroendet och ger uppmärksamhet, ett stipendium ger arbetsmöjligheter.
- Det tror jag verkligen, att uppmuntran spelar stor roll. Jag har sökt en gång, men förmodligen har vi som inte är professionella ingen chans. Det borde finnas tre pris: ett för professionella, ett för ungdom och ett för övriga, för där kanske vi som redan är utsorterade av samhället också skulle kunna få en chans, och det behöver inte vara något storpris.
- Absolut! Skulle önska fler sådana som uppmuntran.

Fråga 8. Har möjligheten till skrivarkurs eller skrivarutbildning i Dalarna haft betydelse för dig?

Flera ordkonstnärer svarar bara nej på denna fråga. Många anser att skrivarkurser är viktiga och flera har gått på sådana utbildningar, men i andra delar av Sverige. Många har själva hållit i olika slags skrivarutbildningar och erbjuder sig att hålla i fler i framtiden, vid efterfrågan.

- Nej, förutom i vanliga skolan då. Det vore roligt om biblioteket här i Vansbro ordnade träffar för oss som skriver. Det skulle jag gärna gå på.
- Jag har gått en kurs i journalistiskt skrivande som nättidningen Nyhetsbyrån (från Leksand) hade och så går jag ju på Humanistisk linje med kulturinriktning på Falu Fri gymnasiet och där har jag haft möjlighet att utveckla mitt skrivande. Leksands folkhögskola brukar ibland ha skrivarkurser sommartid och det skulle jag vilja gå nu till sommaren, om möjligt. (Sommaren 2017 blir det en kurs i Kreativt skrivande där, reds anm.) Sen har jag tänkt gå skrivarutbildningar efter gymnasiet, men det blir nog inte i Dalarna.
- Nej, inte att de finns just i Dalarna. Jag har gått flera litteraturutbildningar, varav de flesta på nätet. Även när jag läste Litteraturvetenskap på Högskolan Dalarna så läste jag på distans. Då hade vi tex chatterum där vi diskuterade litteratur. Det var jättebra! Sociala medier är jätteviktiga idag!
- Nej. De enda skrivarkurser jag gått har varit i Dramatiska Institutets regi och handlar om film. Däremot har jag själv hållit flera skrivarkurser på olika nivåer, senast på Brunnsviks folkhögskola strax innan den lades ner, den gången en kortare sommarkurs.
- För mig: nej. Jag har själv varit ledare på ett antal skrivarverkstäder/cirklar.

- Nej. Men som ung författare (åren efter debuten) hade skrivarkurser och utbildningar stor betydelse. Där spelar det mindre betydelse om de sker i Dalarna eller för författare från hela landet. För att få bra kvalitet och med någon kontinuitet kan det vara bra att Landstinget i Dalarna samarbetar med andra regioner.
- Jag har aldrig gått någon skrivarkurs. Däremot har jag undervisat på skrivarkurser och skrivarlinjer - men det var innan jag flyttade till Dalarna för 12 år sen.
- Jag håller faktiskt egna kurser i skrivande, workshops och liknande. För både barn och vuxna. Problemet är att ingen vill betala för att vara med.
- Har lärt mej mest genom att läsa och ha manuskompisar.
- Det har varit sparsamt med dessa. Men vi hade några guldår på 1990-talet när Teddy Gummerus satt i Landstingets kulturnämnd.
- Har inte deltagit i, eller sett något sådant. Däremot skulle jag gärna bli anlitad som lärare i såna sammanhang. Jag har stora och breda kunskaper i mitt ämne.
- Nej. Emellertid har jag under årens lopp lett en del sådana aktiviteter.
- Jag har varit ledare för ett antal skrivarkurser.
- Nej. Jag har gått en skrivarkurs i Värmland.
- Jag har aldrig gått något skrivarkurs tidigare. För några år sen deltog jag några dagar på en sommarkurs under Vildrosfestivalen i södra Dalarna. Det var författaren/poeten Bengt Berg, som höll i det, och var jättebra.
- Inte i Dalarna men på andra orter.
- Jaa! Mitt skrivande började efter en skrivarkurs 1998 som gav mig inspiration och nära kontakter. Efter skrivarkursen deltog jag i en grupp av skrivande kvinnor som träffades regelbundet i Borlänge under många år.
- Har aldrig gått på annan skrivarutbildning än journalisthögskolan i Stockholm.
- Nej. Däremot funderar jag ju själv på att eventuellt starta en kurs för att själv kunna träffa andra skrivande.

Fråga 9. Vad betyder samarbeten med bibliotek, studieförbund, grundskolan (som *skapande skola*-projekt) och andra organisationer i Dalarna?

Det betyder mycket, skriver de flesta ordkonstnärerna, men många är inte så insatta i vilka samarbetsmöjligheter och aktörer som finns i Dalarnas litterära värld och önskar någon slags sambandscentral med information kring exempelvis litterära samarbetsprojekt och kontakter med skolan. Andra har etablerade och goda samarbeten sedan länge.

- Jag sitter ofta och både läser och skriver på biblioteket i Falun. Biblioteken borde ordna mer träffar för ungdomar som skriver, workshops i skrivande. Dalateatern är också intressant, men dit har jag inte gått så mycket.
- Biblioteken, Högskolan Dalarna och studieförbunden är jätteviktiga!
- Dyligt samarbete betyder mycket för att hålla igång författarskapet, skärpa tanken, ta in samhället och inte isolera sig. Ekonomiskt är uppdrag från bibliotek, studieförbund och skola ibland rent avgörande för fortsatt skrivande.
- Jag tror att det har stor betydelse!
- För mej personligen har det inte funnits något sådant samarbete. Skapande skola har jag inte sett röken av (men jag vet förstås att projektet finns).
- En del framträdanden skulle nog gå att få den vägen, men i stort sett anlitar dessa arrangörer nästan uteslutande de allra största och medietunga författarnamnen för att få publik. Alla vi andra som inte har t ex Bonniers bakom ryggen, har ingen chans att bli marknadsförda så att det märks tillräckligt för att kunna landa uppdrag om framträdanden.
- ABF och Studieförbundet Vuxenskolan har jag haft kontinuerlig kontakt med.
- Med biblioteken har jag inte upplevt något stort samarbete. Med studieförbunden mera påtvingat. Där sitter oftast partigångare utan egentlig bildning i kultur.
- Skapande skola har varit väldigt bra. Jag har fått göra en del författarbesök lokalt inom det, samt även i Stockholm. Under Skapande skola-rubriken har jag också jobbat ihop med skådespelaren Maria Norgren. Vi har skrivit och spelat pjäser som berättar ortens lokalhistoria i Ludvika och Smedjebacken, samt gjort en föreställning utifrån min bilderbok "Kraken". (Som vi hade kunnat spela på flera håll men det fanns inget intresse när frågan gick ut till länets barnbibliotekarier.)
- Samarbete med bibliotek - relativt bristfälligt. Samarbete med studieförbund - relativt bra, ehuru inte särskilt frekvent. Samarbete med skolan - obefintligt.
- Känner tyvärr inte till Kulturrådets Skapande-skola-projekt. Men jag har själv en önskan om att kunna nå ut med mina barnböcker till skolorna, vilket jag inte riktigt gjort. Så om det fanns någon möjlighet till det genom olika samarbeten vore det väldigt roligt för egen del. Rent generellt så tror jag att det är viktigt med samarbeten. Men ibland kan det också bli för tungrott om det blir för stort och för många instanser som är inblandade. Behövs bättre information och reklam om vad som pågår.
- Det kunde vara betydligt bättre, känns trögt. Känns som att t ex biblioteken är ganska ointresserade av dem som faktiskt skriver böckerna de lånar ut. Skolan har jag lite erfarenhet av.

- Jag tror på kontakter mellan människor är väldigt viktiga, och ännu viktigare när man pga ohälsa hamnar utanför samhället och blir ingen. Samarbete i synnerhet är jätteviktigt, men väldigt svårt att nå fram till de som inte redan är intresserade, förmodligen har nätet tagit över väldigt mycket av andra kontakter.
- En möjlighet att presentera sig själv och sitt arbete.
- Skrivarkursen jag gick på var arrangerad av studieförbund. Jag har tillsammans med andra författare haft bokbord med egna och Dalarnas författarförbunds böcker vid många bibliotek i länet. Där har vi under åren försökt inspirera andra att våga sig på att skriva. Jag har inbjudits att berätta om en av mina böcker vid två skolor som köpt klassuppsättningar av boken.
- En fascinerande tillgång till litteratur är bibliotekens förmåga att kunna ta "hem" allt jag har bett om hitintills. Lika imponerande är den möjlighet som studieförbunden erbjuder att fördjupa sig i vad än man är intresserad av. DFF (Dalarnas författarförbund, reds anm) har i några år anordnat en novelltävling för gymnasieskolor i Dalarna.

Fråga 10. Vad skulle du önska att Litteraturens Hus i Dalarna utvecklades till, rent konkret?

Många ordkonstnärer känner inte till Litteraturens Hus i Dalarna, eftersom den ännu är en så pass nystartad ideell förening. Många betonar ändå behovet av litterära mötesplatser, informationsutbyte och att stärka litteraturen som konstform i Dalarna. Arrangemang och lektorstjänster efterfrågas. En sambandscentral för litteraturen i Dalarna. Många efterfrågar en regional litteraturfunktion, som skulle kunna fungera som ett stöd för såväl författarna som litteraturarrangörerna, samverka samt även ha ett nationellt perspektiv. Mobil verksamhet runt om i hela länet betonas. Många anser emellertid att det kan vara svårt att ställa sådana krav på ideellt arbetande föreningsmänniskor.

- Mötesplats för skrivare. Intressanta föreläsningar om litteratur på olika sätt. Bokcirklar, konferenser, mässor, temaprojekt. Dynamo förlag och föreningen Demokratipiloterna i Stockholm är bra inspirationskällor.
- Eftersom jag flyttade ifrån Dalarna 2007 har jag missat detta med Litteraturens hus i Dalarna. Mycket bra initiativ. Förhoppningsvis får Litteraturens hus så småningom ett eget hus, eller en egen lokal, som inte nödvändigtvis måste ligga i Falun. Där kan man ha skrivarcirklar, bokcirklar, bokreleaser, författaraftnar och andra sammankomster vars syfte är att stärka och utveckla litteraturens ställning i Dalarna.
- Vet faktiskt inte. Säkert ett lovt värt initiativ, men har inte riktigt hunnit sätta mig in i skillnaden mellan biblioteken och det.
- Att det blir ett rum för litteratur, inte för bygdeivrares identitetspolitiska strävanden. Att det blir kul och vågat och öppet.
- Stärka läsandet och litteraturens roll i Dalarna. Ta t.ex. tag i all den litteratur som publiceras inom hembygdsrörelse, typ by- eller sockenmonografier i

Dalarna. Jag har träffat farbröder som bara läst en hel bok i sitt liv - en sockenmonografi!

- För mig handlar det om att få en levande dialog om litteraturens roll, dess skiftande uttrycksformer och ökad förståelse om vad litteratur betyder. Det behövs en plattform för litteraturen som konstform.
- Tja det finns så otroligt många skrivare, författare och novellister i Dalarna som aldrig hörs eller syns. Dalarnas Författarförbund har genom åren lyckats samla många från olika delar av länet, så ett samarbete med den föreningen kan inte vara fel att börja med.

Jag skulle gärna se fler små "bokmässor" runt om i länets bibliotek och kulturhus. Vi har ju ett antal små förlag i Dalarna också, för att inte tala om alla de som ger ut sina böcker "på eget förlag" print on demand och liknande.
- Eftersom vi vid universitet och högskolor har litteraturvetenskapliga institutioner och man där som regel får fördjupad kunskap om vad litteratur handlat och handlar om, ser jag ett Litteraturens hus som helt onödigt och det kommer inte att tillföra något vare sig till författarna eller läsarna eller forskarna.
- Att ett par Bokmässor kan arrangeras i länet varje år. Och att i ett schema alla kommuner efter 6, 7 år berörs. Också kan det ordnas med kurser. Då tryckerierna blir allt färre kan en sådan detalj vara viktig. Vi får tips på tryckerier och samarbetar med dem.
- Ja, jag tror ju att föreningen behövs för att visa för innevånarna i länet att såna som jag finns, inte bara för min egen skull då, utan för att i någon mån motsäga uppfattningen att "Är det gjort av nån som bor HÄR? Jamen då måste det ju vara skit." (En sorts bonde-bruksmentalitet i skön förening.)
- Att huset samlar och lyfter fram författare av olika slag och inspirerar press, radio och tv att ta litteraturen på allvar.
- (---) Alltså börja med skolan. Kalla in ungar på lågstadiet att skriva under trevliga omständigheter. Lär ungar svensk grammatik på ett inspirerande sätt. Bjud bara in författare som är underhållande. Dödstrist att lyssna på författare som läser innantill. Knyt ihop litteratur med musik, med historia, med alla olika former av mänsklig verksamhet. Litteratur kan ej leva isolerat. Litteratur binder samman hela mänskligheten.
- Litteraturens Hus har på ett antal ställen, Bergen, Oslo, Göteborg haft ett ekonomiskt underlag för att skapa skillnad. Den ideella föreningen Litteraturens hus i Dalarna bygger på frivilliga krafter, oavlönade sådana. Det krävs fast anställd personal som arbetar kontinuerligt med att genomföra de planer LHiD (Litteraturens Hus i Dalarna, reds anm) har.

Utgångspunkten för litteraturen, som konstform, är bekymmersam, som jag uppfattar den; kommersiella intressen från förläggare och andra aktörer, styr utbud och efterfrågan. Kan LHiD bredda kontaktytan för andra litterära formen än kriminalromanen vore det mycket värdefullt; litteratur är språk, språket i sig måste hållas levande. Det är en av litteraturens viktigaste uppgifter.

- Svårt att svara på, men framför allt tänker jag på att skapa möten mellan olika aktörer inom litteraturområdet. Jag skulle gärna delta i kommande evenemang genom Litteraturens Hus, men känner tyvärr att jag inte har tid och ork att engagera mig aktivt i föreningen. Det är ändå redan för lite tid över till skrivandet.
- Konkret: att just göra det: knyta kontakter, få igång de tröga (bibliotek och studieförbund), kanske skapa en återkommande litteraturfestival med musik och uppläsningar och fest och glam.
- En oas för litteratur/skrivandet med små "öar" som även var utlokaliserade i hela Dalarna. Kanske att kontakter skulle kunna knytas till folkhögskolorna som finns i ex. Borlänge, Mora och Malung. Likaså hoppas jag att "Litteraturens hus" har kontakt med alla bibliotek i Dalarna. Tyvärr är jag rädd för att det bara blir prat, och inget konkret, för det är jättemycket jobb att verka ideellt.
- Att det görs tillgängligt och presenteras på ett för allmänheten tydligt och begripligt sätt.
- Informera allmänheten om vilka möjligheter det finns i Dalarna för den som brinner av lust att skriva. Och om de olika föreningarna.
- Jag skulle önska att det blev en samlingsplats för skrivande människor. Kanske även att man skulle instifta ett stipendium för att få sitta i ett eget kontor där och skriva en period. Det skulle ju innebära att man fick ett kontor att gå till ett tag, men även levandegöra Kulturhuset. (---)
- Det vore bra om något kunde göras för dem som står långt borta från litteraturen. De som till exempel har dyslexi, kanske haft det lång tid och tagit avstånd från bokstäver och texter.
- Uppbyggande av en stab av mentorer som vill ge kortfattad handledning. Informationskälla kring de betydande litterära händelserna i Dalarna. Verka för att Dalarna får en större bit av statens kulturkaka.
- Dalarnas författarförbund önskar att Litteraturens Hus i Dalarna utvecklas till en viktig mötesplats och en arrangör som kan ordna litteraturfestivaler och samverkansprojekt.
- Jag sitter med i styrelsen för Litteraturens Hus i Dalarna. Det ska vara ett försvar för litteraturen, en organisation som har ett kvalitetsansvar, kanske i förlängningen med tex en litteraturblogg, skrivarkurser och samarbeten med biblioteken runt om i länet. Det skulle kunna bli en sambandscentral för författarna men även de litterära sällskapen i Dalarna.

En litteraturkonsulent skulle behöva anställas för att kunna arbeta med att skapa en bra litterär mötesplats, ordna arrangemang och tex hjälpa författare med marknadsföring och lektorstjänster. Förlagsvärlden i Sverige i dag är snäv, ekonomismen styr.

Litteraturens Hus har tänkt ordna såväl större arrangemang som föreläsning- och författarturnéer på biblioteken runt om i länet (gärna i

samarbete med Högskolan Dalarna vilka har till sin tredje uppgift att arbeta utåt, folkbildande, mot allmänheten).

Humaniorasektionen är stark inom Högskolan Dalarna. Där finns mycket kompetens. Litteraturens Hus i Dalarna skulle även kunna samarbeta med de litterära sällskapen i Dalarna och DELS (de litterära sällskapens samarbetsorganisation i Sverige) för att framöver skapa en gemensam Dalamonter på Bok- och biblioteksmässan i Göteborg, gärna i samarbete med länsbibliotek Dalarna också. Det vore bra.

Fråga 11. Vad kan du bidra med för att stärka litteraturen som konstform i Dalarna?

Många ordkonstnärer framhäver sitt eget författarskap och sina kunskaper inom litteraturens värld som värdefulla resurser för länets kulturaktörer att ta till vara bättre, på många olika sätt. Många erbjuder sig exempelvis att hålla i skivutbildningar runt om i Dalarna. Det saknas en kunskapsbank eller sambandscentral för olika aktörer – inte minst skolan - att gå in på för att få uppslag på vilka litteraturreсурser det finns i Dalarna, på litterära aktörer, mötesplatser, arrangemang och projekt mm.

- Om jag får vara så storvulen så bidrar jag i detta nu, med att litterärt gestalta Dalarna, nu senast i romanen *Helmers vals* som till största del utspelar sig i landskapet. Jag har skrivit många romaner som utspelar sig i Dalarna och det kommer kanske att komma fler. Därtill kommer jag säkert även i fortsättningen att föreläsa på bibliotek och andra institutioner i Dalarna, vilket jag aldrig tackar nej till. Jag är en stolt dalkulla som sällan underlåter att framhäva detta i olika sammanhang.
- Jag är öppen med mitt skrivande, främst i olika grupper på sociala medier. Jag diskuterar litteratur mycket. Litteratur och skrivande är en stor passion för mig sen länge. Jag vill testa och experimentera med olika sorters skrivande. Jag har många som läser och kommenterar det jag skriver. Dalarna är inte så viktigt i det sammanhanget, men jag skulle kanske kunna hålla i föreläsningar om litteratur och kanske skrivarcirklar på biblioteken.
- Jag har ju hållit på med det här jävligt länge och är fortfarande fräsch, och har dessutom ett extremt bra kontaktnät som jag aldrig har begärt något av, så jag skulle väl i princip kunna bli ÖVERKUCKU om jag fick bra betalt.
- Att tala väl om litteraturen som konstform och sprida till folk man känner som sprider vidare som ringar på vattnet.
- Jag bidrar idag med arbete inom föreningen Litteraturens hus i Dalarna, genom olika samarbeten som regionombud för SFF (Sveriges författarförbund, reds anm) i Dalarna. Jag driver också en verksamhet med galleri bokhandel och antikvariat i Söderbärke. För övrigt är det naturligtvis en önskan att fler möjligheter erbjuds för oss författare att komma ut och tala om våra författarskap.
- Skriva böcker. Men även genom möten med presumtiva läsare.

- Fortsätta jobba med stöd till dem med sina alster i skrivbordslådan, delta i så många mässor och liknande jag klarar av och fortsätta hålla Lumios lilla filialbutik öppen om det bara går. Jag delar gärna med mig av nätverk, kunskap om skrivandets hantverk (vi har print on demand-service) och jag gör gärna skivartugor och workshops om folk vill. Självklart sprider jag gärna information om event och arrangemang genom mina nätverk via internet.
- Jag kan peka på rötterna för den västerländska litteraturen.
- Fortsätta skriva - och fortsätta försöka finansiera min tidskrift Bokboden, som nu gått upp till sidantalet per nr till 64.
- Jag kan bidra med allt men någon måste komma på att ställa frågan, och jag måste få betalt.
- Lovar att försöka skriva ännu bättre böcker. Dessutom skulle jag i olika sammanhang kunna berätta om hur det är att vara författare och förläggare.
- Jag tycker om att framträda. Jag har varit ute mycket och sjungit, och spelat egna sånger samt kåserat. Nu kommer jag snart med min tredje bok som är en roman. Jag är medlem i Sveriges författarförbund och är medveten om att publiken måste få dra på mungiporna var femte minut. Inget babblande längre än 45 minuter. Jag har också läst andras litteratur, särskilt poesi mycket sedan jag var barn. Medverkade i Poetry Slam på 90-talet.
- Jag initierade och ansvarade för Poesifestivalen i Härnösand/Västernorrland under tio år, samtidigt som jag arbetade som biblioteks- och kulturchef. Det gav en viss erfarenhet.
- Skriva bra böcker och sedan uppträda med uppläsningar och sång och prat. Jag är rätt bra på det! Jag är betydligt sämre på att organisera och administrera, det finns det andra som gör bättre.
- Som jag redan gör. Att sända in dikter till lokaltidningar för att visa på att alla kan skriva. Jag tror att det här med litteratur och skrivande är så starkt förknippat med prestige. Folk tror sig inte kunna (Jantelagen) om man aldrig vågar börja. Tänk om jag själv tidigare hade förstått att det är så stor kraft i att skriva.
- Har man som jag, och förmodligen många andra ingen bra tidig erfarenhet av stöd att gå till biblioteket som barn, så är det förmodligen även svårare att som vuxen kliva över tröskeln. Jag hoppas att litteratur/skrivande får möjlighet som aktivitet (även) inom rehabiliterande yrkesgrupper. (---) Jag avslutar med mitt eget citat: "Dikt är mer än bara ord."
- Nu upprepar jag mig, men till exempel skulle jag kunna dra igång en skrivargrupp och/eller en skrivkurs. Dessutom har jag skapat två hashtaggar; #kreativalarna och #kreativafalun, som jag försöker etablera på Instagram. Jag försöker att lägga upp bilder ibland där jag berättar kort om mitt skrivande, och då försöker jag alltid använda bland annat dessa taggar.

Vidare har jag skapat min hemsida, www.ordstorm.se, som jag funderar

på att försöka satsa på. Jag startade den för ett par månader sedan, men insåg tyvärr att den tar för mycket tid från mitt eget skrivande, men jag funderar på att satsa mer på den i framtiden.

- Verka för startande av läsecirklar i samarbete med studieförbund.
- Medlemskap i Litteraturen Hus, fortsätta skriva. På sikt kanske skriva längre texter, delta i skrivarkurs, skapa kontakter.
- Dalarnas författarförbund lyfter fram litteraturen i Dalarna och är bra på att samverka och skapa mötesplatser. Vi är ett viktigt nätverk för litteraturen i Dalarna.
- Jag initierade LHD (Litteraturens Hus i Dalarna, reds anm), medverkar regelbundet bland annat i Dala-Demokraten: skriver om litteraturfrågor. Jag är ledamot av Sveriges Författarförbunds biblioteksråd, ansvarig för läsfrämjandefrågor, deltar inom arbetsgrupper i LO-facken kring läsfrämjande, initiativtagare till Arbetsgruppen för ett Läslyft i Sverige. Jag föreläser kring dessa ämnen.

5.2. Bokförlag och bokhandlare

Den andra enkäten skickades ut till 13 bokförlag och 12 bokhandlare med verksamhet i Dalarna. 6 förlag och 4 bokhandlare svarade:

- Annah Nozlin AB, Borlänge
- Finnbygdens förlag, Falun
- Bokboden, Gagnef
- Bokförlaget Siljan, Vikarbyn
- Förlags AB Björnen, Borlänge
- SoulLink Publisher, Nyhammar
- Akademibokhandeln, Mora
- Barken galleri och bokstuga, Söderbärke
- Globe bokhandel, Ludvika
- Sörlins bokhandel, Rättvik

En fullständig lista på bokförlag och bokhandlare i Dalarna som kontaktades för kartläggningen finns i kapitel 8.

Dessutom intervjuades författaren Torbjörn Lundgren som (tillsammans med författaren Lena Kallenberg) driver *Barken galleri och bokstuga* i Söderbärke, en kombinerad verksamhet med bokhandel, antikvariat och galleri.

Förlagsverksamheten i Dalarna är inte helt lätt att ge en tydlig bild av. På libris.kb.se finns en förteckning över alla registrerade förlag i ett visst geografiskt område. Detta sökverktyg är emellertid inte till mycket hjälp då det listar ett oöverskådligt stort antal förlag. Den här kartläggningen lyfter fram mer affärsmässiga förlag som ger ut böcker och som har kontinuerlig utgivning.

Det finns 4 stora bokhandels- och kontorsvarukedjor i Sverige, varav en är en ren kontorsvarukedja och inte omfattas av denna kartläggning. Flera av Dalarnas bokhandlare tillhör de 3 övriga kedjorna, antingen Akademibokhandeln (116 bokhandlare över hela Sverige), JB-gruppen (43 bokhandlare) eller Ugglan (60 bokhandlare). Läs mer på <http://svenskabokhandlareforeningen.se>

Bokhandelsverksamheten går relativt bra i Dalarna. Rent generellt har antalet bokhandlare minskat i hela Sverige under lång tid, pga exempelvis näthandeln och försäljningen av böcker på olika nya platser, som matvaruaffärer. Andrahandsmarknaden för böcker återfinns på många ställen idag, framför allt på nätet och på ett oöverskådligt antal olika loppisar. Klassiska antikvariat blir däremot allt färre och drivs sällan som fullskalig affärsverksamhet. I Dalarna finns tex Barken galleri och bokstuga i Söderbärke.

Fråga 1-2. Vika är ni? Hur ser er litterära verksamhet ut i Dalarna?

Bokförlaget Siljan i Vikarbyn och Förlags AB Björnen i Borlänge bedriver klassisk bokförlagsverksamhet. Bokhandlarna i Mora, Ludvika och Rättvik bedriver traditionell bokhandelsverksamhet. I övrigt finns en bred variation av litterär verksamhet inom såväl förlags- som bokhandelsvärlden i Dalarna. Det litteraturfrämjande arbetet är tydligt hos de flesta.

- Annah Nozlin AB är ett familjeägt förlag som ger ut böcker skrivna av Annah Nozlin, vilket är ett alias för Hanna Nilsson.
- Finnbygdens förlag ger främst ut skogsfinsk litteratur, men i några fall även lokalhistorisk litteratur.
- Bokboden har utgivning av böcker och tidskrift. Program i Gagnef.
- SoulLink ägnar sig åt att översätta och sälja översatt material globalt via ett flertal kanaler på Internet. Dessutom översätter vi WingMakers originalmaterial till svenska och presenterar dessa översättningar.
- Barken galleri och bokstuga, Söderbärke säljer nya böcker. Mycket på kommission från 50 författarkollegor och 8 förlag. Samt antikvarisk litteratur ca: 25 000 titlar. Vi har också sommartid utställningar i galleriet med konst och satir.

Fråga 3-4. Erbjuder ni program som främjar litteraturen som konstform?

Om ni har program med lokala, regionala eller nationellt etablerade författare, erbjuder ni då ersättning enligt Sveriges författarförbunds rekommendationer?

Flera förlag och alla bokhandlare uppger att de erbjuder litteraturprogram, författarbесök, presentationer av nya böcker – att de arbetar aktivt med litteraturen som konstform. Få anger dock att de erbjuder ersättning enligt författarförbundets rekommendationer.

- Föreläser om författarskap och genomför presentationer. Har haft föredrag för 120 stycken 8:e-klassare på Borlänge bibliotek om "hur man skriver en fantasybok", föredrag för Transportstyrelsens fritidsförening om hur man skriver och ger ut en egen bok, besök i lågstadielklass för att berätta om hur det är att vara författare, de bjöd in olika yrkesgrupper.

- Vi har inga vanliga författarframträdanden, men en del av våra utställare är både konstnärer/illustratörer med egna böcker och de brukar medverka vid vernissagerna.
- Vår bokhandel har författaraftnar tillsammans med biblioteket. Bokens Afton också tillsammans med bibliotek och fler studieförbund. Ja, vi betalar rekommenderad ersättning.
- Vår bokhandel har läsecirklar, litteratursamtal, boktips.

Fråga 5. Vad betyder samarbeten med bibliotek, länskulturinstitutionerna och andra aktörer för ert arbete kring litteraturen som konstform?

De flesta förlagen uppger att de anlitas av bibliotek, studieförbund och föreningar för bokpresentationer. Vissa bokhandlare har ett gott och långvarigt samarbete med såväl bibliotek som studieförbund, andra har inga sådana samarbeten alls.

- Det betyder mycket. Det är svårt att nå ut i "bruset" och samarbete av det slaget är viktigt.
- Samarbeten med bibliotek och föreningar är viktiga och sker ofta i samband med föredrag där förlagets böcker kan presenteras.
- Vi samarbetar regelbundet med studieförbund och har goda kontakter med biblioteket och den lokala kulturchefen.

Fråga 6. Vad skulle ni önska att Litteraturens Hus i Dalarna utvecklades till?

Flera av förlagen och bokhandlarna känner inte till den nystartade föreningen Litteraturens Hus i Dalarna och har därför ingen uppfattning om vad verksamheten skulle kunna utvecklas till. Andra betonar vikten av litterära mötesplatser och arrangemang.

- Det skulle betyda mycket att få hjälp med att få större kontaktyta mot presumtiva läsare. Tidigare i år såg jag att Östergötlands bokmässor ordnade ett evenemang på Norrköpings stadsbibliotek som de kallade "Vårens närodlade böcker". Det tycker jag verkade vara ett trevligt initiativ. I mars brukar dock bokmässan Dalarna ha sin begivenhet, nu senast på Dalarnas museum, och det är synd att konkurrera med dem. Till bokmässan Dalarna ser jag också att det finns ett ökat intresse från författare i närområdet så som Stockholm, Uppsala, Västerås och så vidare.
Därför tänker jag att det skulle vara bra med ett arrangemang som lyfter fram lokala förlag och författare som bor och verkar i Dalarna, kanske "Höstmarknad med närodlade böcker"? Något för 2017? Ett förslag är att författare får presentera sig, visa upp och sälja sina böcker i ljusgården på Borlänge bibliotek en lördag under ordinarie öppettider.
- Kurser. Bokmässor. Träffar för medlemmarna.
- Allt som synliggör böckernas roll är jättebra.

- En permanentad verksamhet.
- Ett centrum där man kan ha författarmöten, skrivarkurser mm.

Fråga 7. Vad kan ni bidra med för att stärka litteraturen som konstform i Dalarna?

Många av såväl förlagen som bokhandlarna framhåller sitt kvalitetsarbete för litteraturen, att engagera kulturarbetare och vikten av att verka runt om i Dalarna.

- Fortsätta på den vandring jag påbörjat: Ge ut böcker och besöka olika mässor och event. Har t.ex. varit fyra år i rad som utställare på bokmässan i Göteborg.
- Medverka vid arrangemang och i övrigt framhålla litteraturens och läsandets betydelse för reflektion och personlig utveckling - och i även för nyanserad samhällsdebatt på demokratins och yttrandefrihetens grund.
- Det vi gör är en del av det och då vi är verksamma i föreningen Litteraturens hus i Dalarna kan vi utnyttja det kontaktnät vi får genom verksamheten i Bokstugan.
- Vi har bra kontakter med förlagen och kan därmed hjälpa till med att få hit intressanta författare om så önskas.
- Prata litteratur; alltid med alla:) på det sätt som passar oss. Personligt i mötet med läsaren!

5.3. Litterära sällskap och andra litterära arrangörer i Dalarna

Den andra enkäten skickades även ut till 15 litterära sällskap (eller motsvarande) och 8 andra arrangörer av litterär verksamhet i Dalarna. 5 litterära sällskap och 3 andra litterära arrangörer svarade på enkäten.

- Dan Andersson Sällskapet
- Werner Aspenström Sällskapet
- Johan-Olov Sällskapet
- Karlfeldtsamfundet
- Selma Lagerlöf Sällskapet (genom Dalarnas museum)
- Dan Andersson-veckan (genom kulturenheten, Ludvika kommun)
- Kulturföreningen Magasinet i Falun
- Vansbro föreläsningförening

En fullständig lista på de litterära sällskap och andra litterära arrangörer som kontaktades för kartläggningen finns i kapitel 8.

Dessutom har intervjuer genomförts med Cecilia Ekebjär, kulturchef på Mittmedia och kultureddaktör för Dalarnas tidningar, Lisa Hugoson, chef för Dalateatern, samt Maria Morén, Ludvikas bibliotekschef – i egenskap av arrangörer av stora, årligen återkommande litteraturarrangemang i Dalarna samt genom ordinarie litteraturverksamhet. Intervju har även gjorts

med författaren Lena Kallenberg, i egenskap av ordförande i den nystartade ideella föreningen Litteraturens Hus i Dalarna.

Fråga 1-3. Vilka är ni? Hur ser er litterära verksamhet ut? Erbjuder ni program som främjar litteraturen som konstform eller annan litterär verksamhet i Dalarna?

Det finns en brokig skara litterära arrangörer i Dalarna: litterära sällskap, kommunala kulturförvaltningar, kulturföreningar, föreläsningföreningar, media och Dalateatern har svarat på enkäten eller blivit intervjuade. Det litteraturfrämjande arbetet är tydligt hos flera av de litterära arrangörerna i Dalarna, men inte hos alla.

- Dan Andersson Sällskapet har kontinuerlig verksamhet året runt på Dan Andersson Museum i Ludvika: kulturcaféer sista lördagen i månaden, guide visningar för skolklasser och andra bokade grupper samt för privatpersoner, försäljning av böcker och cd med, främst, Dan Anderssons texter. Medverkan i den årligen återkommande stora Dan Andersson-veckan: 9 kulturdagar i Ludvika och dess omgivande finnmarker. Litterära program likväl som andra konstarter, tex maratonläsningar, poesikvällar osv. Medlemskap i Litteraturens Hus i Dalarna. Vi har även verksamhet i övriga delar av Sverige. Se vår hemsida.
- Werner Aspenströmsällskapet har sitt säte i Smedjebackens kommun. Där avhålls också årligen ett par större evenemang: i anslutning till sällskapets årsmöte, på våren, oftast i april, bjuds ett program med senaste mottagaren av Werner Aspenström-priset, i form av en uppläsning och ett samtal med Ulf Lundén, Dala-Demokratens kulturredaktör (som också är sällskapets vice ordf.). Sedan ett par år medverkar vi också med ett Werner Aspenström-program inom ramen för Dan Andersson-veckan.

Varje sommar gör vi en utflykt till Aspenströms hemtrakter, dvs. byn Torrbo med omnejd, varannan gång med buss, varannan med ångbåt från Smedjebackens brygga till Torrbo. I anslutning till detta ett kortare program. Evenemanget vänder sig till medlemmarna och allmänheten. Andra evenemang på samma tema kan förekomma. Inför 2018, jämnt 100 år efter skaldens födelse, planerar vi för ett antal program inte minst i och omkring Smedjebacken.

Till detta kan läggas att vi har en blygsam men dock utgivning av skrifter om och av Aspenström. Genom att författaren på dessa olika sätt hålls levande och aktuell och görs intressant, bidrar vi förhoppningsvis att i någon mån främja intresset för litteraturen allmänt.
- Johan Olovsällskapet har möten med Johan-Olovs författarskap som tema tre gånger årligen, i samband med årsmöte på våren, Johan-Olovdagen i augusti (vid Johan-Olovs barndomshem) och höstträff i november. Medlemsbladet Slaggstänk tar också upp hans författarskap och publicerar mindre kända eller tidigare opublicerade noveller av Johan-Olov. Även nyutgivning av hans noveller i bokform. Visst, sporadiskt deltagande i litteraturdagar, när det finns resurser till det. Vi bjuder in trubadurer, lokala författare i samband med våra evenemang.
- Selma Lagerlöfs arbetsrum på Dalarnas Museum visas för bokade grupper från 6 år. Berättarprogram, uppläsningstunder, rena visningar och berättande om

hennes liv och gärningar, med största fokus på hennes Falutid. Annacari Jadling-Ohlsson frilansar också och kan beställas ut i Dalarna. Skapande skola-program är också möjliga att få.

- Karlfeldtsamfundet håller sitt Sommar/Årsmöte omfattande 2 dygn vart annat år i Dalarna, då också allmänheten är välkommen att lyssna till föredrag, musikframträdande mm.

Medlemmarna är väl spridda över landet, nu ca 800 varav de flesta i Dalarna, Uppsala och Stockholm. Vintermötet hålls i regel i Stockholm en eftermiddag under februari månad. Som medlem får du två fylliga medlemsblad och en årsbok.

Det 50-års jubilerande Samfundet delade i år ut sitt Karlfeldtpris till Katarina Frostenson på Dalarnas Museum, där Samfundet bildades en gång och nu jubilerade.

På Karlfeldtsgården i Sjugare finns skaldens arbetsrum och trädgård från 1920-talet väl bevarade. (---) Maj till september är gården öppen efter överenskommelse. (---) Torsdagkvällar under juli har vi tex guidade Poesivandringar med texterna i handen. I samarbete med Musik vid Siljanveckan (47 år) har vi haft förnämliga konserter då dikter deklamerats och tonsatta texter av Karlfeldt ingått i programmen.

Författarbesök under de senaste 24 åren har vi haft av Elisabeth Hermodsson, Bengt Emil Johnson, Tomas Tranströmer tillsammans med Bei Dao, Gunnar Harding, Birgitta Lillpers, Lennart Sjögren, Stina Ekblad, Stina Otterberg som exempel. En lika namnkunnig lista bland vår goda sångare och musiker kunde jag också räkna upp.

Flera CD- inspelningar har Samfundet sponsrat, ett bildspel om Karlfeldts dikt och liv och nyligen en film "Fridolins Lustgård" har vi att tillgå på gården att visa och sälja och att ha med sig när vi håller föredrag ut i landet, inte minst i Dalarna. Förutom det stora Karlfeldtpriset delar Samfundet ut, sedan några år, ett Ungdomens Karlfeldtpris till gymnasieelever och universitetsstudenter på nybörjarstadiet.
- Dan Anderssonveckans programverksamhet, som Ludvika kommun ansvarar för, är stor – 9 kulturdagar runt om i Ludvika kommun i månadskiftet juli/augusti varje år. (---) Jag arbetar även med tex aktiviteter inom Skapande skola, konstutställningar som relaterar till litterära verk, stöd till olika föreningar inom området.
- Kulturföreningen Magasinet i Falun har inte bedrivit någon specifik litterär verksamhet, däremot kan det förekomma litterära inslag i vår verksamhet som en del i en utställning, samtal eller liknande.

Vi har hittills mest koncentrerat oss på utställningar, konserter, teater, och olika gränsöverskridande kulturella uttryck som inte direkt har varit litterära. Vi är däremot öppna för flera litterära samarbeten och inslag framöver. Allt beror på tajming, samarbeten och uttryck.
- Vansbro föreläsningförening anordnar regelbundet föreläsningar, 8-10 om året, ibland med författare. Vi håller till i Hulåns ordenshus. Några av de författare som vi anlitat är Yvonne Hirdman, Aino Trosell, Ebba Witt-Brattström, Martin Schibbye m.fl.

- Mittmedia och Dalarnas Tidningars kultursidor läses lika mycket som sportsidorna, på nätet. Även i papperstidningarna satsar vi på kultur. Men det har tyvärr blivit allt färre litteraturrecensioner i media, pga minskat intresse från läsarna.
Dalarnas tidningar arrangerar bla Bokens Dag vid Falu gruva varje höst, i samarbete med Akademibokhandeln.
Vi brukar även ha sommar- och julföljetonger i tidningarna, och då ibland kombinera dessa med författarprogram. Vi har även digitala bokcirklar. När det är skollov lyfter vi fram barn- och ungdomsböcker extra i kultursidorna på nätet och i papperstidningarna.
- Dalateatern arbetar ju med kvalitativt scenkonstarbete och gestaltning av ordet - i allt vi gör! Det är ett slags språkarbete. Vi arbetar främst med den litterära formen dramatik, exempelvis i projektet *Dramatik i grundskolan*, som är ett slags läsfrämjandeprojekt.
Vi har även kultursoppor med program som lyfter fram dramatiken och litteraturen på olika sätt. Dramatikern och regissören Staffan Göthe har exempelvis varit här och pratat om dramatik. Litteraturprofessor Bo G Jansson har berättat om poeten och dramatikern Kristina Lugn. Vi har även haft kultursoppa med estradpoeter.
Vi arbetar mycket internt också, kring det skrivna ordet, exempelvis med högläsning och kompetensutveckling.
- Ludvika bibliotek arrangerar bland mycket annat det stora arrangemanget Bokens Afton i Ludvika Folkets Hus varje höst, i samarbete med Globe bokhandel och flera studieförbund. Vi ordnar även kontinuerligt författarbesök på biblioteken i kommunen mm.

Fråga 4. Om ni har program med lokala, regionala, nationellt etablerade författare, erbjuder ni då ersättning enligt Sveriges författarförbunds rekommendationer?

De litterära arrangörerna, som svarat på enkäten, svarar förbehållslöst ja på denna fråga, med några få undantag. Arrangörernas förbehållslöst positiva svar gäller emellertid endast professionella författare. Amatörer och lokala profiler förväntas ibland ställa upp gratis.

- Inte alltid. De som gärna kommer och medverkar mot lägre ersättning eller utan ersättning välkomnar vi ändå.
- På vårt bibliotek bokar vi ofta författare genom författarcentrum och vi erbjuder då ersättning enligt Sveriges författarförbunds rekommendationer. Men genom vårt samarbete med bokhandeln kan vi ibland få författarbesök av etablerade och professionella författare, som framträder på biblioteket i princip gratis, för att de är ute på signeringsturnéer. Då är det bokförlagen som bekostar turnéerna.

Fråga 5. Vad betyder samarbeten med bibliotek, länskulturinstitutioner och andra aktörer för ert arbete kring litteraturen som konstform?

De flesta arrangörerna betonar vikten av samarbete i olika sammanhang, men vanan att samarbeta ser olika ut och sker mer eller mindre kontinuerligt. Främst samarbetas det på lokal nivå med biblioteken, samt även med bokhandlare och studieförbund om de finns på orten. Kunskapen om länskulturinstitutionerna ser olika ut. Många efterfrågar mer information.

- Det är viktigt med samarbeten i alla lägen. Vi samarbetar med kommunen, studieförbunden, Litteraturens Hus i Dalarna, DELS (de litterära sällskapens samarbetsorganisation, reds anm) osv.
- Att samarbeta med institutioner som de ovan nämnda ser vi som både naturligt och önskvärt. Vi har rentav ett naturligt hemvist i Smedjebackens bibliotek, vilket sedan ett år tillbaka heter Werner Aspenström biblioteket.
- Borde kunna utvecklas.
- Mycket! inte minst ekonomiskt. Men också kunskaps- och erfarenhetsmässigt.
- Det är värdefullt och nödvändigt!
- God kontakt med biblioteket. Mindre kontakt med regionala kulturinstitutioner gällande litteraturen.
- Hittills har det endast varit ett mycket begränsat samarbete rörande litteratur.
- Vi har ett litet men gott samarbete med biblioteket.
- Dt samarbetar mycket med många olika, som Akademibokhandeln och Högskolan Dalarna. Ibland samarbetar vi även med exempelvis länsbibliotek Dalarna. Samtidigt försöker vi stå fria, inte vara beroende, eftersom vi i media ska ha ett kritiskt förhållningssätt, vi är satta att granska andra verksamheter.
- Vi samarbetar med många, exempelvis länets teaterföreningar och grundskolorna. Hälften av våra föreställningar vänder sig till skolorna. Vi har även olika integrationsprojekt. Styrkan för en länsteater är det lokala perspektivet.
Samtidigt är vi knutna till den riksomfattande Riksteatern. Genom dem får vi nationellt och internationellt input samt tillgång till nyskriven dramatik.
Vi samarbetar med flera av länets kulturinstitutioner.
Hemslöjdskonsulenterna samarbetar vi exempelvis med inför en sommarföreställning 2017 och med Mentalvårdsmuseet samarbetar vi kring en pjäs om konstnärinnan Ester Henning. Dalateatern planerar bli för en stor teaterfestival 2018, men redan 2017 planeras för en kultursoppa på temat Werner Aspenström, inför hans 100-årsjubileum 2018.
- Vi samarbetar främst med vår lokala bokhandel, studieförbunden, kulturföreningar och länsbibliotek Dalarna.
- Ja, biblioteken är ju viktiga aktörer, det gäller föreläsningar och att de köper in böcker av författare verksamma i länet m.m. Länsteatern kan vara en viktig

samarbetspartner för författare. Roligt att det finns så pass många litterära sällskap som är aktiva.

Jag är djupt kritisk mot flera biblioteks hantering av kulturrådsböckerna, man säljer regelbundet ut dem. Ibland har de inte ens registrerats av biblioteken. Så får det inte gå till med statliga medel. Här krävs en upplysningskampanj och en samverkan med Kulturrådet för att lösa detta slöseri.

Tack vare Landstingets nya kulturplan finns en större medvetenhet om att författare i likhet med andra konstnärer utövar ett arbete som ska arvoderas.

Fråga 6. Vad skulle ni önska att Litteraturens Hus i Dalarna utvecklades till?

Flera av de litterära arrangörerna känner inte till den nystartade föreningen Litteraturens Hus i Dalarna och har därför ingen uppfattning om vad verksamheten skulle kunna utvecklas till, men alla betonar vikten av litterära mötesplatser och arrangemang.

- En sambandscentral för litteraturintresserade. Folkbildningsarbete kring litteraturen i hela länet: författarbesök, skivarkverkstäder, föreläsningar (streamade), mötesplatser för författare och litterära sällskap, fortbildningsarbete runt om i hela länet, litteraturdebatter osv, osv.
- Till en förmedlande, kanske initierande, samordnande, ja gärna tongivande inrättning, som kan verka stimulerande och vitaliserande för litteraturen i dess former. Att Litteraturens Hus dessutom arbetar fram och sedan bibehåller en rörlig karaktär, där hela Dalarna är dess verksamhetsfält.
- Som litterärt sällskap skulle vi gärna se Litteraturens hus som en knutpunkt för de olika författarsällskapen i Dalarna och kanske angränsande län.
- Utveckla och stödja lokala aktörer inom litteraturen, både levande och döda. Utveckla och höja kvaliteten bland utbudet. Hitta nya sätt att förmedla och sprida litteraturen. Arbeta för barn och ungas möjlighet att möta författare och inspireras.
- En högkvalitativ, vidsynt och öppen organisation/aktör som verkar för att stärka litteraturens relevans och attraktionskraft i dagens samhälle genom olika samarbeten (avser såväl olika typer av samarbeten och uttryck som med olika typer av aktörer). Tror inte på inrättande av någon slags institution, möjligtvis en dynamisk sammansättning av människor/aktörer med driv, kontakter och idéer, som tillsammans med andra kan se till att litteraturen får goda förutsättningar att spraka!
- Det skulle kunna hjälpa oss små arrangörer att ordna turnéer med författare för att hålla nere kostnaderna och öka utbudet.
- Litteraturen behöver stärkas i Dalarna absolut, så ett Litteraturens Hus är bra, men inte ett fysiskt hus utan mer en debattröst, en litteraturarrangör.
- Litteraturens Hus i Dalarna skulle kanske kunna bli en dörröppnare för lokala berättelser och förmågor, tänker jag men i övrigt har jag inte funderat så mycket.

- En stor kulturportal vore bra, där man kan söka olika kulturprojekt i Dalarna och exempelvis tipsa om bra författare. En sambandscentral på nätet för kulturen i Dalarna. Där kunde Litteraturens Hus i Dalarna medverka.
- 12 november hade Litteraturens Hus i Dalarna sitt premiärprogram på Högskolan Dalarnas bibliotek i Falun, med streamade föreläsningar, samtal och bokbord där Dalarnas litterära sällskap och författarförbunden visade upp sina verksamheter. Vi vill lyfta fram alla litterära former och tror på samverkan, samverkan, samverkan.
Dalateatern samverkar vi med i nästa program, 18 januari 2017, som blir en föreläsning med författaren och litteraturprofessorn Bo G Jansson samt ett första större medlemsmöte. Ett eget hus för föreningen är däremot inget vi prioriterar i nuläget. Litteraturens Hus i Dalarna vill vara en mobil och flexibel förening som verkar i hela Dalarna.

Fråga 7. Vad kan ni bidra med för att stärka litteraturen som konstform i Dalarna?

De litterära arrangörerna betonar generellt sin roll som mötesplats för litteraturintresserade samt viljan att samarbeta. Viljan att tillsammans utveckla litteraturen som konstform i Dalarna är stark bland de litterära arrangörerna.

- Dan Andersson Museum är en naturlig mötesplats för litteraturintresserade i Dalarna. Dan Andersson-veckan har i många år innehållit program inte bara med Dan Andersson Sällskapet utan även Nils Parlings vänner, Olle Svensson Sällskapet (inkl Eva Norberg) och även Werner Aspenström Sällskapet. Det är med andra ord redan en inarbetad mötesplats för litteraturen i Dalarna. Som naturligtvis kan utvecklas. Dan Andersson Sällskapet är öppet för samarbeten, utveckling, nya idéer.
- Werner Aspenströmsällskapets roll är ju att med medlemmarna som bas verka både utåt och inåt för att genom ett särskilt författarskap upprätthålla en kanal till litteraturen som uttrycksform. Vi ser det som en nog så viktig och aktiv gärning i sig själv. I den mån det ena eller det andra programmet, eller projektet, med andra arrangörer, ligger inom våra ramar, kan vi förhoppningsvis vara en partner för samverkan, till glädje och båtnad för litteraturen i stort.
- Orka fortsätta som nu och kanske knyta mer kontakter med skolor och studieförbund i området.
- Det vi i Karlfeldtsamfundet som ägare till Sångs i Sjugare nu gjort i snart 25 år och kanske kan få göra ännu en tid.
- Kontakter, samarbete, intresse, delaktighet. Ludvika kommun har flera attraktiva författare både levande och icke levande. Dessa bör uppmärksammas.
- Kulturföreningen Magasinet i Falun vill vara en aktör som tillsammans med andra gör spännande litterära inslag som känns relevanta och uppiggande. Gärna något utanför de traditionella ramarna och utan pedagogiska pekpinnar. Tror att vägen till litteraturen går genom lusten, inte genom predikandet om att

man blir en bättre människa genom att läsa (och då helst i bokform). Vi måste bredda begreppet litteratur och ha en hälsosamt öppen inställning till litteraturen som konstform, inte så dumt att ha detta Albert Einstein-citat i bakhuvudet:

Reading, after a certain age, diverts the mind too much from its creative pursuits. Any man who reads too much and uses his own brain too little falls into lazy habits of thinking.

Lyckas man hålla dessa parallella tankar i huvudet har man alla förutsättningar att lyckas lyfta litteraturen till dess välförtjänta höjder!

- Vi kan dela med oss av våra erfarenheter.
- Dalateater arbetar hela tiden med att stärka litteraturen som konstform i Dalarna. Det är vårt uppdrag. Vi beställer exempelvis nyskriven dramatik varje år. Vi arbetar med text och ord i allt vi gör. I framför allt skolföreställningarna experimenterar mycket, för att utveckla oss själva och det dramatiska uttrycket.
- Vi i media lyfter litteraturen och tar diskussioner. På våra kultursidor så är det litteraturen och konsten som tar störst plats. Litteraturen är viktig! Inte som något nyttigt, utan för sin egen skull!
- Vi i styrelsen för Litteraturens Hus i Dalarna vill ju naturligtvis att verksamheten permanentas. Vi vill verka långsiktigt. Om man inte håller diskussionen levande kring litteraturens frågor så går utvecklingen på området bakåt. Litteraturens Hus ska bli ett levande samtalsforum som drar in många aktörer.
Verksamheten ska gå ut på att främja litteraturen som konstform. Vi vill vända oss till olika målgrupper och samarbeta med många olika, tex Länsbibliotek Dalarna. Vi vill ordna större arrangemang, men även turnéer i länet och utbildningar av bibliotekspersonal.

5.4. Bibliotek

Samtliga 15 bibliotekschefer (eller motsvarande) på Dalarnas kommunala folkbibliotek har intervjuats, samt cheferna för Falu lasarettsbibliotek, Högskolan Dalarnas bibliotek och Länsbibliotek Dalarna. Medverkande personer och bibliotek finns listade i kartläggningens kapitel 8.

Bibliotekslagen

Den nationella bibliotekslagen (2013:801) är en ramlag, vilket innebär att den anger övergripande principer och riktlinjer för biblioteksväsendet. Kommunerna ansvarar för folkbiblioteken och varje kommun ska ha ett folkbibliotek. Enligt bibliotekslagen ska såväl kommuner som landsting dessutom anta biblioteksplaner för sin verksamhet på biblioteksområdet. En biblioteksplan ska ses som ett styrdokument, ett politiskt beslutat dokument som definierar bibliotekets uppdrag och preciserar respektive huvudmans ambitioner när det gäller biblioteksverksamhetens omfattning och inriktning.

Bibliotekens betydelse för att främja litteraturens ställning lyfts fram i bibliotekslagen. Folkbiblioteken ska särskilt främja läsning och tillgång till litteratur. Folkbiblioteken ska särskilt ägna uppmärksamhet åt barn och unga för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning, bla genom att erbjuda litteratur utifrån deras behov och förutsättningar. Ett grundläggande kvalitetskrav

infördes dessutom i den nya bibliotekslagen, när det gäller folkbibliotekens utbud av medier och tjänster.

I Bibliotekslagens andra paragraf står det:

Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla.

Bibliotekslagen anger vidare att det ska finnas tillgång till högskolebibliotek vid alla universitet och högskolor som omfattas av högskolelagen (1992:1434). Dessa bibliotek ska svara för biblioteksverksamhet inom de områden som anknyter till utbildning och forskning vid universitetet eller högskolan. För Dalarna gäller detta Högskolan Dalarna, som har bibliotek i Borlänge och Falun.

Landstingets biblioteksverksamheter

I *Biblioteksplan för biblioteksverksamheter inom Landstinget Dalarna 2016-2018* står det:

Landstinget Dalarna har fyra olika typer av biblioteksverksamhet: Bibliotek och informationscentral i hälso- och sjukvården (sjukhusbiblioteken), folkhögskolornas bibliotek*, Musikkonservatoriets bibliotek och den regionala biblioteksverksamheten genom Länsbibliotek Dalarna. Alla definieras i Bibliotekslagens första paragraf som delar av det allmänna biblioteksväsendet. Musikkonservatoriets biblioteksverksamhet omfattas av skollagens skrivningar om skolbibliotek: "Eleverna i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ha tillgång till skolbibliotek" enligt skollagen (SFS 2010:800, 2 kap. 36§).

* Landstinget Dalarna ansvarar för Fornby, Malungs och Mora folkhögskola.

Den nationella bibliotekslagen anger att varje landsting, och de kommuner som inte ingår i ett landsting, ska bedriva regional biblioteksverksamhet med syfte att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek som är verksamma i länet. Länsbibliotek Dalarna bedriver den verksamheten i länet.

Länsbibliotek Dalarna arbetar med kompetensutveckling för länets bibliotekspersonal. Länsbibliotek Dalarna är en del av det nationella biblioteksnätverket med uppdrag att främja folkbibliotekens utveckling. De kommunala bibliotekens behov, landstingets kultur- och bildningsplan, landstingets biblioteksplan och bibliotekslagen utgör grunden för verksamheten. Fokus ligger på att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller länets folkbibliotek. I *Biblioteksplan för biblioteksverksamheter inom Landstinget Dalarna 2016-2018* står vidare:

Litteraturen som konstform

Länsbiblioteket ska bidra till arbetet med att lyfta litteraturen som konstform i länet genom att:

- delta i arbetet med att utforma en strategi för litteraturområdet enligt Kultur- och bildningsplanen,

- fortsätta utvecklingen av webbplatsen Dalalitteraturen.se,
- marknadsföra och informera om Dalalitteraturen.se i länet och landet,
- i samarbete med bland andra Ludvika kommun inventera idéer om och förutsättningar för ett litteraturens hus i Dalarna,
- i samarbete med andra aktörer inventera exilförfattarskap i Dalarna.

Fråga 1-2. Vilket bibliotek representerar du? Vad står det skrivet i er biblioteksplan om främjandet av litteraturen som konstform?

De kommunala biblioteksplanerna i Dalarna ser lite olika ut. Några är gamla, andra håller i nuläget på att revideras och några är nya. Några betonar läsfrämjande men få skriver om litteraturfrämjande och många nämner inte litteraturen alls.

Den nationella bibliotekslagen är bas för de kommunala folkbiblioteken när de formulerar sina egna lokala biblioteksplaner. Bibliotekslagens betoning på främjande av litteraturen ligger till grund för de kommunala bibliotekens litterära verksamhet. Detta uppges ibland som orsak till att litteraturen inte nämns ytterligare i de kommunala biblioteksplanerna. Många kommunala bibliotek framhåller sin - ofta ganska omfattande - läsfrämjande verksamhet. Arbetet med litteraturen som konstform är däremot mer blygsamt.

Många kommunala bibliotek framhåller att deras uppdrag successivt har utvidgats, att de numera även fungerar som samhälls- och informationscentraler. Många andra offentliga institutioner och även privata företag har exempelvis stängt ner sina offentliga verksamheter och hänvisar numera till hemsidor. Detta har gjort att många kommuninvånare istället vänder sig till de lokala biblioteken, för att få den personliga service och hjälp de behöver och är van vid att få.

För lasarettsbiblioteket, Högskolan Dalarnas bibliotek och Länsbibliotek Dalarna ser det lite annorlunda ut.

- Hedemora bibliotek ska vara en plats som ökar läslusten och intresset för litteratur, så står det i vår biblioteksplan. Vi vill möjliggöra möten och samtal om litteratur, exempelvis genom vår programverksamhet.
- I Rättviks biblioteksplan står det uttalat att vi ska "bidra till att stärka litteraturens ställning." Vi arbetar främst mycket med läsfrämjande.
- Ludvika har en ny biblioteksplan. Där betonas läslust och läsfrämjande samt tillgång till skönlitteratur på god nivå.
- Moras biblioteksplan är ganska inaktuell nu. Vi ska arbeta fram en ny. Vår nuvarande biblioteksplan är en konkret redovisning av vilka bibliotek och verksamheter som finns. Där står inget om vare sig läs- eller litteraturfrämjande, tyvärr.
- Falu lasarettsbibliotek är inte uppbyggt som de kommunala folkbiblioteken. Man kan säga att vi är en blandning av ett folk-, skol-, forsknings- och företagsbibliotek. Vi är både ett läkarbibliotek och ett allmänt bibliotek, men vi har främst ett medicinskt fokus. Samtidigt är kultur och litteratur viktigt. Det är hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande och biblioteket här på lasarettet är en oas för både personal och besökare.

- Högskolan Dalarnas bibliotek fungerar inte på samma sätt som folkbiblioteken. För högskolebibliotek vid universitet och högskolor som omfattas av högskolelagen (1992:1434) ansvarar staten. Varje verksamhet på högskolan har en verksamhetsplan. Vi ska tillhandahålla informationsresurser för bildning. Vi är först och främst ett forskningsbibliotek men är öppet för alla. Det finns skönlitteratur i biblioteket som är knuten till de litteraturvetenskapliga kurserna men även för egen läsning.
- Länsbibliotek Dalarnas uppdrag är att vara ett stöd och en samarbetspartner för folkbiblioteken i Dalarnas län. Verksamheten bekostas av landstinget och staten med Landstinget Dalarna som huvudman. Länsbiblioteket ger service till kommunbiblioteken inom information och rådgivning kring hela biblioteksområdet och fortbildning av bibliotekspersonal. Vi betonar inte bara läs- utan även litteraturfrämjande. Litteraturen som konstform har lyfts upp på agendan.

Fråga 3. Erbjuder ni program som främjar litteraturen som konstform?

Alla kommunala bibliotek i Dalarna erbjuder litterär programverksamhet som exempelvis författarbesök och sagostunder. De större kommunernas bibliotek erbjuder generellt mycket programverksamhet, ofta 3-4 författarbesök per termin. De har ofta anställd personal som arbetar med programmen och en särskilt avsatt budget för verksamheten. Mindre kommuner har mindre verksamhet (ca 1-2 författarbesök per år) och sällan en särskild budget avsatt för programverksamhet, men istället ett övrigt-konto eller likande för detta ändamål. Många ordnar även program som främjar litteraturen som konstform, exempelvis författarbesök med skriarverkstäder, för barn och unga i samarbete med grundskolan.

För lasaretsbiblioteket, Högskolan Dalarnas bibliotek och Länsbibliotek Dalarna ser det lite annorlunda ut.

- På Falu stadsbibliotek har vi en programbudget och en programsamordnare anställd som ordnar med den verksamheten. Vi har även många olika sorters program med olika samarbetspartners. Vi har ca fyra författarbesök per termin samt kontinuerligt sagostunder, visningar för sexåringar, barnteatrar, Läsfestivalen och många kringarrangemang, som skyltningar med *Personalen tipsar* mm.
- I Borlänge har vi exempelvis mycket barn- och ungdomsverksamhet, som *Baby på bibblan* varje vecka, sagostunder på olika språk, bokprat för olika årskurser osv.
- I Ludvika har vi mycket fokus på litteratur. Vi har exempelvis både författarbesök kontinuerligt och en stor Bokens afton i november. Det är ett samarbete med Globe bokhandel och studieförbunden. Vi har en programbudget, en grupp som arbetar med att planera för vuxenprogram och en grupp för barnprogram.
- I Mora har vi exempelvis novelläsning varje vecka, författarbesök för femteklass eleverna i kommunen och Sommarboken-projekt. För vuxna har vi ca ett författarbesök per termin. Under höstlovet hade vi skriarworkshops, inför novelltävlingen, med en inhyrd författare.

- I Hedemora satsar vi på bra programverksamhet med litteraturprofil och fokus på läsfrämjande, exempelvis genom Boktimmen, boktips från personalen och tre författarbesök varje vinter, i samarbete med ABF.
- I Leksand har vi exempelvis språkstuga, boktipsarfrukost, högläsning, introduktioner till facklitteratur, sommartävlingar, stickcafé med högläsning och novellkaffe sommartid.
- I Gagnef har vi exempelvis kontinuerligt *Lördag med barnen*, *Läsfika* för ungdomar och *Afternoon read* för pensionärer samt författarbesök en gång per termin.
- I Orsa ordnar vi exempelvis författarbesök för såväl barn (i skolorna) som vuxna (ca två gånger om året på biblioteket) och bokcirkel. Det läsfrämjande projektet *Ovansiljan läser* - för ungdomar och unga vuxna - har vi tillsammans med Mora och Älvdalen 2015 och 2016.
- Ja, i Smedjebacken har vi en del program med litteraturprofil. Vi har ca ett program i månaden med antingen författarprogram, poesikvällar eller bokfika för ungdomar. Vi har även bokcirkel mm.
- I Säter har vår programverksamhet ofta fokus på barn, exempelvis bebiscafé, Pappotek, sagostunder, barnteater, bokfika, bokcirkel för barn och utställningar med anknytning till litteratur för barn. Vi ordnar med författarbesök för årskurserna fyra och åtta, i samarbete med skolan. Vi har även föreläsningar och författarbesök för vuxna.
- Nej, i Vansbro kommun har vi ingen programverksamhet just nu pga vattenskador i lokalerna på Vansbro bibliotek, men vi stöttar Vansbro föreläsningförening som brukar ordna författarbesök i Hulåns ordenshus. Det står heller inget skrivet i vår biblioteksplan om program, men vi har tänkt att i framtiden ha författarbesök och berättarkvällar. Lokalerna kommer att byggas om så att vi kommer att få ett litet nytt programrum som även kan fungera som studierum till vardags.
- Falu lasarettsbibliotek ordnar inga författarbesök eller liknande och har ingen programbudget eller utrymme för det i vår verksamhet. Det finns lekterapipersonal (sjukhuspersonal) på barnavdelningarna som brukar sköta deras bokvagnar och ha lite barnprogram, som sagostunder. Vi har tidigare varit inblandade i olika kulturprojekt, som Kultur i vården- och Kultur för allprojekten.
- Högskolan Dalarnas bibliotek ordnar egentligen inte egna program. Vi kan ha boksläpp med tillhörande föreläsningar mm i våra lokaler, men dessa program är arrangerade av Högskolan Dalarnas andra institutioner.
- Länsbibliotek Dalarna arbetar inte på samma sätt som folkbiblioteken med programverksamhet. Vi är en resurs för länets bibliotek, inte ett eget bibliotekshus med böcker för utlåning och programverksamhet för allmänheten. Vi kan däremot stötta litterär verksamhet i länet, som Litteraturens Hus i Dalarna. Tidigare år har vi även medverkat med en monter på Bok- och

biblioteksmässan i Göteborg, men 2016 gjorde vi inte det.

Vi ansvarar bla för hemsidan dalalitteraturen.se. Det är en hemsida med Dalarnas författare och litterära smultronställen, sammanställd av Länsbibliotek Dalarna. Vi administrerar även bokbloggen garanteratbrabocker.se, i samarbete med länets folkbibliotek. Det är en boklogg med fokus på böcker utgivna med stöd av Statens kulturråd som landets bibliotek erhåller varje kvartal.

Fråga 4. Hur arbetar ni för att främja litteraturen som konstform i övrigt?

Folkbiblioteken i Dalarna har ofta många olika litteraturverksamheter även på andra platser än i själva biblioteksalarna, exempelvis i samarbete med BVC, förskolor, skolor, föreningar, studieförbund, folkhögskolorna, flykting- och äldreboenden. Främst handlar det om läsfrämjande verksamhet.

För lasaretsbiblioteket, Högskolan Dalarnas bibliotek och Länsbibliotek Dalarna ser det lite annorlunda ut.

- I Avesta är vi exempelvis engagerade i grundskolans *skapande skola*-projekt, de som har litteraturinriktning. Vi har mycket berättarfokus i vår verksamhet och tex två pedagoger anställda på Verket/Avesta Art. Projektet Järnfjädrars Rike 2015-2016 är en del av Avesta Art och är Verkets egen produktion som fokuserar på fantasi, språk och berättande. Projektanken är att barn och unga först inspireras till berättande på flera olika sätt – i den gamla järnverksmiljön - och sedan skapar och delar med sig av egna historier. Här har bla en bibliotekarie från oss varit inblandad i utformningen.

Vi har även startat upp Avesta Poetry & Peace, en festival med mycket Poetry Slam och många inblandade samarrangörer, som Karlfeldtsföreningen i Folkare/ Karlfeldtsgården, Avesta Art, studieförbund och ideella föreningar. Vi har även ett projekt med film och litteratur för barn och unga.

- I Borlänge ansvarar vi för viss del av kommunens skolbiblioteksverksamhet. Vi erbjuder även exempelvis bokcirkelkassar samt påsar och lådor med olika teman eller på olika språk, för förskolorna.
- I Falun samarbetar vi mycket med många olika, exempelvis grundskolan i Faluns *skapande skola*-projekt, där alla konstarter ska vara med.
- Gagnefs kulturförvaltning sköter skolans kulturverksamhet, som *skapande skola*-projekt där det varit serieworkshops för eleverna. Kulturförvaltningen är även engagerad i Ottilia Adelborgmuseet där det exempelvis genomförs utställningar och utdelas ett Ottilia Adelborgpris till barnboksillustratörer. 3 illustratörer brukar nomineras varje år och deras nominerade verk delas ut i klassuppsättningar till samtliga elever i årskurs 3 i Gagnefs kommun. Dessa elever är sedan med i processen när pristagaren utses.
Det finns även flera kulturfestivaler i kommunen, tex Skankaloss och Hagenfesten. Där är mycket musik och konst, men även ordkonst. Gagnefs kommun stöttar dessa arrangemang. Tankar finns även på Artists-in-residence i Gagnef, med just författare.
- I Hedemora har vi en tydlig litteraturprofil på vår verksamhet. Vi satsar exempelvis på arrangemang som *Världsbokdagen** i april, *Kulturnatten i*

Hedemora i september och *Kura skymning*** i november varje år.

* På *Världsbokdagen* - den 23 april varje år - uppmärksammas böckers, författares och upphovsrättens betydelse för att sprida idéer och kunskap och för att bidra till förståelse och tolerans mellan människor runt om i världen. Läs mer på <http://www.unesco.se/varldsbokdagen/>

** Arrangemanget *Kura skymning* ingår i den *Nordiska biblioteksveckan*. Grundtanken vid starten 1995 var att man - liksom i gamla tider - skulle samlas i skymningen på alla Nordens bibliotek för att läsa och lyssna till spännande och goda berättelser ur nordisk litteratur - muntlig eller skriftlig. Sen har verksamheten för den *Nordiska biblioteksveckan* växt. Läs mer om den på: <http://bibliotek.org/se/>

- I Leksand ansvarar vi exempelvis för skolbiblioteken. Detta läsår är vi inte inblandade i något *skapande skola*-projekt, men tidigare år och i framtiden har vi tänkt vara med, i de program som har fokus på litteratur.
- I Ludvika har vi exempelvis språkcaféer på lätt svenska och intern boktipsarfika för bibliotekspersonalen. Vi har skolklassbesök på folkbiblioteken från förskoleklasser och upp tom årskurs nio och ordnar författarbesök till skolorna. Vi kompenserar för skolbiblioteksverksamheten som inte funkar i kommunen. Skolan har inga skolbibliotekarier anställda.
- I Mora ordnar vi exempelvis novelltävlingar för såväl vuxna som barn. Vi har veckans boktips på vår facebook-sida och brukar även ha veckans boktips i Radio Siljan varje vecka.
- I Orsa har det inte varit *skapande skola*-projekt med litteratur, men väl med teater. Det har Orsa bibliotek varit inblandat i.
- I Rättvik har vår litteraturprogramverksamhet främst fokus på barn och ungdomar. Vi ordnar litterära barnkalas och är engagerade i grundskolans litterära *skapande skola*-program, där vi ordnar med författarturnéer för eleverna runt om i kommunen med mera. Vi ordnar även bokcirklar för kommunanställda samt även andra bokcirklar, för allmänheten.
- I Smedjebacken har vi blivit kända för vår satsning på tvättstugebibliotek. De är tre stycken för närvarande. Bibliotekspersonalen är med i kommunens barnkulturgrupp tillsammans med skolans personal. Där arbetar vi bland annat med litterära *skapande skola*-projekt, med exempelvis författarbesök.
Werner Aspenström är bygdens store poet och 2018 är det 100 år sedan han föddes. Då blir det extra mycket litteraturprogram här. Men redan nu har vi lyft fram Aspenström för att profilera oss och biblioteket i Smedjebacken bytte namn till Werner Aspenströmbiblioteket 2015. Redan 2017 kommer vi att smycka trottoarerna inne i Smedjebacken med målade citat av Aspenström.
- I Säter har biblioteket sedan länge exempelvis en uppskattad bokblogg - bokguldet.blogspot.se - där vi i personalen tipsar om böcker. Vi har bland annat profilerat oss med dystopier. Vi har tidigare haft en bokmässa i december varje år på biblioteket men den litteratursatsningen har nu växt och utvecklats till

Sätters biblioteks programserie Månadens författare, i samarbete med lokala författare. Det innebär kontinuerliga program som boksläpp, författarbesök, utställningar och så vidare.

På våren ordnar biblioteket även skriarverkstad i samarbete med författaren Sofia Nordin (sedan två år tillbaka). Två gånger om året har vi dessutom gratis utdelning av böcker. Det är böcker vi fått från Statens kulturråd. Böckerna utdelas dels på Världsbokdagen i april och dels i samband med den Nordiska biblioteksveckan i november varje år.

- Vansbro bibliotek stöttar Vansbro föreläsningförening i Hulån som brukar ha två till tre program per termin, däribland något eller några författarbesök.
- I Älvdalen har vi exempelvis *Bokleffe*-projektet nu 2014-2016. Leffe är ett läsfrämjande projekt för unga killar och dess läsande förebilder i Älvdalens kommun, finansierat med stöd från Statens Kulturråd och studieförbundet NBV.
Vi har även *Ovansiljan läser dystopier*-projektet tillsammans med biblioteken i Mora och Orsa. Detta läsfrämjandeprojekt är ett samarbete mellan folkbibliotek, skolbibliotek, studieförbund, skolor och ungdomsgårdar. Även detta projekt har fått stöd från Statens kulturråd. Det beräknar vi avsluta 30 januari 2017. Vi har också sagostunder på förskolorna och bokcirklar på gymnasiet. Gymnasiet har ingen egen anställd skolbibliotekarie.
- På Falu lasarettsbibliotek träffar vi verkligen alla slags människor i vårt dagliga arbete med våra bokvagnar. Vi går runt på alla sjukhusavdelningarna. Det blir ju personliga bokprat då. På så vis jobbar vi med litteraturen som konstform, inte annars. Det finns ingen luft i organisationen längre, inget utrymme för satsningar på skönlitteratur, allt är väldigt slimmat.
- Ibland har vi läsecirklar för Högskolan Dalarnas personal. I övrigt är det de litterära institutionerna som arbetar med litteraturen som konstform, inte högskolebiblioteket.
- Länsbibliotek Dalarna ordnar exempelvis med kurser, stöd och konferenser för länets bibliotekspersonal inom alla delar av bibliotekens verksamhetsområden, däribland litteraturkompetens.

Fråga 5. Om ni har program med lokala, regionala eller nationellt etablerade författare, erbjuder ni då ersättning enligt Sveriges författarförbunds rekommendationer?

Alla folkbiblioteken i Dalarna uppger att de alltid erbjuder ersättning enligt författarförbundets rekommendationer till professionella författare som är etablerade nationellt. Generellt bokas dessa författarbesök genom författarcentrum, som följer rekommendationerna.

Det är annorlunda med lokala och amatörförfattare. Är de bokade direkt av biblioteken får de många gånger endast en mindre ersättning och har dessa författare bokat in sig själva för ett program på biblioteket så får de, oftast, ingen ersättning alls. Detsamma gäller lokala föreningar, som hembygdsföreningar, som kanske önskar ha boksläpp på biblioteket. De kan däremot få hjälp med marknadsföringen av arrangemanget och kanske låna bibliotekslokaler gratis.

De flesta folkbiblioteken i Dalarna har fri entré generellt på hela sin programverksamhet, för såväl vuxna som barn och ungdomar. Detta gäller även de bibliotek som inte har en programbudget. Undantag finns, några få bibliotek tar entré på sina författarbesök för vuxna.

För lasarettsbiblioteket, Högskolan Dalarnas bibliotek och Länsbibliotek Dalarna ser det återigen lite annorlunda ut.

- På Ludvika bibliotek bokar vi ofta författare genom författarcentrum och vi erbjuder då ersättning enligt Sveriges författarförbunds rekommendationer. Vi har en programbudget och vi tar generellt sett inte entré i vår programverksamhet, förutom vid större program som Bokens afton (som inte är på biblioteket utan i Ludvika Folkets Hus). Men genom vårt samarbete med Globe bokhandel kan vi ibland få författarbesök av etablerade och professionella författare på Ludvika bibliotek i princip gratis, för att de är ute på signeringsturnéer. Då är det bokförlagen som bekostar turnéerna.
- De författare som har boksläpp på Högskolan Dalarnas bibliotek gör det inom ramen för sina tjänster, som har anknytning till andra institutioner inom Högskolan Dalarna eller andra lärosäten. De får ingen extra ersättning vid dessa program, utöver sin ordinarie lön.

Fråga 6. Hur arbetar ni för att stärka den litterära konstformen och Dalalitteraturen?

Alla kommunala bibliotek i Dalarna framhåller att de har separata dalasamlingar, men de ser lite olika ut. Dalasamlingarna är mer eller mindre välförsedda och har en framträdande eller en undanskymd plats i biblioteket, beroende på lokala prioriteringar. Dalasamlingarna består generellt sett inte av länets skönlitteratur utan har främst fokus på lokalhistoria och hembygdsforskning.

Det är populärt med program på biblioteken med kända nutida dalaförfattare - som Bisse Falk, Göran Greider och Aino Trosell - samt program kring historiska författarskap med dalaanknytning, tex Dan Andersson, Erik Axel Karlfeldt och Selma Lagerlöf. De kommunala biblioteken i Dalarna uppger även att de kontinuerligt har program med lokala författare eller föreningar som gett ut böcker om bygden och att dessa program brukar vara mycket uppskattade.

För lasarettsbiblioteket, Högskolan Dalarnas bibliotek och Länsbibliotek Dalarna ser det lite annorlunda ut.

- Borlänge bibliotek försöker ta hit alla Borlänge författare på program. Debutanter som gett ut sina böcker själva köps in generellt om de är Borlängebor. Vi brukar ha boksläpp här ibland, med lokala författare. Vart tredje år kommer det ut böcker i serien Rädde bilden, med gamla Borlängebilder.
- Gagnef samarbetar med såväl lokala amatörer som nationellt etablerade dalaförfattare, hembygdsföreningar, Ottilia Adelborgmuseet och så vidare.
- Hedemora har ingen särskild dalasatsning, men vi har ju en dalasamling och *Kulturnatten i Hedemora* innehåller ofta program med lokala förmågor. Vi har samarbeten med det litterära Martin Koch Sällskapet, hembygdsföreningen och lokalhistoriska föreningen och andra föreningar.

- I Leksands dalasamling har vi främst facklitteratur. Vi ordnar med boksläpp för byaböcker i samarbete med hembygdsrörelsen och lokala byalag. Vi har även tankar på att samla Leksands författare på en särskild plats framöver.
- Mora har novelltävlingen *Novelljakten*, där lokala författare är inblandade i juryarbetet samt har författarprogram. Lokala eller lokalhistoriska program drar alltid besökare.
- I Rättvik har vår fina dalasamling ett eget rum. Siljan och Rättvik är en viktig del av dalakulturens hjärta, så dalaperspektivet är viktigt för oss. I dalasamlingen är det mycket fokus på byadokumentation.
- Smedjebacken arbetar med Werner Aspenström och poesiprofilen på biblioteket. Vi försöker prioritera författarbesök med dalaanknytning och så har vi släktforskarföreningen här i våra lokaler.
- Sätters bibliotek har projektet Månadens författare, i samarbete med lokala författare.
- Vi har mycket fokus på Älvdalen här, det älvdalska språket och kulturen. Vi har böcker på älvdalska och samarbetar med den älvdalska kulturföreningen Welest. Vi är även samisk förvaltningskommun och har varit inblandade i ett bra samebokbussprojekt i år, i samarbete med Härjedalen. Den bokbussen åkte runt i vår norra kommunal.
- Falu lasarettsbibliotek har ingen egentlig dalasamling, bara en begränsad samling böcker som har fokus på geografi och fakta om Dalarna, inte med dalaförfattare och skönlitteratur alls.
- Högskolan Dalarnas bibliotek har ingen egentlig dalasamling, men vi har ju böcker från och om Dalarna i våra samlingar, och Hans Danelid, biträdande bibliotekschef, är med i styrelsen för Dalarnas biblioteksförbund.*

* Dalarnas biblioteksförbund är en ideell förening med biblioteksorganisationer i Dalarna. Föreningen har till uppgift att i samverkan med länsbiblioteket främja biblioteksväsendets utveckling i Dalarnas län och att stimulera intresset för litteraturen i och om Dalarna. Läs mer på: <http://lansbibliotekdalarna.se/om-oss/dalarnas-biblioteksforbund/>

- Länsbibliotek Dalarna och Dalarnas Biblioteksförbund har sedan ett antal år tillbaka finansierat ett pågående projektarbete med att digitalisera de fem banden med Olle Wingborgs Dalabibliografi till den nationella bibliotekskatalogen Libris stora Dalabibliografi. Libris Dalabibliografi innehåller information om böcker, artiklar, noter och kartor om och från Dalarna. Det är en deldatabas under uppbyggnad på Libris. Projektarbetet med Olle Wingborgs Dalabibliografi beräknas bli färdigt i början av 2017. Sen har Länsbibliotek Dalarna även stöttat Litteraturens Hus i Dalarna sen start, med mera.

Fråga 7. Vad betyder samarbeten för ert arbete kring litteraturen som konstform?

Folkbiblioteken i Dalarna samarbetar ofta sedan länge med exempelvis BVC, förskolor, skolor (många gånger inklusive gymnasier och folkhögskolan på orten), föreningar, studieförbund, lokala bokhandlare och Länsbibliotek Dalarna. Det märks emellertid att exempelvis studieförbunden fått mindre resurser generellt under 2000-talet till kulturprogramverksamhet. De kommunala biblioteken har alla ett djupgående och etablerat samarbete med Länsbibliotek Dalarna, men oftast inte med övriga länskulturinstitutioner.

För lasarettsbiblioteket, Högskolan Dalarnas bibliotek och Länsbibliotek Dalarna ser det lite annorlunda ut.

- I Avesta samarbetar vi mycket med exempelvis den lokala Karlfeldtföreningen (kring kulturprogram på Karlfeldtgården i Karlbo) och med Avesta Art. I Avesta bildningsförvaltning ingår kultur och bibliotek, fritid och skola. Vi samarbetar mycket inom förvaltningen.
- Biblioteken i Malung-Sälens kommun samarbetar mycket med föreningslivet, studieförbunden, grundskolan, Malungs folkhögskola, Länsbibliotek Dalarna, Musik i Dalarna och vi hade exempelvis precis ett program med Marie Lennestig som är föreståndare för Mentalvårdsmuseet i Säter. Vi har även haft samarbetsprojekt med Dalarnas Museum, Musik i Dalarna och Folkmusikens Hus.
- Vi i Mora samarbetar gärna, exempelvis har vi projektet *Ovansiljan läser*, ett ungdomslitteraturprojekt tillsammans med biblioteken i Orsa och Älvdalen. Men studieförbunden har vi fått dålig respons från och tidigare fanns det en föreläsningförening här i Mora, men den finns inte längre tyvärr.
- Smedjebackens bibliotek samarbetar mycket med föreningslivet (som Werner Aspenström Sällskapet), studieförbunden och grund- samt gymnasieskolan.
- Vansbro bibliotek samarbetar gärna kring läsfrämjandeprojekt, med exempelvis länsbiblioteket eller grundskolan.
- Länsbibliotek Dalarna samarbetar ofta och med många olika, framför allt med olika biblioteksorganisationer runt om i Sverige och Dalarna men även med tex Litteraturens Hus i Dalarna. I bibliotekslagen står att det ska bedrivas en regional biblioteksverksamhet som ska syfta till att *främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet*.
- Falu lasarettsbibliotek är i första hand ett medicinskt bibliotek, ett sjukhusbibliotek. Vi samarbetar inte med skolor, studieförbund och föreningar så som folkbiblioteken gör.
- På Högskolan Dalarna är det de litterära högskoleinstitutionerna som arbetar med litteraturen som konstform.

Fråga 8. Hur vill ni samverka med Dalarnas länsinstitutioner för att utveckla ert arbete kring litteraturen som konstform?

Folkbiblioteken i Dalarna har sedan länge ett väl inarbetat och djupt samarbete med Länsbibliotek Dalarna när det gäller biblioteksutveckling, inklusive läs- och litteraturfrämjande. Detsamma gäller sällan med de andra länskulturinstitutionerna. Mer kunskap efterfrågas generellt om vilka samarbetsmöjligheter som finns och framför allt efterfrågas mer ambulerande länskulturverksamhet överlag i hela länet. För mycket kulturverksamhet anses generellt ha fastnat i Falun, Länets storlek gör det därmed svårt för många kulturintresserade, inklusive arrangörer som biblioteken, att ta del av länskulturen. Många önskar exempelvis att länsbiblioteket arrangerade mer offentlig verksamhet, som författarturnéer och större litteraturprojekt, runt om i Dalarna.

För lasaretsbiblioteket, Högskolan Dalarnas bibliotek och Länsbibliotek Dalarna ser det lite annorlunda ut.

- Länsbiblioteket är jätteviktigt och bra. Överhuvudtaget är bibliotekssamarbetet viktigt i länet. Alla länets kulturinstitutioner är viktiga och intressanta för oss.
- De regionala samverkansavtalen ger inte mycket alls. Där hade det gärna fått vara mer fokus på litteratur. Vi drömmer exempelvis om att utveckla vår kulturskola till en plats för konstnärer inom ord och konst. Vi skulle även gärna vilja ha skrivarläger och poesiälskarkvällar som vi skulle kunna arrangera i samarbete med länsbiblioteket. Färdiga litterära koncept eller större projekt som skulle kunna turnera runt om i länet.
- Länsbibliotekets stora utbildningsprojekt för länets bibliotekspersonal, som Dela läslust- och KUB-projekten, har varit väldigt inspirerande och viktiga för vår verksamhetsutveckling. Vi skulle gärna se mer samordning av exempelvis författarbesöken i länet, i samarbete med länsbiblioteket. Vi tycker även att det är intressant med tankarna kring ett gemensamt bibliotekssystem i Dalarna i framtiden.
- Vi vill gärna ha färdiga kulturkoncept som kan gå på turné i länet, som vandringsutställningar och författarturnéer, organiserade av någon länsorganisation.
- Länsbiblioteket är en jätteresurs för oss! Samverkansavtalen ger tyvärr inte så mycket konkret än. Vi borde samarbeta mera med folkhögskolan och Dalateatern, men teatern spelar inte hos oss eftersom vi inte har någon teaterförening, tyvärr.
- Vi vill ju att länskulturen ska mer ut och vara mobil i hela länet, inte fastna i Falun och i centrala hus. Vi vill att det ordnas mer turnéer med författare och utställningar mm.
- I våra tvättstugeprojekt så samarbetar vi med länsbiblioteket. Vi samarbetar även mycket med Dalateatern och Dalarnas Museum med flera.
- Vi skulle önska att det var mer samverkan, nätverkande och gemensamt organiserade författarturnéer. Länsbiblioteket är bra, exempelvis deras bokblogg garanteratbrabocker.se och deras hemsida dalalitteraturen.se. Vi samarbetar även bland annat med det regionala Mentalvårdsmuseet i Säter.

- Jag vet inte så mycket om vad länskulturinstitutionerna har att erbjuda för samarbetsmöjligheter. Det är lite konstigt att man säger sig prioritera litteraturen regionalt men inte tar upp den i de regionala överenskommelserna som gjorts nu med kommunerna. Mer information behövs.
- Mer samarbete är bra, som tanken om ett gemensamt bibliotekssystem i hela Dalarna är intressant. I nuläget har vi i Ovansiljan ett gemensamt bibliotekssystem. Mer gemensamt organiserade författarturnéer vore också bra och subventionerade utgåvor av dalaförfattare.
- Länsbiblioteket och Högskolan Dalarna är viktiga för oss. Via det nationella landstingssamarbetet Eira, får vårdens personal tillgång till internationella forskningsresultat via ett stort antal e-tidskrifter. Eira-samarbetet är viktigt för oss, det erbjuder fortbildningskurser för medicinska bibliotek nationellt med mera.
- Länsbibliotek Dalarna skulle önska att det fanns ett mer utvecklat samarbete med Dalarnas bildningsförbund för vi önskar att studieförbunden engagerar sig mycket mer i tex organiserandet av författarturnéer på biblioteken i länet. Uppsalas litteratursatsning, Litteraturkarusellen, är ett intressant exempel på bra samarbete.

Fråga 9. Vad skulle ni önska att Litteraturens Hus i Dalarna utvecklades till?

Litteraturens hus i Dalarna är alla bibliotekscheferna positiva till. De anser att det finns ett behov av en litteratursatsning och samordning i länet. Dalaförfattarna behöver lyftas fram och litteraturen generellt lyftas upp på agendan. Ett Litteraturens Hus i Dalarna skulle kunna vara en mötesplats som ordnar litterära arrangemang och satsar på unga skrivare runt om i länet. Ett nav för litteraturen behövs.

Många bibliotekschefer upplever att det inte finns så mycket tid att prata om litteraturen som konstform, på de kommunala biblioteken idag. Litteraturens Hus i Dalarna skulle kunna ha en samordnande funktion, som en spindel i nätet med fokus på litteratur. Det skulle kunna arbeta med längre och fördjupade processer kring litteraturarbetet och skapa nya samarbeten och projekt runt om i länet.

Många bibliotekschefer anser emellertid att det kan vara svårt att ställa sådana krav på ideellt arbetande föreningsmänniskor. Många efterfrågar en regional litteraturkonsulent- och lektörsfunktion, som skulle kunna fungera som ett stöd för såväl författarna som litteraturarrangörerna och samverka med biblioteken, förlagen, bokhandlarna och andra aktörer i Dalarna samt även ha ett nationellt perspektiv.

- Alla konstarter används idag för att förstå samtiden, som redskap, inte för sin egen skull, inte för bildningen. Bildningsidealet har försvunnit från folkhemmet och exempelvis fackföreningsrörelsen. Här finns mycket att göra. Kanske att författare kopplade till Litteraturens Hus i Dalarna, som Lena Kallenberg och Bo G Jansson och några fler, kunde resa runt och framträda på de kommunala biblioteken i Dalarna för att prata om litteratur. Vi behöver prata mer om litteratur för såväl barn, som unga och vuxna.

Om det blev ett litteraturhus i den gamla Bokstugan på Brunnsvik så

skulle man där kunna bygga upp ett arbetarlitteraturbibliotek, med delar av bokstugans gamla boksamling, som man sen kanske skulle kunna koppla ihop med ett framtida gemensamt bibliotekssystem i Dalarna. Det vore bra för alla, som litteraturforskare runt om i landet.

- Vi behöver arbeta med att höja den litterära kompetensen och statusen för litteratur och litteraturarbetare i Dalarna. Mer samverkan ger mer tyngd. Litteratur behöver man jobba mer med, såväl enskilt i kommunerna som gemensamt i länet. Mer utifrånperspektiv behövs också, nationella och internationella perspektiv. Nu blir det lätt lite provinsialt här i Dalarna. Världen måste in! Vi borde även samarbeta mer med Högskolan Dalarna.
- Rent generellt så tycker jag absolut att ett Litteraturens Hus i Dalarna behövs. En organisation som ansvarar för litteraturen i Dalarna. Flera institutioner på Högskolan Dalarna är redan engagerade i föreningen Litteraturens Hus i Dalarna, som Interkulturellt utvecklingscentrum Dalarna (IKUD) och den engelska litteraturinstitutionen, och det är bra.
- Litteraturens Hus i Dalarna skulle exempelvis kunna arbeta med exilförfattarskap, i samarbete med studieförbunden. Samverkan och systematik kring marknadsföringen av litterära aktiviteter i Dalarna vore också bra.

Fråga 10. Vad kan ni bidra med för att stärka litteraturen som konstform i Dalarna?

Dalarnas bibliotek har ofta egen profil på verksamheten, som berikar Dalarnas litterära värld på olika sätt.

- Avesta arbetar mycket med litteratur och berättarfokus, som vårt arbete med Poetry & Peacefestivalen, Erik Axel Karlfeldt och Avesta Art.
- Borlänge är en integrations- och musikstad. Biblioteket satsar mycket på utländsk litteratur och litteratur på lättläst svenska. Vi håller även på att utvecklas till ett Borlänges kulturhus, med Kulturcentrum Asken och nya konsthallen Borlänge Modern (BOMO) som nyss flyttat in i samma hus som biblioteket.
- Gagnef satsar mycket på bokprat för skolbarn. Otilia Adelborgs författarskap är viktigt. Det unika med biblioteken är ju just litteraturen, men fokus blir lätt att handla om annat, som it, maker space, medborgarservice och så vidare. Vi vill fokusera mer på litteraturen som konstform.
- Hedemora har en bra litteraturprofil. Vi är bra på litteraturförmedling helt enkelt.
- I Leksands kommun har vi en profil av företagsamhet och kulturmiljövård. På biblioteket fokuserar vi mycket på läsfrämjande och boktipsande. Vi arbetar aktivt med att lyfta fram den litteratur som generellt inte syns i pressen och med våra egna sociala medier, som vår facebook-sida.

- På Malung-Sälens kommunala bibliotek har vi fin utlåningsstatistik. Vårt nyöppnade Sälens bibliotek har utvecklats väldigt bra. Det är ett kombinerat folk- och skolbibliotek samt en turistbyrå, allt-i-ett, inrymt i Sälens centrumgalleria. I Sälen finns det många barn, familjer, entreprenörer och småföretagare – och så turisterna naturligtvis. På Sälens bibliotek samarbetar vi bla med Bullans café i gallerian när vi har program för allmänheten. Det är uppskattat.
- I Mora är vi duktiga på noveller. Vi har en novellprofil här med såväl kontinuerliga novelläsningar som novelltävlingar för olika åldrar, i samarbete med lokala författare.
- Vi har etablerade och professionella författare som Birgitta Lillpers och Tony Samuelsson bosatta här i Orsa. Det är en tillgång! Vi samarbetar allt mer med biblioteken i Mora och Älvdalen, vilket också är bra.
- I Rättviks kommun är vi duktiga på historisk dalakultur, gärna ur turistperspektiv. I övrigt är det inte så mycket kulturperspektiv. Här har kommunen fokus på näringslivet.
- I Vansbro skulle det behövas mer litteraturprogramverksamhet. Men vi behöver i nuläget bättre ekonomi, lokaler och förstärkning på personalsidan. I kommunens föreningspolicy står det dessutom att "föreningarna ska stå för kulturen i Vansbro".
- Högskolan Dalarnas institutioner ordnar med föreläsningar öppna för alla på högskolebiblioteket. Det ingår i uppdraget och är den sk tredje uppgiften. Tredje uppgiften är högskolors och universitets uppgift att dela med sig av kunskap, vid sidan av de första två huvuduppgifterna, forskning och utbildning. Här finns exempelvis en programserie som heter Fråga forskaren.
- Länsbibliotek Dalarna har ett tydligt uppdrag att arbeta med att stärka litteraturen som konstform, bla genom olika samverkansprojekt lokalt, regionalt och nationellt inom litteraturområdet, som denna kartläggning.
- Falu Lasarettsbibliotek är ett kliniskt bibliotek, primärt ett forsknings- och företagsbibliotek. Sådana finns på alla stora sjukhus i Sverige. Vi stöttar vårdpersonal och patienter med, främst, faktalitteratur. Vi är en regional resurs inom medicin och vård.

5.5. Studieförbund, folkhögskolor och Högskolan Dalarna

Kartläggningens tredje och sista enkät skickades ut till de sju folkhögskolor och de tio studieförbund som har kulturverksamhet i Dalarna. Fyra av de kontaktade studieförbunden och sex av folkhögskolorna har svarat på enkäten.

- NBV
- Sensus
- Studieförbundet

- Studieförbundet Vuxenskolan
- Fornby folkhögskola
- Leksands folkhögskola
- Malungs folkhögskola
- Mora folkhögskola
- Sjöviks folkhögskola
- Västanviks folkhögskola, Leksand

Dalarnas samtliga studieförbund och folkhögskolor finns listade i kartläggningens kapitel 8.

En representant för Högskolan Dalarna har intervjuats: David Gray, från institutionen för engelsk litteratur. Dessutom har Helena Kåks intervjuats. Hon arbetar för Studieförbundet Vuxenskolan och är även representant för Dalarnas bildningsförbund, ett samverkansorgan för folkbildningen i Dalarna.

Studieförbundet Ibn Rushd har inte svarat på enkäten, men för studien *Öka Muslimers delaktighet vid kulturella utbudet* erhöll studieförbundet 2015 stöd från landstinget Dalarnas kultur- och bildningsnämnd. Undersökningen har därefter, under 2016, granskat muslimers delaktighet i kulturlivet i Falun, Borlänge och Ludvika. Ibn Rushds studie visar att läsning och eget skrivande är viktiga kulturområden för målgruppen. Läs mer på www.ibnrushd.se.

Fråga 1-3. Vilka är ni? Hur ser er litterära verksamhet ut i Dalarna? Erbjuder ni program eller annan verksamhet som främjar litteraturen som konstform?

De flesta studieförbunden ordnar kontinuerligt litterär cirkel- och programverksamhet runt om i Dalarnas kommuner. Folkhögskolorna har lite olika profil på sina verksamheter. Alla har litteratur i sina allmänna linjers svenskakurser och även skolbibliotek, men flera har inte programverksamhet med litteratur i övrigt. Många framhåller sin läsfrämjande verksamhet. Arbetet med litteraturen som konstform är däremot mer blygsamt.

- NBV har bokcirklar där deltagarna läser och samtalar kring böcker. Vi har skrivarcirklar och bokbindericirklar. Våra nyanlända läser böcker på det egna språket och böcker på lätt svenska. Folksagor för barn och vuxna samt lyrik. Vi bygger också upp egna föreningsbibliotek i våra invandrarföreningar. Vissa läsecirklar vänder sig också till de äldre på deras boenden. Ofta är det kända författare som föreläser i IOGT-NTOs egna lokaler eller i samarbete med kommunbiblioteken.
- Sensus bedriver läsfrämjande projekt av olika slag; "familjelördag" i Hedemora och Avesta kommun på biblioteken. Författarföreläsningar på biblioteken, främst i Avesta. Harry Potter Experience varje år. (---)
Sensus har hand om en hel del levande rollspelsverksamhet. Nästan alla levande rollspelsgrupper skriver ner sin fiktion och sitt ramverk, och detta leds av människor som inte sällan är dataspelare så detta är ett sätt att främja läsning och skrivandet. (---)
- Studieförbundet har författarbesök som mynnar ut i skrivarverkstäder. Skrivarkurser som resulterade att deltagarna deltog i novelltävlingar. Workshops med manusskrivande. Vi har sammanfört spelkultur med att skriva manus för lajv.
Boksläpp med föreläsning av författaren som sedan resulterat i en

bokcirkel. Föreläsningar med aktuella författare i samarbete med våra medlemsorganisationer, tex Naturskyddsföreningen.

Språkstugor för nyanlända på bibliotek. (---)

- Studieförbundet Vuxenskolan har mycket fokus på kultur och hantverk samt lokal förankring. Vi är starkt kopplade till hembygds- och bygdegårdsrörelserna. Vuxenskolan har tex läsprojekt i samarbete med bygdegårdarnas riksförbund och andra läsglädje- och skrivprojekt.

Vi arrangerar skrivarcirklar i lite olika sammanhang. De flesta tillsammans med pensionärsorganisationen SPF Seniorerna. Studieförbundet Vuxenskolan samverkar också med några av de kommunala biblioteken. (---)

- Fornby folkhögskola använder litteratur i undervisningen, framförallt på våra allmänna kurser i Borlänge, Falun och Ludvika. Men också på studiemotiverande kurser, etableringskurser, Svenska för invandrare. (---)

I Borlänge har vi ett välutrustat bibliotek, som fram till 30/9 också var kommunens filialbibliotek. Vi driver det nu som skolbibliotek med anställd bibliotekarie på halvtid. I Falun har vi ett litet filialbibliotek. I Ludvika en bokhörna, men där utnyttjar vi kommunens bibliotek i kvarteret intill. Vi har ibland, ganska oregelbundet, författarbesök på skolan och vi gör öppna kulturprogram "Onsdagskväll i Storstugan" som ibland har haft litterära teman.

- (---) Leksands folkhögskola har inte litteraturprogram utan vi försöker få in böcker och litteratur som en naturlig del. Studiebesök på bibliotek. Informerar om Legimus för allas möjlighet till litteraturen. Författarbesök.
- Malungs folkhögskola jobbar med läsecirklar för våra studerande, författarbesök på skolan, lästips på kursmöten och att bygga upp en stimulerande studiemiljö i biblioteket.
- Mora folkhögskola har folkhögskolekurser där språkundervisning ingår. Tillvalsämnen eller kortkurser i kreativt skrivande beroende på efterfrågan. Eget bibliotek. Läsförmedlingsverksamhet i samverkan med Ovansiljans bibliotek (folkbiblioteken i Mora, Orsa och Älvdalen, reds anm), två st. läsecirklar per vecka, författarbesök, seminarier, föredrag för våra studerande eller för allmänheten, skrivarkurser. Utbudet varierar.
- Sjöviks folkhögskola har litteratur inom ämnesramar. Lättläst skönlitteratur till vissa grupper.
- Västanviks folkhögskola har ett eget litet bibliotek. Ingen litterär programverksamhet, majoriteten av skolans deltagare är döva och har svenska som andra, tredje eller fjärde språk.
- Högskolan Dalarna har flera institutioner med litteraturvetenskaplig inriktning. Jag arbetar på den engelska litteraturinstitutionen. Vi har kurser i engelsk litteratur, exempelvis för lärarstudenter och studenter som läser enskilda kurser. Man kan läsa engelsk litteratur här på Högskolan Dalarna ända upp till och med magisterexamen.

Högskolor och universitet har utbildning och forskning som sina huvuduppgifter. Vår tredje uppgift är att dela med oss av kunskap och omfattar

olika slags utåtriktade och uppsökande verksamheter. Folkbildning, samverkan och synlighet i samhället. Vi brukar exempelvis ordna med öppna föreläsningar för allmänheten med högskolans forskare, främst i Högskolan Dalarnas bibliotek. Men utbildningsverksamheten är nummer ett för oss. Kurser med fokus på litteraturen som konstform.

Fråga 4-5. Anlitar ni professionella författare eller skrivpedagoger i er dalaverksamhet? Om ni har program med lokala, regionala eller nationellt etablerade författare, erbjuder ni då ersättning enligt Sveriges författarförbunds rekommendationer?

Ungefär hälften av studieförbunden och folkhögskolorna uppger att de anlitar professionella författare eller skrivpedagoger i sin verksamhet i Dalarna. Alla uppger att de erbjuder ersättning enligt författarförbundets rekommendationer, förutom några folkhögskolor (med anledning av att de inte alls anlitar professionella författare eller skrivpedagoger i sin verksamhet).

- Nej, De flesta cirklarna byggs upp på intresse för litteratur och leds ideellt av någon läsvan person. Någon enstaka cirkel har genomförts med proffs, bland annat hur man skriver en deckare.
- Nej. Inte just nu. De skrivarcirklar vi har är kamratcirklar där deltagarna inte betalar någon avgift.
- Nej, Våra egna lärare, varav ett drygt tiotal i svenska/svenska som andraspråk, är duktiga folkbildare och skrivpedagoger.
- Ja, ca 3-4 gånger varje läsår. Vi anlitar olika personer från gång till gång. Exempel från tidigare år är Dag Thelander och Stewe Claesson.
- Ja. Vi har en professionell författare som är fast anställd på skolan. För övrigt sporadiskt.
- Vi använder oss främst av vår egen personal på institutionerna. I övrigt anlitar vi litteraturvetenskaplig personal anställd på andra högskolor och universitet för våra kurser. Dessa har skrivit vetenskapliga texter och böcker, men är sällan skönlitterära författare.

Fråga 6. Vad betyder samarbeten med bibliotek, länskulturinstitutioner och andra aktörer för ert för ert arbete kring litteraturen som konstform?

Studieförbunden uppger enhälligt att de ofta och gärna samarbetar med såväl bibliotek som länskulturinstitutioner och föreningslivet i Dalarna. Även folkhögskolorna är positiva till samarbeten, uppger generellt att de gärna samarbetar med de lokala biblioteken, men inte så mycket i övrigt med länskulturinstitutioner. Några folkhögskolor uppger emellertid att de har goda samarbeten även där.

- Studieförbunden samarbetar ofta, exempelvis med regionala kulturinstitutioner (som Länsbibliotek Dalarna), folkbiblioteken och föreningslivet (som litterära sällskap). Folkbildningen är bra på att nätverka.

- För vår folkhögskola är det mycket viktigt med biblioteken som vi utnyttjar dagligen. Det är också viktigt för oss att Länsbiblioteket ingår i samma förvaltning. Vi träffas regelbundet i ledningsgruppen och vi får inspiration och kunskap den vägen. (---)
Dalateaterns uppsättningar har ju också litterära kopplingar. Vi kan ofta gå med kursgrupper på genrep och liknande. Dalarnas författarförbund brukar ha sina sammanträden hos oss. Det är för oss ett sätt att stödja litteraturen och det ger ju lite kontakter.
- Biblioteket i vår kommun är en oerhört stor tillgång för oss på väldigt många olika plan. Alla former av samarbeten är positiva. Vid samarbete ges möjlighet till att kunna ta tillvara varandras styrkor och svagheter och utveckla.
- Förutom pågående läsfrämjande aktivitet med de kommunala biblioteken så samarbetar vi kring gemensamma föredrag men ej regelbundet. Vi skulle definitivt kunna göra mer.
- Högskolans tredje uppgift handlar ju om folkbildning, samverkan och synlighet i samhället. Jag, för engelsklitteraturinstitutionen, är bland annat med i programgruppen för Litteraturens Hus i Dalarna. Det är ett viktigt samarbetsprojekt. Flera institutioner på Högskolan Dalarna är engagerade i föreningen Litteraturens Hus i Dalarna, som Interkulturellt utvecklingscentrum Dalarna (IKUD) och den litteraturvetenskapliga institutionen. I övrigt samarbetar vi med andra högskolor och universitet.

Fråga 7. Vad skulle ni önska att Litteraturens Hus i Dalarna utvecklades till?

Många av representanterna för folkbildningen känner inte till så mycket om den ideella och nystartade föreningen Litteraturens Hus i Dalarna, men nätverksbyggande och mer samarbete för litteraturlivet i Dalarna framhålls som något viktigt och önskvärt.

- En samarbetsorganisation för litterär verksamhet i Dalarna. Folkbildningen i Dalarna skulle absolut kunna vara en brygga mellan arrangörer och författare, i samverkan med Litteraturens Hus i Dalarna.
- Ett nätverk mellan författare, bibliotek, högskola och folkbildning för att stimulera idéer och projekt, kanske...?
- Jag vet inte. Kanske en samarbetspartner för folkhögskolorna när det gäller läsfrämjande verksamhet och kreativt skrivande i form av besök åt båda hållen, workshops på skolorna, möjligheter att förmedla författarbesök, etc. Jag vet ärligt talat inte hur mycket sådant som redan görs idag.
- Det är ett viktigt och spännande nätverksprojekt. En sambandscentral för litterära samarbeten. En knutpunkt. Jag är med i programgruppen för Litteraturens Hus i Dalarna. Vad föreningens verksamhet utvecklas till är svårt att spekulera om. Helst skulle det behövas anställd personal som arbetar med litteraturlänsövergripande. Det är viktigt med långa perspektiv, långsiktighet, när man bygger upp verksamheten. Ett kansli vore bra, men inte ett fysiskt hus kanske.

Verksamheten behöver bedrivas i hela länet. Om man gör Litteraturens

Hus i Dalarna till en hemsida och litterär sambandscentral på nätet så är det oerhört viktigt att hemsidan är väldigt aktiv, att det händer något där, att den inte är statisk som många hemsidor är nu. Då blir det inte bra. Men det mänskliga mötet är det viktigaste. Någon att kontakta.

Fråga 8. Vad kan ni bidra med för att stärka litteraturen som konstform i Dalarna?

Kortfattat uttrycker alla studieförbund, folkhögskolor och Högskolan Dalarna en stark vilja till och stor kunskap kring olika slags samarbeten. Folkbildningen uppmuntrar och möjliggör eget skapande samt ordnar och samverkar kring många olika litterära arrangemang runt om i Dalarna, men framför allt studieförbundens lokala budgetar för kulturprogramverksamhet är ofta begränsad.

- Utöver vår löpande verksamhet kan vi göra sommarkurs/skrivarverkstad eller liknande. Vi kan också vara en plats för olika små och stora arrangemang.
- Det vi bidrar med sker genom våra kurser, framför allt allmän kurs där läsfrämjande och kreativt skrivande är självklara delar av undervisningen.
- Högskolan Dalarna har inte bara lokal och regional anknytning utan även internationella perspektiv på litteratur. Vi har många litteraturvetare på många olika språk. Vi har även ett viktigt akademiskt perspektiv på litteraturen. Vi vill gärna samarbeta mer och nå ut till allmänheten runt om i Dalarna, för att berätta om vår forskning och knyta kontakter. Det är viktigt med samarbeten.

6. Några litterära aktiviteter i Dalarna

Nedan följer en lista med några exempel på litterära aktiviteter i Dalarna. Det är en lista som inte har anspråk på att vara heltäckande, men som försöker visa på bredden och kreativiteten. Det är en många pusselbitar i bilden av Dalarnas litteraturliv.

- **Bokmässan Dalarna** arrangeras (i mars) ideellt av Mia Bergman och Jonas Gustafsson (Solunova) samt Helene Kolseth (Naiku Trend), sedan 2016 i samarbete med och på Dalarnas museum.
- **Fantastikbokmässan Andra Världar 2016** arrangerades i oktober på Mora bibliotek av bokförlaget Andra världar AB. Det är ett fantastikförlag baserat i Lagan, Kronobergs län, men det ägs och drivs av de tre författarna Aengeln Englund, Jakkin Wiss och Anna Vintersvärd, som växte upp i Mora. Det är fjärde året fantastikbokmässan *Andra världar* arrangeras, men första gången den hålls i Dalarna. Tidigare har den genomförts i framför allt Småland.
- **Sagor från hela världen** är ett mångspråkigt sagoprojekt som studieförbundet NBV har genomfört 2016 på Tjärna ängar och Jakobsgårdarna i Borlänge, i samarbete med bla flera författare, Dalarna mot rasism och Rädda Barnen.
- Tävligen **Ortens bästa poet 2016** arrangerades av organisationen Förenade förorter, som 2015 konkurrerade ut alla på SM i Poetry Slam. Poesin drog så stort intresse i förorterna att man beslutade sig för att göra ett eget SM med kvalomgångar i miljonprogram i Malmö, Uppsala, Göteborg, Stockholm och final i Rinkeby. Reglerna var enkla: en poet, en mikrofon och tre minuter till att fångsla publiken. De 2 vinnarna i tävlingen (Liban Abdule och Iman Talabani) åkte därefter ut på Folkets hus-turné i en rad förorter i Sverige, bland andra Tjärna Ängar i Borlänge 27 november. Turnén är ett samarbete mellan Förenade Förorter, Folkets Hus och Parker och Riksteatern. I Borlänge arrangerade Borlänge Multikulturella Förening i samarbete med kulturhuset Västra Borlänge och ABF.
- **Tala är guld - Dalarnas Poesifestival** är ett nystartat projekt (senhösten 2016) som drivs av ABF i samarbete med föreningen Tjárnkraft och med stöd av Landstinget Dalarna. Syftet med projektet är att vara en ungdomsscen för samtida poesi. Projektet kommer under våren 2017 och fram till september erbjuda skrivarcirklar och inspirationsföreläsningar med inbjudna poeter (inom spoken word, poetry slam och hip hop). En förhoppning är att engagera deltagarna till en avslutande Poesifestival.
- **Avesta Poetry & Peace** arrangeras (i september) av Karlfeldtföreningen i Folkare, Avesta kommun, Verket/Avesta Art, den lokala FN-föreningen, Sensus studieförbund och stödföreningen Free Dawit.
- **Karlfeldtsgården i Karlbo, Avesta**, har främst program sommartid. Arrangerar gör Avesta kommun i samarbete med Karlfeldtföreningen i Folkare.
- På **Karlfeldtsgården i Sjugare, Leksand**, arrangerar Karlfeldtsamfundet offentliga program sommartid, men nu är gården emellertid till salu och framtiden för verksamheten i Sjugare oviss. Vintertid har Karlfeldtsamfundet program i Stockholm.
- **Selma Lagerlöfs arbetsrum på Dalarnas Museum** visas för bokade grupper från 6 års ålder. Här genomförs berättarprogram, uppläsningstunder, rena visningar och berättande om

Selma Lagerlöfs liv och gärningar, med främsta fokus på hennes Falutid. Möbler och inventarier är från Selma Lagerlöfsgården på Villavägen i Falun.

- På **Dan Andersson Museum** i Ludvika arrangerar Dan Andersson Sällskapet kulturcaféer och andra kulturprogram året runt.
- **Dan Andersson-veckan** är en årligen återkommande kulturvecka som alltid är 9 dagar lång och går av stapeln vid månadskiftet juli/augusti. Veckan arrangeras av Kulturenheten, Ludvika kommun, i samarbete med Dan Andersson Sällskapet och Skattlösbergs bygdegille. Dessutom tillkommer en mängd andra samarrangörer, som hembygdföreningar, kulturföreningar, byalag, kyrkorna, Werner Aspenström Sällskapet, Nils Parlings vänner, Olle Svensson Sällskapet samt privata aktörer som finngården Rikkenstorp och Räfsnäsgården.
- **Bokens Afton** arrangeras (i november) av biblioteket i Ludvika, i samarbete med Globe bokhandel och flera studieförbund.
- **Läshund ger Läslust** är ett läsfrämjande projekt som syftar till att stödja barn med lässvårigheter att bli bra läsare och där sk läshundar används som pedagogiskt hjälpmedel. Det är Ludvika brukshudsklubb som äger projektet, som fick stöd från Landstinget Dalarna våren 2016. En av de två projektledarna är barnboksförfattaren Bisse Falk. *Läshund ger Läslust* är ett exempel på att det finns många olika slags läsfrämjande projekt som i nuläget pågår runt om i Dalarna.
- **Skankaloss och Hagenfesten** är några av flera kulturfestivaler i Gagnef. Där är det mycket musik och konst, men även ordkonst. Det är de ideella kulturföreningarna Skankaloss och Hagen som arrangerar dessa festivaler, med visst stöd från kommunen.
- **Bokens Dag** i Falu gruva arrangeras (i oktober) av Mittmedia i samarbete med Akademibokhandeln.
- **Storybar - spaning om framtidens berättande** arrangeras kontinuerligt från våren 2016 på Magasinet i Falun. Det är ett samarrangemang mellan Kulturföreningen Magasinet, Högskolan Dalarna och Film i Dalarna.
- **Film i Dalarna** arbetar med ordkonst på sitt sätt, genom bla olika projekt i manuskrivande. Deras hemsida filmportalen.se är en bra inspirationskälla även för den litterära världen i Dalarna. Det är en virtuell mötesplats. Film i Dalarna hjälper bla filmare att hitta varandra genom filmportalen, där man också ansöker om filmstöd.
- **Dalateatern** arbetar med gestaltning av ordet, genom den litterära formen dramatik, tex genom projektet *Dramatik i grundskolan*, kultursoppor och teaterföreställningar.
- **Litteraturens Hus i Dalarna** är en ideell förening som bildades våren 2016. I november genomfördes det första offentliga programmet, på Högskolan Dalarnas bibliotek i Falun. I januari 2017 var det andra programmet, nu på Dalateatern. Planer finns även för exempelvis samarbeten med och på biblioteken runt om i Dalarna inom den närmaste framtiden.

7. Sammanfattning

Bakgrund

Denna kartläggning har haft till syfte att resultera i en nulägesrapport - i dialog med aktörerna i den litterära världen - över litteraturen som konstform i Dalarna. Anledningen till att kartläggningen genomförts är att Landstinget Dalarna ska skapa en regional strategi för litteraturområdet och för det behövs ett underlag, en kunskapsöversikt.

Kartläggningar av den regionala litteraturen är ett aktuellt arbete som genomförs på många ställen runt om i hela Sverige under 2010-talet. Dessa kartläggningar syftar generellt till att ligga till grund för diskussion om åtgärder som kan främja den litterära världen i Sverige. De flesta utredningarna avslutas med utvecklingsförslag inom litteraturen i det aktuella området. Det handlar om att förstärka litteraturen på olika sätt, ofta genom förslag om att utveckla olika slags professionella litteraturkonsulenttjänster, litteraturhus och mötesplatser, litteraturprogramverksamhet samt samverkan på regional nivå.

Bilden av Dalarna kan sägas vara präglad av knätofs, kurbits och fioler. Litterära storheter har emellertid inte saknats i Dalarna, varken förr eller nu. Den litterära världen innefattar många aktörer: professionella utövare, amatörer, förmedlare och mottagare. Denna kartläggning har till syfte att beskriva dessa aktörer i Dalarna, med undantag av mottagarna, det vill säga läsarna. Dalarnas kartläggning fokuserar på litteraturen som konstform.

Dalarnas ordkonstnärer

Enkäten till Dalarnas ordkonstnärer inleds med att de ombeds presentera sig och sitt litterära skapande. Svaren visar på att det finns en bredd av olika slags ordkonstnärer i Dalarna. Det finns proffs och amatörer, översättare och författare som även arbetar som bokillustratörer. Här finns många olika litterära genrer representerade, såväl barn- och ungdomsböcker, fantasy, facklitteratur, estrad- och e-poeter och författare som verkar inom många olika litterära genrer.

Ordkonstnärerna upplever generellt att kulturarrangörerna, exempelvis biblioteken, inte ordnar tillräckligt många litteraturprogram med dalaförfattare. De upplever att intresset för litteratur, uppdragen och arrangörernas budgetar har minskat. Några anser att avståndet till Stockholm är ett problem, att det är där de litterära kontakterna och mötesplatserna finns. Andra har sina kontakter och nätverk på internet och ser sig inte som dalaförfattare, utan arbetar över hela landet. Åter andra anser att det fungerar bra att vara ordkonstnär i Dalarna.

På frågan om hur de ser på länets litterära värld anses kulturklimatet generellt i Dalarna som tillbakablickande. Den nutida dalalitteraturen har hamnat i skymundan och litteraturdebatten är svag. Flertalet är dock positiva till det som ändå händer, som starten av Litteraturens Hus i Dalarna, biblioteken och andra kulturarrangörers programverksamhet mm. Många anser att litteraturen börjar lyftas fram i Dalarna igen nu.

Kreativa träffar, debatter och andra litteraturforum i Dalarna efterfrågas av många. Andra har sina mötesplatser på nätet och ser inte samma behov. Många anser att kulturinstitutionerna borde vara mer synligt för länets kulturarbetare.

Kunskap saknas ofta om vad som finns angående frågan om stipendier och priser. Andra upplever det som att regionala stipendier och priser oftast inte går till ordkonstnärerna i Dalarna, utan till andra

kulturarbetare. Många anser att skrivarkurser är viktiga och flera har gått på sådana utbildningar, men främst i andra delar av Sverige.

Samarbeten med bibliotek, studieförbund, grundskolan och andra organisationer i Dalarna betyder mycket. Men många av ordkonstnärerna är inte så insatta i vilka samarbetsmöjligheter och aktörer som finns i Dalarnas litterära värld.

Litteraturens Hus ses som något positivt, om än relativt okänt än. Många betonar här ändå behovet av litterära mötesplatser, informationsutbyte, en sambandscentral för att stärka litteraturen som konstform i Dalarna. Mobil verksamhet runt om i hela länet efterfrågas. Många anser emellertid att det kan vara svårt att ställa sådana krav på ideellt arbetande föreningsmänniskor.

Många ordkonstnärer framhäver sitt eget författarskap och sina kunskaper inom litteraturens värld som värdefulla resurser för länets kulturaktörer att ta till vara på bättre, på många olika sätt.

Dalarnas bokförlag och bokhandlare

Det bedrivs framför allt traditionell bokförlags- och bokhandelsverksamhet i Dalarna, men även andra variationer av litterär verksamhet i dessa branscher. Flera bokförlag och alla bokhandlare som svarade på den andra enkäten erbjuder olika litteraturprogram. De flesta bokförlagen uppger att de anlitas för bokpresentationer av bibliotek, studieförbund och föreningar. Vissa bokhandlare har ett gott och långvarigt samarbete med såväl bibliotek som studieförbund, andra har inga sådana samarbeten alls.

Det litteraturfrämjande arbetet är tydligt hos de flesta av bokförlagen och bokhandlarna. Vid frågan om Litteraturens Hus betonas återigen vikten av litterära mötesplatser och arrangemang. Många av såväl bokförlagen som bokhandlarna framhåller sitt kvalitetsarbete för litteraturen, att engagera kulturarbetare och vikten av att verka runt om i Dalarna.

Dalarnas litterära arrangörer

Det finns en brokig skara litterära arrangörer i Dalarna. Litterära sällskap, kommunala kulturförvaltningar, kulturföreningar, media och Dalateatern har svarat på kartläggningens enkät till dem. Några har även intervjuats. De flesta arrangörerna betonar vikten av samarbete i olika sammanhang, men vanan att arbeta tillsammans med andra ser olika ut och sker mer eller mindre kontinuerligt. Främst samverkas det på lokal nivå med biblioteken, samt även med bokhandlare och studieförbund om de finns på orten. Kunskapen om länskulturinstitutioner ser olika ut. Många efterfrågar mer information.

Det litteraturfrämjande arbetet är tydligt hos flera av de litterära arrangörerna i Dalarna, om än inte hos alla. De betonar generellt sin roll som mötesplats för litteraturintresserade samt viljan att samarbeta. Viljan att tillsammans utveckla litteraturen som konstform i Dalarna är stark.

Dalarnas bibliotek

Samtliga 15 bibliotekschefer (eller motsvarande) på Dalarnas kommunala folkbibliotek har intervjuats, samt cheferna för Falu lasarettsbibliotek, Högskolan Dalarnas bibliotek och Länsbibliotek Dalarna. Den nationella bibliotekslagen är bas för folkbiblioteken när de formulerar sina egna kommunala biblioteksplaner och lagens betoning av läs- och litteraturfrämjande uppges ibland som orsak till att litteraturen många gånger inte nämns ytterligare i de kommunala biblioteksplanerna.

Många kommunala bibliotek framhåller sin - ofta ganska omfattande - läsfrämjande verksamhet. Arbetet med litteraturen som konstform är däremot mer blygsamt.

Många kommunala bibliotek betonar även det utvidgade uppdrag som de har idag, att de även fungerar som samhälls- och informationscentraler. För lasaretsbiblioteket, Högskolan Dalarnas bibliotek och Länsbibliotek Dalarna ser det lite annorlunda ut. Deras uppdrag är mer specialiserade.

Alla kommunala bibliotek i Dalarna erbjuder litterär programverksamhet. De större kommunernas bibliotek har ofta anställd programpersonal och en särskilt avsatt programbudget. De flesta folkbiblioteken i Dalarna har fri entré till programmen generellt. Detta gäller även de bibliotek som inte har programbudget. Många ordnar även andra program som främjar litteraturen, exempelvis i samarbete med skola, vård och omsorg.

Alla Dalarnas folkbibliotek har dalasamlingar, med de består generellt inte av skönlitteratur från länet utan har fokus på fakta om Dalarna och hembygdsvetenskap. Program på biblioteken med professionella nutida dalaförfattare, program kring historiska författarskap med dalaanknytning eller böcker om bygden uppges vara mycket uppskattade. De kommunala biblioteken i Dalarna samarbetar ofta med föreningar, studieförbund och lokala bokhandlare. Det märks emellertid att exempelvis studieförbunden fått mindre resurser generellt till kulturprogramverksamhet, vilket även påverkar biblioteken.

De kommunala biblioteken har sedan länge ett väl inarbetat och djupt samarbete med Länsbibliotek Dalarna när det gäller biblioteksutveckling, inklusive läs- och litteraturfrämjande. Mer kunskap efterfrågas emellertid generellt om vilka samarbetsmöjligheter som finns med de övriga länsbibliotekerna. Mer rörlig länsbiblioteksverksamhet efterfrågas överlag. Många önskar exempelvis att länsbiblioteket arrangerade mer offentlig verksamhet, som författarturnéer och större litteraturprojekt, runt om i länet.

Litteraturens hus i Dalarna är något mycket positivt enligt enhälliga bibliotekschefer. Det finns ett behov av en litteratursatsning och samordning i länet. Dalaförfattarna behöver lyftas fram och litteraturen generellt behöver upp på agendan mer. Ett Litteraturens Hus i Dalarna skulle kunna vara en mötesplats som ordnar litterära arrangemang och satsar på unga skrivare runt om i länet. Ett nav för litteraturen behövs. Många bibliotekschefer upplever att det inte finns så mycket tid att prata om litteraturen som konstform, på biblioteken idag. Litteraturens Hus i Dalarna skulle kunna ha en samordnande funktion, som en spindel i nätet med fokus på litteratur. Det skulle kunna arbeta med längre och fördjupade processer kring litteraturarbetet och skapa nya samarbeten och projekt runt om i länet.

Angående frågan om vad Litteraturens Hus borde utvecklas till rent konkret efterfrågar såväl bibliotekscheferna som många ordkonstnärer och litterära arrangörer professionell litteraturkompetens som skulle kunna fungera som ett stöd för såväl ordkonstnärerna som litteraturarrangörerna.

Dalarna kommunala bibliotek har ofta en egen profil på verksamheten och tillsammans utgör de en god och bred kompetens, som kompletterar varandra, men ofta har de begränsade resurser. Länsbibliotek Dalarna är en resurs för folkbiblioteken. Falu Lasaretsbibliotek är en regional resurs inom medicin och vård, för såväl personal som patienter. Högskolan Dalarna, slutligen, arbetar mycket med att leva upp till sitt tredje uppdrag – att dela med sig av kunskap.

Studieförbund, folkhögskolor och Högskolan Dalarna

Den sista enkäten skickades ut till folkhögskolor och de studieförbund som har kulturverksamhet i Dalarna. En representant för Dalarnas bildningsförbund och tre representanter för olika institutioner på Högskolan Dalarna har också intervjuats. Av de som svarat på enkäten och intervjuerna uppger de flesta studieförbunden att de ordnar kontinuerligt litterär cirkel- och programverksamhet runt om i länet. Folkhögskolorna har lite olika profil på sina verksamheter. De har exempelvis alltid litteratur i sina allmänna linjers svenskakurser och även skolbibliotek, men ibland inte mycket mer. Många framhåller sin läsfrämjande verksamhet. Arbetet med litteraturen som konstform är däremot mer blygsamt.

Ungefär hälften av alla studieförbunden och folkhögskolorna uppger att de anlitar professionella författare eller skrivpedagoger i sin verksamhet i Dalarna. Studieförbunden uppger att de ofta och gärna samarbetar med såväl bibliotek som länskulturinstitutionerna och föreningslivet i Dalarna. Även folkhögskolorna är positiva till samarbeten, uppger generellt att de gärna samarbetar med de lokala biblioteken, men inte så mycket i övrigt med länskulturinstitutionerna.

Nätverksbyggande, mer samarbete för litteraturlivet i Dalarna och mer regional litteraturkompetens framhålls återigen som något viktigt och önskvärt vid frågan om Litteraturens Hus i Dalarna.

Studieförbunden, folkhögskolorna och Högskolan Dalarna uttrycker alla en vilja till, och samtidigt god kunskap kring, olika slags samarbeten. De uppmuntrar och möjliggör eget skapande. De ordnar och samverkar kring många olika litterära arrangemang runt om i Dalarna, men de lokala budgetarna för kulturprogramverksamhet är ofta begränsad och sätter gränserna.

Samarbete, utveckling och mötesplatser

Det finns öppenhet för samverkan och nätverksbyggande bland alla i Dalarnas litterära värld. Det finns behov av förändring och nytänkande. Litterära träffpunkter - som exempelvis nybildade Litteraturens Hus i Dalarna, biblioteken och litteraturgrupper på sociala medier - är mycket värdefulla. Kortfattat uttrycker alla deltagarna i kartläggningen av litteraturen som konstform i Dalarna att

- Vi vill mötas
- Vi vill samarbeta
- Vi har något att tillföra

8. Referenser och förteckningar

Regionala kulturdokument

- *Biblioteksplan för biblioteksverksamheter inom Landstinget Dalarna 2016-2018*
- *Visa vägen - Dalarnas kultur- och bildningsplan 2016-2018*

Några remissvar på *Visa vägen - Dalarnas kultur- och bildningsplan 2016-2018* - avseende litteratur

- Ulrika Källén: *KLYS synpunkter på Dalarnas regionala kultur- och bildningsplan 2016-2018*, 18 september 2015, s 6-8. DNR LD15/02907 Skr 45.
- Torbjörn Lundgren: *Svar från SFF:s regionsombud, på remissen om Kultur- och bildningsplan för Dalarna 2016 -18*. 15 september 2015. DNR LD15/02907 Skr 12.
- Eva Lundqvist: *Yttrande från Dalarnas författarförbund (DFF) rörande remissutgåvan av Dalarnas regionala kultur- och bildningsplan 2016-2018*. 15 september 2015. DNR LD15/02907 Skr 24.

Litterära utredningar

Litterära utredningar i Sverige som använts som referensmaterial för Dalarnas kartläggning:

- Litteraturutredningen *Läsandets kultur* (SOU 2012:65).
- *Litteraturens villkor i Norrbotten – en kartläggning*. Maria Öman och Jimmy Gärdemalm, Norrbottens länsbibliotek. 2011-2012.
- *Litteraturens villkor i Östergötland – ett kunskapsunderlag*. Annika Ekström Stockman, Regionbibliotek Östergötland. 2014.
- *Litteraturens och författarnas villkor i Jämtland Härjedalen – En kartläggning*. Theres K Agdler på uppdrag av Regional biblioteksverksamhet inom Region Jämtland Härjedalen. 2015.
- *En inventering av konstområdet litteratur i Skåne*. Karin Ohrt, Region Skåne. 2015.
- *Litteratur och litteraturskapande i Blekinge och Kronoberg – Kartläggning av nuläget*. Förslag på hur regionen kan stötta litteraturen som konstform. Camilla Carnmo, Biblioteksutveckling Blekinge Kronoberg. 2016.
- *Litteraturen i Sörmland - En kartläggning*. Peter Almerud, Länsbibliotek Sörmland. 2016.
- *Om författares villkor i Uppsala län – ett kunskapsunderlag*. Marie-Louise Riton, Länsbibliotek Uppsala. 2016.

Ordkonstnärer i Dalarna som svarat på enkäten

För kartläggningen har utskick gjorts till samtliga medlemmar i Dalarnas författarförbund och Sveriges författarförbund. Följande medlemmar har svarat på enkäten till Dalarnas ordkonstnärer:

- Christina Börjesson
- Rolf Christerson
- Niklas Darke
- Jörgen Dicander

- Bisse Falk
- Pricken Granit
- Ulla Hannelius
- Elvira Birgitta Holm
- Ewa Kohlström
- Staffan Nilsson
- Henrik Norman
- Gärd Ojon
- Iréne Reenberg
- Heinz Richard
- Margareta Sarri
- Satu Sundström
- Aino Trosell
- Victoria Törnqvist
- Marijke Vreeswijk
- Boel Werner
- Erik Yvell

Intervjuer

Följande litterära aktörer i Dalarna har intervjuats för kartläggningen, bla representanter för samtliga Dalarnas 15 kommuner:

- Mats Brandt, Leksands bibliotek
- Hanna Danielsson, författare (12 år)
- Monica Danielsson, Vansbro bibliotek
- Cecilia Ekebjär, Mittmedia, referensgrupp
- Rose Eriksson, Älvdalens bibliotek
- Pia Eskola, Sätters bibliotek
- David Gray, engelska institutionen/ Högskolan Dalarna, referensgrupp
- Karin Hane, Falu Stadsbibliotek
- Backolars Johan Hermansson, författare (24 år)
- Lisa Hugoson, Dalateatern
- Bo G Jansson, författare, litteraturvetenskapliga institutionen/ Högskolan Dalarna, referensgrupp
- Karin Jönses, Rättviks bibliotek
- Lena Kallenberg, författare, ordförande för Litteraturens Hus i Dalarna, ägare till Barken Galleri och Bokstuga HB
- Helena Kåks, Studieförbundet Vuxenskolan, Dalarnas bildningsförbund, referensgrupp
- Marie Larsson, Smedjebackens bibliotek
- Tommy Larsson, Hedemora bibliotek
- Torbjörn Lundgren, författare, Dalarnas regionombud för Sveriges författarförbund, ägare till Barken Galleri och Bokstuga HB, referensgrupp
- Maria Morén, Ludvika bibliotek
- Erik Nilsson, Orsa bibliotek
- Eva Nordgren, Högskolan Dalarnas bibliotek
- Jenny Oskarsson, Malung-Sälens bibliotek
- Ing-Marie Pettersson Jensen, Avesta bibliotek
- Emma Sjölander, författare (18 år)
- Liselotte Stöby Ingvarsson, Gagnefs kommun, referensgrupp

- P-O Tellander, Falu Lasarettsbibliotek
- Liliane Thunell, Borlänge bibliotek
- Maria Törnfeldt, Länsbibliotek Dalarna
- Sonja Viklund, Mora bibliotek
- William C Woxlin, författare, ordförande för Dalarnas författarförbund, referensgrupp

Några av de intervjuade har även svarat på enkäterna till ordkonstnärer och bokhandlare.

Bokhandlare i Dalarna

Bokhandlare markerade med asterisk (*) besvarade enkäten.

- AB Törnqvists Bokhandel, Avesta
- Akademibokhandeln i Borlänge
- Akademibokhandeln i Falun
- Akademibokhandeln i Mora*
- Barken Galleri Och Bokstuga HB, Söderbärke*
- Carl Larsson-gården, Sundborn
- Globe bokhandel i Ludvika/ JB-gruppen*
- Hedemora bokhandel AB/ AB Bokportalen, Hedemora/ Ugglan
- Holger Ericsons Bokhandel AB, Smedjebacken
- Lundells Bok & Kontor AB, Leksand/ JB-gruppen
- Malungs bokhandel AB/ Ugglan
- Sörlins bokhandel, Rättvik/ Ugglan*

Kontaktade förlag i Dalarna

Förlag markerade med asterisk(*) besvarade enkäten.

- Anna Nozlin AB, Borlänge*
- Bokförlaget Siljan, Vikarbyn*
- Bokförlaget SoulLink, Nyhammar*
- Dualis, Ludvika
- Finnbygdens förlag, Falun*
- Förlags AB Björnen, Borlänge*
- Gagnefs Bokbod, Gagnef (böcker och kulturtidskriften Bokboden)*
- Kummelby Förlag & Produktion, Rättvik
- Mittan av världen Förlag HB, Orsa
- Moster Beda Bokförlag AB, Skattungbyn
- Mörkersdottir förlag, Rättvik
- Olle Vejde förlag, Borlänge
- Regnbågsförlaget, Horndal

Litterära sällskap och andra kontaktade litterära arrangörer i Dalarna

Litterära sällskap och andra litterära arrangörer markerade med asterisk (*) besvarade enkäten.

- Ottilia Adelborgs Vänförening
- Dan Andersson Sällskapet*

- Skattlösbergs bygdegille (ansvarar för bla Dan Anderssons minnesstuga Luossastugan)
 - Werner Aspenström Sällskapet*
 - Johan-Olov Sällskapet*
 - Karlfeldtsamfundet*
 - Karlfeldtföreningen i Folkare
 - Martin Koch Sällskapet
 - Selma Lagerlöf Sällskapet (genom Dalarnas museum)*
 - Svenska Linnésällskapet
 - Nils Parlings vänner
 - Olle Svensson Sällskapet
 - Grangärdebygdens kulturförening (ansvarar bla för arvet efter poeten Eva Norberg)
 - Wallinsamfundet
 - Annalisa Forssberger Sällskapet
-
- Andra världar förlag AB
 - Dalarnas bokmässa
 - Dalateatern (intervju)
 - Dan Andersson-veckan (Kulturenheten, Ludvika kommun)*
 - Kulturföreningen Magasinet i Falun*
 - Litteraturens Hus i Dalarna (intervju)
 - Mittmedia (intervju)
 - Vansbro föreläsningförening*

Folkhögskolorna i Dalarna

- Brunnsviks folkhögskola, Borlänge
- Fornby folkhögskola, Borlänge
- Leksands folkhögskola
- Malungs folkhögskola
- Mora folkhögskola
- Sjöviks folkhögskola, Avesta
- Västanviks folkhögskola, Leksand

Studieförbund med kulturverksamhet i Dalarna

- ABF
- Bilda
- Folkuniversitetet
- Ibn Rushd
- Kulturens bildningsverksamhet
- Medborgarskolan
- NBV
- Sensus
- Studieförbundet
- Studieförbundet Vuxenskolan

Dessutom finns SISU Idrottsutbildarna Dalarna. Det är idrottsrörelsens studieförbund. SISU arbetar primärt med bildning och utbildning inom idrotten. De berörs inte av denna kartläggning av litteraturen som konstform i Dalarna, men SISU har ibland läsfrämjande projekt.

Webblista

- <http://bibliotek.org/se>
- <http://bokguldet.blogspot.se>
- <http://bokmassandalarna.se>
- <http://dansallskapet.hemsida24.se>
- <http://dalalitteraturen.se>
- <http://dalateatern.se>
- <http://filmportalen.se>
- <http://garanteratbrabocker.se>
- <http://hagenfesten.se>
- <http://karlfeldt.org>
- <http://karlfeldt-folkare.se>
- <http://lansbibliotekdalarna.se>
- <http://lansbibliotekdalarna.se/om-oss/dalarnas-biblioteksforbund>
- <http://litteraturhusbloggen.se>
- <http://litteraturhusnynas.se>
- <http://magasinetfalun.se>
- <http://skankaloss.com>
- <http://svenskabokhandlareforeningen.se>
- www.andravarldar.se
- www.dalarnasforfattarforbund.se
- www.dalarnasmuseum.se
- www.dbf.nu
- www.facebook.com/forenadefororter
- www.facebook.com/dananderssonveckan
- www.facebook.com/PoetryandPeace
- www.facebook.com/talaarguld
- www.forfattarforbundet.se
- www.klys.se
- www.kulturradet.se
- www.litteraturenshus.se
- www.litteraturhuset.no
- www.ltdalarna.se/kulturbildningsplan
- www.ltdalarna.se/Kultur-och-bildning/Stod-och-stipendier*
- www.ludvikabk.se/Bussiga-Bokhunden
- www.lul.se/sv/Kultur/Lansbibliotek-Uppsala
- www.resurscentrumforlitteratur.se
- www.unesco.se/varldsbokdagen

* Här finns även förteckningar över tidigare kulturpristagare, stipendiater och mottagare av projektstöd från Landstinget Dalarna.

9. Bilagor

9.1. Enkät- och intervjufrågor

Enkät 1 till ordkonstnärer

1. Namn. Beskriv kortfattat ditt litterära arbete. Hur länge har du varit publicerad?
2. Har du vuxit upp i Dalarna, flyttat hit eller härifrån?
3. Hur tycker du det fungerar - möjligheter och hinder - att vara ordkonstnär i Dalarna?
4. Hur ser du på den litterära världen i Dalarna idag?
5. Vilken betydelse har kontakter med andra ordkonstnärer i Dalarna?
6. Spelar Dalarnas regionala kulturinstitutioner någon roll för dig?
7. Har stipendier och priser i Dalarna någon särskilt betydelse?
(se: www.ltdalarna.se/Kultur-och-bildning/Stod-och-stipendier)
8. Har möjligheten till skrivarkurs eller skrivarutbildning i Dalarna haft betydelse för dig?
9. Vad betyder samarbeten med bibliotek, studieförbund och grundskolan (tex Skapande skola-projekt), andra organisationer i Dalarna?
10. Vad skulle du önska att Litteraturens Hus i Dalarna utvecklades till, rent konkret? (se www.litteraturenshus.se)
11. Vad kan du bidra med för att stärka litteraturen som konstform i Dalarna?

Enkät 2 till bokförlag, bokhandlare, litterära sällskap och andra litterära arrangörer

1. Namn på företaget, föreningen eller arrangören.
2. Hur ser er litterära verksamhet ut i Dalarna?
3. Erbjuder ni program som främjar litteraturen som konstform, som tex författarbesök eller annan litterär verksamhet i Dalarna?
 - Om ja, vilken och var?
 - Om nej, varför inte?
4. Om ni har program med lokala, regionala eller nationellt etablerade författare, erbjuder ni då ersättning enligt Sveriges författarförbunds rekommendationer?
5. Vad betyder samarbeten med bibliotek, länskulturinstitutioner och andra aktörer för ert arbete kring litteraturen som konstform?
6. Vad skulle ni önska att Litteraturens Hus i Dalarna utvecklades till, rent konkret? (se www.litteraturenshus.se)
7. Vad kan ni bidra med för att stärka litteraturen som konstform i Dalarna?

Enkät 3 till studieförbund och folkhögskolor

1. Namn på organisationen.
2. Hur ser er litterära verksamhet ut i Dalarna?
3. Erbjuder ni program som främjar litteraturen som konstform, tex bok- eller skrivarcirklar, skrivarkurser, författarbesök eller annan litterär verksamhet i Dalarna?

- Om ja, vilken och var?
 - Om nej, varför inte?
4. Anlitar ni professionella författare eller skrivpedagoger i er dalaverksamhet?
Om ja, vilka och hur ofta?
Om nej, varför inte?
 5. Om ni har program med lokala, regionala eller nationellt etablerade författare, erbjuder ni då ersättning enligt Sveriges författarförbunds rekommendationer?
 6. Vad betyder samarbeten med bibliotek, länskulturinstitutioner och andra aktörer för ert för ert arbete kring litteraturen som konstform?
 7. Vad skulle ni önska att Litteraturens Hus i Dalarna utvecklades till, rent konkret? (se www.litteraturenshus.se)
 8. Vad kan ni bidra med för att stärka litteraturen som konstform i Dalarna?

Intervjufrågor till ordkonstnärer

Intervjuer med unga, oetablerade ordkonstnärer samt med ordkonstnärer som även är representanter för Sveriges författarförbund, Dalarnas författarförbund och Högskolan Dalarna.

1. Namn. Beskriv kortfattat ditt litterära arbete. Hur länge har du varit publicerad?
2. Har du vuxit upp i Dalarna, flyttat hit eller härifrån?
3. Hur tycker du det fungerar – möjligheter och hinder - att vara ordkonstnär i Dalarna?
4. Hur ser du på den litterära världen i Dalarna idag?
5. Vilken betydelse har kontakter med andra ordkonstnärer i Dalarna?
6. Spelar Dalarnas länskulturinstitutioner någon roll för dig?
7. Har stipendier och priser i Dalarna någon särskilt betydelse för dig?
(se: www.ltdalarna.se/Kultur-och-bildning/Stod-och-stipendier)
8. Har möjligheten till skrivarkurs eller skrivutbildning i Dalarna haft betydelse för dig?
9. Vad betyder samarbeten med bibliotek, studieförbund och grundskolan (som *skapande skola*-projekt), andra organisationer i Dalarna?
10. Vad skulle du önska att Litteraturens Hus i Dalarna utvecklades till, rent konkret? (se www.litteraturenshus.se)
11. Vad kan du bidra med för att stärka litteraturen som konstform i Dalarna?

Intervjufrågor till organisationer

Intervjuer med Dalarnas 15 kommunala bibliotekschefer (eller motsvarande), cheferna för Falu lasarettsbibliotek, Högskolan Dalarnas bibliotek och Länsbibliotek Dalarna samt referensgruppens medlemmar, ordförande för Litteraturens Hus i Dalarna och chefen för Dalateatern.

1. Namn på organisation och kontaktperson.
2. Vad står det skrivet i er biblioteksplan eller i era visioner om främjandet av litteraturen som konstform?
3. Erbjuder ni program som främjar litteraturen som konstform (som författarbesök eller annan litterär verksamhet)?
- Om ja, vilken?

- Om nej, varför inte?
- 4. Hur arbetar ni för att främja litteraturen som konstform i övrigt?
- 5. Om ni har program med lokala, regionala eller nationellt etablerade ordkonstnärer - erbjuder ni då ersättning enligt Sveriges författarförbunds rekommendationer?
- 6. Hur arbetar ni för att stärka den litterära konstformen och Dalalitteraturen?
- 7. Vad betyder samarbeten (med andra bibliotek, för-, grund-, gymnasie- och andra skolor samt länskulturinstitutioner, studieförbund och andra aktörer) för ert arbete kring litteraturen som konstform?
- 8. Hur vill ni samverka med Dalarnas länskulturinstitutioner för att utveckla ert arbete kring litteraturen som konstform?
- 9. Vad skulle ni önska att Litteraturens Hus i Dalarna utvecklades till, rent konkret? (se www.litteraturenshus.se)
- 10. Vad kan just ni bidra med för att stärka litteraturen som konstform i Dalarna?

9.2. Sammanställning av *Litteraturen i Dalarna* – konferens den 17 februari 2017 i Borlänge

Sammanställningen av *Litteraturen i Dalarna* tillkommer efter det att konferensen genomförts den 17 februari 2017 i Borlänge.